Co-funded by the European Union
При поддержке Европейского Союза

НАЦИОНАЛЬНАЯ СЕТЬ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА ПО МОНИТОРИНГУ СЕКТОРА ПРАВОСУДИЯ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЫЛМЫШ-ЖАЗА СОТ АДИЛЕТТИГИ ТУТУМУНА МОНИТОРИНГ ЖҮРГҮЗҮҮНҮН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ БОЮНЧА ОТЧЕТ

5-Чөйрө. Юридикалык жардам

Бишкек

2025

Бул аналитикалык отчет Европа Биримдигинин колдоосу астында Адам укуктары боюнча эл аралык өнөктөштүк уюму (IPHR) жана "Юристтер адам укуктары үчүн" коомдук фонду (LHR) тарабынан ишке ашырылган долбоордун алкагында Кыргыз Республикасында сот-адилеттиги тутумуна мониторинг жүргүзүү боюнча "Акыйкат Кареги" улуттук тармагынын мүчөлөрү, анын ичинде Жалал-Абад облустук "Адилет" укук коргоо уюму тарабынан жүргүзүлгөн мониторингдин негизинде даярдалган.

Отчет долбоордун[1] алкагында белгилүү эл аралык жана улуттук эксперттер тарабынан иштелип чыккан кылмыш-жаза сот адилеттиги тутумуна мониторинг жүргүзүүнүн комплекстүү Усулдамасына ылайык укуктук жардам көрсөтүү деген аталыштагы 5-чөйрөнү камтыйт. Бул отчет "Акыйкат Кареги" мүчөлөрү тарабынан жаңы усулдаманы колдонуу менен жүргүзгөн мониторингдин негизинде даярдалган аналитикалык отчеттордун сериясына кирет.

Бул басылма Европа Биримдигинин каржылык колдоосу астында даярдалды. Басыл-манын мазмуну Адам укуктары боюнча эл аралык Өнөктөштүктүн жана «Юристтер адам укугу үчүн» КФ жоопкерчилигинин предмети болуп эсептелет жана Европа Биримдигинин көз карашын чагылдырбайт.

[1] Усулдама (орус жана кыргыз тилдеринде) төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: https://iphronline.org/articles/new-methodology-for-.monitoring-the-criminal-justice-sector-developed/

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ 3
КЫСКАРТУУЛАР 7
НЕГИЗГИ КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАМАЛАР 9
УСУЛДАМА 26
БААЛООНУН НЕГИЗГИ СУРООЛОРУ 32
1. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү 32
2. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун каржылоо 62
3. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапаты 69
ЧӨЙРӨНҮ БААЛОО 94
КОРУТУНДУ 101

КИРИШҮҮ

Коргоо укугу ар бир адамдын негизги укугу болуп саналат жана анын натыйжалуу корголушун камсыз кылуу Жарандык жана саясий укуктар[2] жөнүндө эл аралык пактынын 2-беренесине ылайык мамлекеттерге жүктөлгөн. Мамлекеттин эсебинен юридикалык жардам көрсөтүү Кыргыз Республикасынын[3] Конституциясында каралган. 2009-жылдын[4] 17-июлунда "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы кабыл алынгандан кийин мамлекеттик бюджеттин эсебинен жарандарга[5] квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү механизмдери аныкталган. Кийинчерээк жазык сот адилеттиги чөйрөсүндөгү жаңы реформаларга байланыштуу Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам (мындан ары – МКЮЖ) тутуму кошумча реформаланды. Кыргыз Республикасынын 2022-жылдын[6] 10-августунда "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" жаңы Мыйзамынын кабыл алынышы адамдардын сот адилеттигине жетүү укуктарын ишке ашырууга, адилеттүү соттук териштирүүнү камсыз кылууга, мыйзамдуулуктун жана адам укуктарынын корголушуна негизделген натыйжалуу, адилеттүү, жоопкерчиликтүү сот адилеттигинин тутумун түзүүгө багытталган.

Кыргыз Республикасында (мындан ары – КР) МКЮЖ тутуму акыркы жылдары адам укуктары жана сот практикасы жаатындагы мыйзамдык реформалар жана жаңы демилгелер менен шартталган бир катар олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болду. Бирок, мыйзамдык жетишкендиктерге карабастан, иш жүзүндө жазык сот адилеттигинин көптөгөн аспектилери тереңирээк талдоону жана баа берүүнү талап кылат. Юридикалык жардам чөйрөсүндө мониторинг жүргүзүүнүн **актуалдуулугу** айыпталуучулардын укуктарына жана бул укуктардын тергөө жана соттук териштирүү процессинде сакталышына коомчулуктун көңүл буруусунун жогорулашына байланыштуу өзгөчө маанилүү болуп калды. Мониторинг, өзгөчө эл аралык стандарттарды жана практикаларды эске алганда, сот адилеттигинин алсыз жактарын аныктоонун жана анын сапатын жогорулатуунун маанилүү куралы болуп саналат.

2020-жылдын[7] 25-сентябрында ЮЖК сайтындагы кабарга ылайык: Кыргыз Республикасынын "Мамлекет кепилденген юридикалык жардам жөнүндө" (2016-жылдын 16-декабры №201[8]) мыйзамын жана 2019-2020- жылдарга карата сот-укуктук реформасы боюнча стабилизациялык иш-чаралар планын ишке ашыруу максатында, 2021-жылы МКЮЖ тутумун өнүктүрүүгө багытталган Улуттук БӨУлар тармагы менен биргеликте, кылмыш иштерине жана жоруктарга байланыштуу квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүнү мониторинг кылуу боюнча Усулдама долбоору иштелип чыккан. Мониторингдин жыйынтыгы боюнча юридикалык

[2] №31[80] Жалпы комментарийдин 15-пунктун караңыз. "Пактыга катышкан мамлекеттерге жүктөлгөн жалпы укуктук милдеттердин табияты", CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 2004-жылдын 26-майы. 2004-жылдын 29-мартында кабыл алынган (2187-жыйын).URL: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g04/419/58/pdf/g0441958.pdf

[3] Кыргыз Республикасынын 1993-жылдын 5-майындагы Конституциясы, 40 жана 88-беренелери. Ар бир адамдын квалификациялуу юридикалык жардам алууга укугу белгиленген.URL: cbd.minjust.gov.kg/1/edition/989125/ru

[4] 2009-жылдын 17-июлундагы № 277 "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы. URL: https://cbd.minjust.gov.kg/203186/edition/759786/ru

[5] Кыргыз Республикасынын жарандары, чет өлкөлүк жарандар, жарандыгы жок адамдар жана качкындар юридикалык кеңеш алууга укуктуу. 3-пункту. 1 жана 3-б. "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренеси.

[6] Кыргыз Республикасынын "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Мыйзамы 10-Август, 2022-жыл №91. URL: https://cbd.minjust.gov.kg/112412/edition/3556/ru

[7] URL: https://ukuk-jardam.gov.kg/ru/news/127

[8] Кыргыз Республикасынын "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Мыйзамы 16-декабрь 2016-жыл №201. URL: https://cbd.minjust.gov.kg/111480/edition/1180025/ru

жардамдын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу боюнча сунуштарды камтыган бирдиктүү аналитикалык отчет даярдалат.

Бирок, мониторингдин жыйынтыгы боюнча аталган усулдама толук иштелип чыкпаган жана МКЮЖнын координациялык борборуна колдонууга кабыл алынган эмес. Бул мониторингдин натыйжалуурааk жана туруктуу тутумун иштеп чыгуу жана ишке киргизүү зарылдыгын баса белгилейт.

МКЮЖ тутумунун натыйжалуу иштеши жана өнүгүшү адилеттүү сот өндүрүшүнө укукту жана кыйноолорго жол бербөө боюнча мамлекеттин милдеттенмелерин ишке ашыруунун негизи болуп саналат. Улуттук бейөкмөт уюмдар тармагы (мындан ары – БӨУ), Усулдама долбоорун иштеп чыгып, аны сыноодон да өткөргөн, бирок МКЮЖ Координациялык борбору Кыргызстанда юридикалык жардам тутумун мониторинг кылуунун туруктуу тутумун ишке ашыра алган эмес. МКЮЖ тутумунун натыйжалуулугун баалоо жарандык коомдун активдүү катышуусу менен көзкарандысыз мамилени талап кылат. МКЮЖ мамлекеттик тутуму менен биргелешип мониторинг жүргүзүү аракети күтүлгөн натыйжаларды берген жок, бул жарандык коом менен өз ара аракеттенүүгө негизделген туруктуу мониторинг жана жооп кайтаруу механизмин түзүүнүн зарылдыгын баса белгилейт.

Юридикалык жардам – бул укуктун үстөмдүгү принцибине негизделген адилеттүү, гумандуу жана натыйжалуу кылмыш сот адилеттигинин эң маанилүү элементи болуп саналат. Юридикалык жардам – бул башка укуктарды, анын ичинде Адам укуктарынын жалпы декларациясынын[9] 11-беренесинин 1-пунктунда белгиленген адилеттүү соттук териштирүү укугун ишке ашыруунун негизи болуп саналат. Андыктан укуктук жардам көрсөтүү тутумунун натыйжалуулугуна мониторинг жүргүзүү жана баалоо тутумун түзүүгө жана жайылтууга укук коргоо ыкмасы жазык сот адилеттиги тутумундагы реформалардын маанилүү бөлүгү болуп саналат.

Мониторингдин негизги максаты МКЮЖ тутумунун, анын субъекттеринин жана объекттеринин натыйжалуулугуна баа берүү, ошондой эле адам укуктары боюнча эл аралык стандарттарга шайкештигин эске алуу менен жергиликтүү жамааттардагы адамдардын бул жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын изилдөө болуп саналат.

Изилдөө төмөнкү максаттарды көздөгөн:

1. МКЮЖ тутумунун иштешинин натыйжалуулугун баалоо, анын ичинде Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин алдындагы Юридикалык жардам кызматынын (мындан ары – ЮЖК), адвокатуранын жана баштапкы жана квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүчүлөрдүн ишин баалоо.

2. Айыпталуучулардын, жабырлануучулардын жана башка аялуу топтордун укуктарынын сакталышын, анын ичинде юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана улуттук мыйзамдарда жана эл аралык стандарттарда каралган нормалардын сакталышын талдоо.

3. Юридикалык жардам көрсөтүүнүн учурдагы практикасынын көйгөйлөрүн жана кемчиликтерин аныктоо жана МКЮЖ тутумун өнүктүрүүгө байланыштуу мыйзамдарды жана процедураларды өркүндөтүү жолдорун сунуштоо.

Мониторинг аралаш усулдама колдонуу менен жүргүзүлдү, ага сапаттык жана сандык ыкмалар кирет.

[9] БУУнун Башкы Ассамблеясынын резолюциясы 217 А (III) (Конгресси) тарабынан кабыл алынган 10-бereненин 1948-пунктун караңыз URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

Негизги кызыкдар тараптар менен маектешүүлөр өткөрүлдү, анын ичинде соттор, ЮЖК кызматкерлери, адвокаттар, укук коргоо органдарынын өкүлдөрү, ошондой эле эркинен ажыратылган адамдар, укуктук жардам алуучулар жана башка кызыкдар тараптар сурамжыланды. Ошондой эле консультативдик-укуктук жардам көрсөтүү практикасындагы ачык маалыматтар жана багытталган иштер боюнча статистика талданды. Талдоо үчүн адам укуктарынын бузулушу боюнча маалыматтар жана МКЮЖ тутумуна тартылган жарандар арасында жүргүзүлгөн сурамжылоолордун жыйынтыктары колдонулду.

Улуттук мыйзамдардын эл аралык стандарттарга жана милдеттенмелерге шайкештигине талдоо жүргүзүлдү. Улуттук стратегиялык документтер жазык сот адилеттиги тутумунун мониторинг усулдамасында белгиленген жети негизги көрсөткүчкө ылайыктуулугу боюнча каралып чыкты. Ошондой эле материалдарды жана статистикалык маалыматтарды чогултуу, кабинеттик изилдөө жана расмий суроо-талаптарга жооп алуу иштери жүргүзүлдү. Мониторинг алты аймактык юстиция башкармалыгынын алдындагы калкка акысыз консультациялык-укуктук жардам көрсөтүү борборлорун (мындан ары – АЮЖБ) камтыды: Бишкек шаарынын Биринчи Май жана Свердлов райондору, Ош шаары, Ош облусунун Кара-Суу, Ноокат жана Өзгөн райондору. Ошондой эле Жалал-Абад облусундагы беш АЮБЖ да камтылган: Жалал-Абад, Базар-Коргон, Чаткал, Кербен жана Ала-Бука.

Изилдөөнүн маанилүү элементи болуп жергиликтүү мамлекеттик укук коргоо институттары жана мамлекеттик бийлик органдары менен кызматташтык эсептелет, бул изилдөөнүн жыйынтыктарынын объективдүүлүгүн жана көзкарандысыздыгын камсыз кылды.

Отчёт негизги тыянактардан жана сунуштардан, негизги маселелерди талдоодон, тутумдун абалын баалоодон жана корутундулардан турат. "Усулдама" бөлүмүндө изилдөө ыкмалары жана чогултулган маалыматтар кенен баяндалган. "Баалоонун негизги суроолору" бөлүмүндө жазык сот адилеттигин[10] мониторинг кылуу усулдамасында белгиленген ар бир көрсөткүч жана көзөмөл көрсөткүчтөрү боюнча анализдин жыйынтыктары көрсөтүлгөн. Бул бөлүмдө ошондой эле учурдагы укуктук базанын жана МКЮЖ тутумунун абалынын анализи, практикадагы көйгөйлөр жана кемчиликтер, ошондой эле юридикалык жардам көрсөтүү жаатындагы абалды жакшыртуу боюнча сунуштар, анын ичинде мыйзамдарды реформалоо жана балдар, аялдар жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдар сыяктуу аялуу топтордун укуктарын сактоону күчөтүү боюнча сунуштар камтылган.

Изилдөөнүн мааниси адамдын укуктары жана эркиндиктерине багытталган туруктуу мониторинг тутумунун негизин түзүүдө жатат. 2023-2024-жылдары МКЮЖ тутумун оптималдаштыруу үчүн параюристтер жөнүндө жобо, жаңы төлөм тарифтери жана МКЮЖ тутумунун субъекттеринин өз ара аракеттенүү тартиби сыяктуу жаңы ченемдик актылар кабыл алынган. Бирок жаңы тутумдун канчалык натыйжалуу иштээри туруктуу мониторинг тутуму түзүлүп, ишке киргизилгенден кийин гана белгилүү болот.

Натыйжалуу укуктук коргоо укугун ишке ашырылышын мониторинг кылуу, бардык кызыкдар тараптардын активдүү катышуусу менен МКЮЖ тутумун өнүктүрүүдө ийкемдүү жана инклюзивдүү ыкманын зарылдыгын көрсөтөт. Мониторингдин жыйынтыктары Кыргызстандагы жазык сот адилеттигинин практикасын жакшыртуу үчүн чоң мааниге ээ. Анализдин негизинде

[10] Адам укуктары боюнча эл аралык Өнөктөштүктүн жана «Юристтер адам укугу үчүн» КФ тарабынан иштелип чыккан, 2023. Адам укуктары боюнча эл аралык Өнөктөштүктүн жана «Юристтер адам укугу үчүн» КФ тарабынан иштелип чыккан, 2023. Бул эл аралык деңгээлде таанылган стандарттарга жана кылмыш-жаза адилеттүүлүк жаатындагы авторитеттүү эксперттердин сунуштарына негизделген универсалдуу мониторинг жана баалоо куралы болуп саналат. Ал "Кыргызстанда адилеттүүлүк секторун реформалоону илгерилетүү үчүн жарандык коомдун мониторинг, координация жана жооп кайтаруу улуттук механизмин түзүү жана ишке киргизүү" долбоорунун алкагында иштелип чыккан жана Европа Биримдиги тарабынан колдоого алынган.

берилген сунуштамалар мамлекеттик бийлик органдарына, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жана коомдук уюмдарга укуктук тутумдагы көйгөйлөрдү натыйжалуу чечүүгө жана кылмыш-жаза өндүрүшүндө адам укуктарын сактоону жакшыртууга жардам берет.

Ар тараптуу мамилеге жана ар кандай маалымат булактарын колдонууга карабастан, изилдөө толук жана ишенимдүү маалыматка жетүүдө кыйынчылыктарга туш болду, ачык – айкындуулуктун жоктугу жана "Ачык Өкмөт" (OGP – Open Government Partnership[11]) өнөктөштүгүнүн алкагында милдеттенмелердин толук аткарылбагандыгы байкалды. Анализдин объективдүүлүгүн кеңири, ишенимдүү маалыматтардын болушу, ошондой эле жазык сот адилеттигине катышкан бардык тараптардын жигердүү катышуусу менен жакшыртууга болот.

Бул көйгөйлөр юридикалык жардамдын кийинки мониторингин пландаштырууда, ошондой эле аларды жеңүү стратегиясын иштеп чыгууда өзгөчө көңүл буруну талап кылат.

Изилдөө тобу изилдөөгө катышкан бардык тараптарга, алардын катарында эксперттерге, укук коргоо уюмдарына, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин юридикалык жардам көрсөтүү кызматына, ошондой эле бул отчёттун сапатына жана объективдүүлүгүнө чоң өбөлгө түздү эл аралык эксперттер Т. Зинович жана В. Захарияга өзгөчө ыраазычылык билдирет.

Ошондой эле, изилдөөгө көрсөткөн колдоосу үчүн Адам укуктары боюнча Эл аралык Өнөктөштүк уюмуна (IPHR), “Юристтер адам укугу үчүн” коомдук фондуна жана мониторингди каржылаган Европа Биримдигине терең ыраазычылык билдиребиз.

[11] Караңыз.: URL: https://www.ogp.el.kg/ru

КЫСКАРТУУЛАР

АМТ	Автоматташтырылган маалыматтык тутум
АПК	Административдик-процесстик кодекс
ИДП	Ички дүң продукт
МКЮЖ	Мамлекет кепилденген юридикалык жардам
ЖПК	Жарандык процесстик кодекс
КР МКЮЖ Мыйзамы	Кыргыз Республикасынын “Мамлекет кепилденген юридикалык жардам жөнүндө” Мыйзамы
КР Адвокатура жөнүндө мыйзамы	Кыргыз Республикасынын “Адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамы
УКЖ	Убактылуу кармоочу жай
КУЖ	Консультациялык-укуктук жардам
КР	Кыргыз Республикасы
КЮЖ	Квалификациялуу юридикалык жардам
Усулдама	Жазык сот адилеттик тутумуна мониторинг жүргүзүүнүн усулдамасы
ЖСУЭАП	Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндө Эл аралык Пакты
ЮМ	Юстиция министрлиги
БӨУ	Коммерциялык эмес/Бейөкмөт уюмдар
КАУБ	Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазанын түрлөрүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору
ИИО	Ички иштер органдары
МО	Мамлекеттик органдар
ЖӨБО	Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары

АУКУ	Аймактык укук коргоо уюму
ТИ	Тергөө изолятору
ММК	Массалык маалымат каражаттары
ЮЖК	КР Юстиция министрлигине караштуу юридикалык жардам кызматы
КК	Кылмыш-жаза кодекси
ЖПК	Жазык-процесстик кодекси
ЭСКМД	Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция департаменти
ФТТ	Фокус-топтук талкуулар
ЮЖК БА	Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Юридикалык жардам кызматынын борбордук аппараты
АЮКББ	Аймактык юстиция башкармалыгына караштуу калкка акысыз юридикалык кеңеш берүү борбору
МКЮЖ КБ	Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды координациялоо борбору

НЕГИЗГИ КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАМАЛАР

НЕГИЗГИ КОРУТУНДУЛАР

Юридикалык жардам деген аталыштагы 7-чөйрө көрсөткүчтөрдү (14 көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөрдү) камтыйт, алар эл аралык стандарттарга шайкештигин изилдөө үчүн талдоодон өттү. Изилдөөнүн жыйынтыгында эксперттер тобу төмөнкү маанилүү жыйынтыктарды чыгарды:

- Акысыз юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүндө жана аны көрсөтүүнүн сапатында, өзгөчө алыскы райондордо олуттуу региондук айырмачылыктар бар, бул ресурстарды бирдей бөлүштүрүү жана жеткиликтүү кызматтар жөнүндө калктын маалымдуулугун жогорулатуу зарылдыгын көрсөтүп турат.
- Юридикалык жардамдын сапатын мониторинг кылуу жана баалоо боюнча так усулдаманын жоктугу кызмат көрсөтүү практикасынын бирдей эместигине алып келди, бул адилеттүүлүк тутумуна болгон жалпы ишенимге терс таасирин тийгизет.
- Көптөгөн жарандар акысыз юридикалык жардам алуу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө жетиштүү маалыматы жок экени аныкталды, бул тутумдун натыйжалуулугун жана адилеттүүлүккө жетүүнү төмөндөтөт.
- Адвокаттарга жетүүнүн чектелген учурлары жана шектүүлөрдүн жана айыпталуучулардын укуктарынын бузулушу маанилүү көйгөй бойдон калууда. Бул кылмыш иштери боюнча укуктарды сактоону катуу көзөмөлдөөнү талап кылат.
- Юридикалык жардам көрсөтүүгө жооптуу органдардын ортосундагы жетишсиз координация тутумдун натыйжалуулугунун төмөндүгүнө алып келет, бул өзгөчө татаал кылмыш иштеринде курч сезилет.

5-Чөйрө, Юридикалык жардамдын жалпы жыйынтыктоочу баалоосу – мүмкүн болуучу 14 баллдын ичинен 7 балл.

Мамлекет кепилденген юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү

Макам жана чакырыктар

1.1- көзөмөлдөөчү көрсөткүч Улуттук мыйзамдар жарандарга, чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга мамлекеттик органдардан консультациялык-укуктук (баштапкы) жардам алуу укугуна кепилдик берет. Бирок мыйзам адвокаттарды консультациялык-укуктук жардам көрсөтүүгө милдеттендирбейт.

ЮЖК кеңселери кардарлар үчүн ыңгайлуу жайгашкан, бирок аймактык камтуунун бирдей эместиги, аймактарда МКЮЖ адвокаттарынын жетишсиздиги жана аялуу топтор, өзгөчө ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдар үчүн

Сунуштамалар

1.1 - көзөмөлдөөчү көрсөткүч КР Юстиция министрлигине (ЮМ) сунушталат: 1) айылдык жана алыскы аймактарда Акысыз юридикалык жардам борборлорунун (АЮЖБ) санын көбөйтүү мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу, интерактивдүү картадагы маалыматтарды үзгүлтүксүз жаңыртып туруу жана/же жаңы технологиялардын жардамы менен ар кандай алыстан иштөө ыкмаларын өнүктүрүү аркылуу камтуунуу жана жеткиликтүүлүктү кеңейтүү; 2) юридикалык жардам алуучулар үчүн алардын кызматтарга канааттануусун баалоо максатында кайтарым байланыш тутумун түзүү; 3) мамлекеттик буйрутма тутумундагы жеке өнөктөштүк маселелерин, анын ичинде

физикалык жеткиликтүүлүктүн чектелиши байкалууда.

ЮЖК жана МКЮЖ адвокаттары жөнүндө маалыматтын жеткиликтүүлүгү шаарларда алыскы жана чек ара аймактарына караганда жогору, ал эми тоолуу аймактарда ал такыр жетишсиз. Бул муктаж болгондордун биринчи юридикалык жардамга жетүүсүн чектейт.

Электрондук кызматтарды же алыстан иштөө ыкмаларын өнүктүрүү аркылуу калкты юридикалык жардам менен камтууну кеңейтүү баштапкы баскычта турат.

Мыйзамдардагы жана биринчи юридикалык жардам көрсөтүү практикасына киргизилген олуттуу өзгөрүүлөргө карабастан, анын Жалал-Абад облусунда жайылышы чектелүү бойдон калууда. Бул жардам жөнүндө маалымат дагы эле кеңири аудиторияга жеткиликтүү эмес, жана жардам көрсөтүү практикасы кээ бир учурларда жок.

Кызмат көрсөтүүнүн бирдиктүү практикасынын жоктугу, жардам көрсөтүү процессин көзөмөлдөөнүн кыйынчылыктары, МКЮЖ ар кандай субъекттеринин ортосунда кайтарым байланыш механизминин жоктугу, алардын ортосундагы өз ара аракеттенүүнүн начардыгы, ошондой эле КПП көрсөтүүчү адистердин тез-тез алмашып турушу, кардарлардын баштапкы юридикалык жардамга укуктарын бузууда.

КК 2.1. Юридикалык анализ көрсөткөндөй, улуттук мыйзамдар бардык кармалгандарга эрте этапта юридикалык жардам (ЮЖК) алууга мүмкүнчүлүк берет, кылмыш иштери жана укук бузуулар боюнча кармалган ар бир адамга МКЮЖ адвокатын камсыз кылат. Бирок, эл аралык стандарттарга салыштырмалуу, улуттук мыйзамдар ар бир кармалган, камакка алынган, шектелген же эркинен ажыратуу же өлүм жазасына тартуу менен жазаланган кылмыш үчүн жоопко тартылган адамга кылмыш ишинин бардык этаптарында юридикалык жардам алуу укугун кепилдей албайт.

бейөкмөт уюмдарды каржылоо жана уюштуруучулук колдоо маселелерин жөнгө салуу.

БА ЮЖК төмөнкүлөрдү ишке ашырышы керек: 1) баштапкы укуктук жардам көрсөтүүнүн бирдиктүү стандарттарын ишке киргизүү жана анын сапатын үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү; 2) БӨУлардын (бейөкмөт уюмдардын) активдүү катышуусу менен адамдардын аялуу топторуна, анын ичинде мүмкүнчүлүгү чектелген жарандарга укуктук жардам көрсөтүү боюнча атайын усулдамаларды иштеп чыгып, бекитүү; 3) Юридикалык жардам тууралуу маалыматты жөнөкөй, актуалдуу, жеткиликтүү жана түшүнүктүү формада жайгаштырууну камсыз кылуу. МКЮЖ жөнүндө маалыматты мүмкүн болушунча кеңири жайылтуу үчүн медиа каражаттарын, коомдук жайларды, сот имараттарын, укук коргоо органдарын, муниципалдык мекемелерди жана китепканаларды пайдалануу; 4) укуктук консультацияларга жетүүнү жеңилдетүү жана алардын натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн электрондук жана аралыктан иштеген кызматтарды өнүктүрүү; 5) Донорлор жана эл аралык өнөктөштөр үчүн БӨУлорго, кризистик борборлорго жана юридикалык клиникаларга аялуу калк топторуна акысыз укуктук жардам көрсөтүү үчүн долбоордук колдоо көрсөтүү маанилүү. Ошондой эле юридикалык жардам жана консультация берген бейөкмөт уюмдар жана жарандык коомдун өкүлдөрү менен өнөктөштүктү колдоо жана өнүктүрүү. Калктын аярлуу катмарына акысыз юридикалык жардам көрсөтүү үчүн донорлор жана эл аралык өнөктөштөр, бейөкмөт уюмдарга, кризистик борборлорго жана юридикалык клиникаларга долбоордук колдоо көрсөтүүсү маанилүү.

КК 2.1. БА ЮЖК адвокаттардын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн нөөмөт графиктеринин аткарылышын көзөмөлдөөнү күчөтүп, МКЮЖ адвокаттарынын кезектүүлүгүн камсыз кылган тутумду ишке киргизиши керек. БА ЮЖК жана Адвокатура үчүн төмөнкүлөр маанилүү: 1) МКЮЖ

Кыргыз Республикасынын МКЮЖ мыйзамына ылайык, кирешеге карабастан квалификациялуу юридикалык жардам өзгөчө оор кылмыштарга шектелген жана айыпталган адамдарга гана көрсөтүлөт. Ошол эле учурда, Кылмыш-жаза кодексине ылайык, эркинен ажыратуу жазасы оор жана анча оор эмес кылмыштар үчүн да каралган. Демек, бул бөлүгүндө улуттук мыйзамдар эл аралык стандарттарга жооп бербейт.

Мониторинг көрсөткөндөй, тергөөчүлөр көп учурда МКЮЖ адвокаттарын дежур графиктерин эске албай чакырышат, бул коргоо көрсөтүү мөөнөттөрүнө мыйзам тарабынан коюлган чектөөлөргө байланыштуу. Бул айрым адвокаттардын ашыкча жүктөлүшүнө алып келип, иштердин тең салмактуу бөлүштүрүлүшүнө тоскоолдук жаратат.

Квалификациялуу юридикалык жардам алуучулардын ичинен респонденттер көрсөтүлүүчү кызматтардын сапатына нааразычылыгын билдиришкен.

КК 2.2. Кыргызстанда мыйзам тарабынан кепилденген укуктук жардам көрсөтүү каралганына карабастан, квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү дагы эле чектелген бойдон калууда, айрыкча аялуу катмарлар – аялдар, балдар жана кармалган жарандар үчүн. Көйгөйлөр өзгөчө кылмыш процессинин алгачкы этаптарында жана алыскы аймактарда байкалат. МКЮЖ жана ЮЖК тутумдары юридикалык жардамдын тийиштүү сапатын жана натыйжалуулугун дайыма эле камсыз кыла бербейт. Мамлекеттик органдардын, жергиликтүү бийликтердин жана ЮЖКнын ортосундагы жетишсиз координациялоо акысыз юридикалык жардам алуу жол-жобосу жөнүндө маалыматтын жетишсиздигине алып келет, ал эми жергиликтүү бийлик менен ЮЖКнын ортосундагы өз ара аракеттенүү көп учурда формалдуу мүнөзгө ээ. Алыскы региондордо адвокаттарга өз милдеттерин натыйжалуу аткаруу үчүн керектүү инфраструктура жетишпейт, бул юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүнө адвокаттары тарабынан юридикалык жардам көрсөтүү үчүн сапат стандарттарын иштеп чыгуу жана алардын ишине үзгүлтүксүз мониторинг жана баалоо жүргүзүү. 2) МКЮЖ адвокаттарынын иш жүгүн тең салмактуу бөлүштүрүүнү камсыз кылуу.

Адвокатурага коргоону даярдоо үчүн жашыруун жолугушуу укугун активдүү колдонуу боюнча адвокаттар менен иштөөнү күчөтүү маанилүү.

Прокуратура органдары МКЮЖ адвокаттарынын милдеттүү түрдө катышуусун камсыз кылуу боюнча Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин нормаларынын так жана кынтыксыз аткарылышына көзөмөлдү күчөтүшү керек. Ошондой эле, жашы жете элек балдарды суракка алуу учурунда социалдык коргоо органдарынын өкүлдөрүнүн катышуусун камсыз кылуу боюнча көзөмөлдү күчөтүү зарыл.

Жогорку Кеңешке МКЮЖ боюнча мыйзамдарды эл аралык стандарттарга, анын ичинде БУУнун кылмыштык адилеттүүлүк тутумунда юридикалык жардамга жеткиликтүүлүк боюнча Принциптери жана багыттоочу жоболоруна (A/RES/67/187), өзгөчө 11-багыттоочу жобо (улуттук юридикалык жардам тутуму) жана 12-багыттоочу жобо (улуттук юридикалык жардам тутумун каржылоо) менен шайкеш келтирүү максатында тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү сунушталат. Бул өзгөртүүлөр юридикалык жардамды оор жана анча оор эмес кылмыштар боюнча да камсыз кылып, эркинен ажыратуу жазасы каралган бардык учурларда, айыпталуучуларга жана шектүүлөргө гана эмес, бардык аялуу категориядагы жарандардын укуктарын коргоого мүмкүндүк бериши керек.

КК 2.2. КР ИИМ маанилүү: 1) МКЮЖ адвокаттарынын нөөмөт графигин бузуу менен тергөөчүлөр тарабынан МКЮЖ адвокаттарын чакыруунун терс практикасын токтотуу үчүн чараларды көрүү; 2) процессти ачык-айкын кылуу жана тергөөчүлөрдүн жеке

жана сапатына терс таасирин тийгизет. Ошондой эле, адвокаттарды дайындоо учурунда мыйзам талаптарынын сакталышы боюнча көйгөй бар, анткени тергөөчүлөр көп учурда " өздөрүнүн " адвокаттарын тартышат, бул шектүүлөрдүн жана айыпталуучулардын сапаттуу коргоого болгон укуктарын чектейт. Бул, айрыкча, адвокаттар ЮЖК координаторлору менен макулдашпастан дайындалган учурларда актуалдуу. МКЮЖ адвокатын алуу үчүн айыпталуучунун жеке жазуу жүзүндөгү арызынын милдеттүү болушун талап кылган мыйзамдардын ченемдери практикада укуктук коллизияны түзөт. Жол-жоболордун Мыйзамга жана адилеттүүлүк жана атаандаштык принциптерине ылайык келишин камсыз кылуу үчүн бул коллизияны мыйзамдуу түрдө жөнгө салуу зарыл. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам алуу үчүн кайрылган жактардын киреше деңгээлин текшерүү үчүн маалыматтар базасына кирүүнүн функционалдык механизминин болушу жагынан улуттук мыйзамдар эл аралык талаптарга толук өлчөмдө жооп бербейт. Мыйзамдардын жоболоруна ылайык, адамдын квалификациялуу юридикалык жардам алууга укугун тастыктоо үчүн ЮЖК координатору Социалдык фонд органдарына, салык органдарына, башка уюмдарга жана мекемелерге арыз ээсинин жана/же алуучунун киреше деңгээлин тастыктоо үчүн суроо-талаптарды жиберүүгө тийиш. Ошентип, азыркы учурда ЮЖК кызмат көрсөтүү убактысын кыскартууга жана адвокатты мүмкүн болушунча тезирээк дайындоого мүмкүндүк берген маалымат базаларына кирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес. Мониторинг МКЮЖ адвокаттарынын юридикалык жардам көрсөтүүсүндө бир катар олуттуу көйгөйлөрдү аныктады: (1) кармоо же айыптоо учурунан тартып адвокаттардын жеткиликтүүлүгү жетишсиз экендиги байкалат, бул айыпталуучулардын критикалык учурларда квалификациялуу укуктук жардам алуу укугун олуттуу түрдө чектейт (2) Процессуалдык документтерге	каалоолорунун таасирин минималдаштыруу же толугу менен жок кылуу үчүн адвокаттарды дайындоо үчүн электрондук реестр тутумун киргизүү. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна соттук практикада бирдиктүү мамилени камсыз кылуу жана адилеттүүлүк, мыйзам алдында баардыгынын тең укуктуулугу жана тараптардын атаандаштыгы принциптерин ишке ашыруу максатында, МКЮЖ адвокаттарынын катышуусу менен каралуучу бөгөт чарасын тандоо жана пробациялык көзөмөлдү эркинен ажыратууга алмаштыруу маселелери боюнча иштердин категорияларын карап чыгуу сунушталат. Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинети, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши МКЮЖ жөнүндө мыйзамдар менен коллизияны четтетиши керек, айрыкча ишти сырттан караган учурда мыйзамда айыпталуучудан жеке жазуу жүзүндөгү арызын алып койбостон соттун токтому болгондо МКЮЖ адвокатын берүү мүмкүнчүлүгүн бекиткен ченемди кароосу зарыл. БА ЮЖК, МКЮЖнын адвокаттарын алыскы тоолуу жана чек арага чектеш райондордо ишке тартуу үчүн муктаж болгон адамдардын квалификациялуу юридикалык жардамга кеңири жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн дем берүүчү тарифтөөнү же компенсациялык жана мотивациялык чараларды карап чыгуу керек. Юридикалык жардамдын, адвокаттардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу механизмин же юридикалык жардамдын муктаждыктары үчүн адвокаттардын аутсорсинг механизмдерин иштеп чыгуу зарыл. БА ЮЖК жана Кыргыз Республикасынын Адвокатурасына төмөнкүлөр сунушталат:1) МКЮЖ аркылуу дайындалган адвокаттардын ишинин сапатын мониторинг жүргүзүү механизмин иштеп чыгып, үзгүлтүксүз отчеттуулук менен ишке киргизүү. 2) МКЮЖ реестрине киргизилген адвокаттарды этикалык стандарттарды сактоого жана кесиптик көндүмдөрүн жогорулатууга басым

“өткөн күн менен” кол коюу териштирүү тартибин бузуп, процессуалдык аракеттердин мыйзамдуулугуна таасир этиши мүмкүн (3) Жарандардын акысыз юридикалык жардам алууга укугун жана төлөө жөндөмдүүлүгүн аныктоо үчүн учурдагы кирешелерди аныктоо усулдамасы кайра каралып, жаңыртылышы керек. Бул усулдама оперативдүүлүктү камсыз кылуу жана башка маалыматтык тутумдар менен өз ара аракеттенүү аркылуу маалыматты текшерүү жөндөмдүүлүгүн эске алуу менен иштелип чыгышы зарыл (4) жардамга муктаж жарандарды аныктоонун адилеттүү жана натыйжалуу механизмин камсыз кылуу, чындыгында муктаж болгондорго юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүн кепилдөө үчүн артыкчылыктуу болушу керек; (5) МКЮЖ адвокаттарынын жоопкерчиликсиз мамилесинен улам сот процесстери өтө кечигип калган учурлар юридикалык тутумдун натыйжалуулугуна жана адилеттүүлүгүнө олуттуу терс таасирин тийгизүүдө. КК 3.1. Укуктук талдоо көрсөткөндөй, МКЮЖ жөнүндө мыйзамда «үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркаган», «адам сатуу курмандыгы» деген ар кандай түшүнүктөр колдонулат, ал эми ЖПК кылмыш процесстин катышуучуларын так аныктайт жана аларга жабырлануучу статусун ыйгарат. ЖПКда «жабыркаган» же «курмандык» деген түшүнүктөр жок, бул жабырлануучунун статусун таануда кыйынчылыктарды жаратат. Жабырлануучу катары таануу расмий процедураларды талап кылгандыктан, бул кылмыш ишинин алгачкы этаптарында юридикалык жардамга жеткиликтүүлүктү чектейт. Бул өзгөчө үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандар үчүн актуалдуу, анткени алар кылмыш иши козголгонго чейин жабырлануучу катары таанылбайт. МКЮЖ боюнча маалымат чектелген бойдон калууда, натыйжада көптөгөн жарандар өз укуктарынан жана жардам алуу мүмкүнчүлүктөрүнөн кабарсыз. Мониторинг калктын МКЮЖ адвокаттарына болгон ишеними төмөн экендигин көрсөттү,	жасоо менен милдеттүү окутууну киргизүү; 3) МКЮЖ адвокаттары тарабынан процесстик документтерге “өткөн күн менен” кол коюлган учурлар аныкталган учурда, атап айтканда, жазык сот өндүрүшүндө мындай адвокаттарды мыйзамда белгиленген жоопкерчиликке тартуу менен чектелбестен, ошондой эле тиешелүү укук коргоо органдарына мындай процесстик бузууларга жол берген тергөөчүлөрдү жоопкерчиликке тартуу жөнүндө сунуш киргизүү; 4) адвокаттар тарабынан юридикалык жардам көрсөтүү графигин сактоону камсыз кылуучу механизмдин ишин жөнгө салууга, ошондой эле адвокаттар коллегиясы тарабынан "чөнтөк адвокаттар" көрүнүшүнө каршы күрөшүү боюнча тиешелүү чараларды көрүү. КК 3.1. КР министрлер кабинетине жана КР Жогорку Кеңешине төмөндөгүлөр сунушталат: 1) Үй-бүлөлүк зомбулук учурларында жабырлануучунун статусун таануу тартибин жөнөкөйлөтүү жана укуктук жардамды эрте этаптарда көрсөтүүнү камсыз кылуу максатында мыйзамдарды реформалоо. “Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” мыйзамынын 13-беренесинин 4-бөлүгүн төмөнкү мазмундагы пункт менен толуктоо: «сексуалдык зомбулуктан жабыркаган», аялдардын укуктарын камсыз кылуу боюнча эл аралык сунуштарды аткаруу жана аларды квалификациялуу адвокат менен камсыз кылуу; 2) Кыргыз Республикасынын «Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө» мыйзамындагы терминдерди Жазык-процесстик кодекске (ЖПК) ылайык келтирүү. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине жана БА ЮЖКга сунушталат: 1) Жабырлануучуларды адвокатка болгон укугу жана юридикалык жардамды пайдалануу шарттары жөнүндө маалымдоо иштерин күчөтүү, анын маанилүүлүгүн түшүндүрүү. Өзгөчө көңүлдү үй-бүлөлүк зомбулукка байланыштуу иштерге буруу керек, анткени жабырлануучулар көп учурда тергөөчүлөрдүн жана прокурорлордун колдоосуна ишенип, адвокаттын жардамы

анткени жабыр тарткандар МКЮЖ адвокаттарына көп кайрылышпайт жана эгер кайрылышса, коргоо зарыл болгон учурда жеке адвокаттар менен келишим түзүүнү туура көрүшөт. Акыйкатчынын жана КАУБдун жылдык баяндамаларында тутумга болгон ишенимдин жоктугун жана сапаттуу юридикалык жардамга жеткиликтүүлүктүн чектелгендигин, айрыкча, зомбулуктан жабыркагандар үчүн чектелгендиги көрсөтүлгөн. Мониторинг көрсөткөндөй, жабырлануучуларга укуктук кеңеш жана укуктук коргоо мүмкүнчүлүгү жөнүндө маалымат берилген эмес. Ачык булактарда, анын ичинде массалык маалымат каражаттарында жана көзкарандысыз платформаларда, жабырлануучулар үчүн жеткиликтүү актуалдуу жана окула турган материалдар жетишпейт. Кыргызстандын ар кайсы аймактарында МКЮЖ жөнүндө маалымдуулук жана жарандарды укуктук жардамга багыттоо практикасы боюнча олуттуу айырмачылыктар байкалат. Айрым аймактарда, мисалы, Токтогул жана Чаткал райондорунда МКЮЖ аркылуу жардам көрсөтүлбөйт, бул түшүндүрүү иштеринин жетишсиздигин айгинелейт. Мамлекеттик жардам тутуму квалификациялуу адистердин жетишсиздигинен жапа чегип, көп учурда тийиштүү деңгээлде коргоону камсыз кылбайт, бул анын натыйжалуулугун төмөндөтөт. Кыргыз Республикасынын мыйзамдары балдардын процессуалдык статусуна карабастан жазык сот өндүрүшүнүн алкагында акысыз квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугуна кепилдик берет. Кыргызстанда юридикалык жардам көрсөтүү принциптери жалпысынан эл аралык стандарттарга, анын ичинде баланын кызыкчылыктарын артыкчылыктуу камсыз кылууга жана анын жаш курактык жана социалдык өзгөчөлүктөрүн эске алууга ылайык келет.	керек эмес деп эсептешет. 2) Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын (МКЮЖ) адвокаттарына болгон элдин ишеним деңгээлин жогорулатуу үчүн зарыл чараларды көрүү. Адвокаттарга үй-бүлөлүк жана сексуалдык зомбулуктан жабыркагандарга укуктук жардам көрсөтүү боюнча окутуу программаларын иштеп чыгуу жана тренингдерди өткөрүү. МКЮЖ жөнүндө жеткиликтүү материалдарды таратуу, анын ичинде аларды ЖМКда, жергиликтүү платформаларда жана социалдык тармактарда жарыялоо. 3) Адвокаттардын адистешүүсүн карап чыгуу (адистештирилген адвокаттардын тизмесин жүргүзүү) жана тематикалык окутууларды өткөрүү, өзгөчө иштерге тартуу үчүн (мисалы, жашы жете электердин адвокаттары, психикалык бузулуулар менен жабыркагандардын адвокаттары, мигранттар жана качкындар үчүн адвокаттар). Жабыр тарткандардын балдарынын укуктарынын бирдей сакталышын камсыз кылуу максатында МКЮЖ КБ МКЮЖ көрсөтүүгө катышкан субъекттердин (координаторлордун, адвокаттардын) квалификациясын системалуу негизде жогорулатууну жүргүзүү зарыл. "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 13-бөлүгүн төмөнкү редакцияда кароо сунушталат: *"жабырлануучулардын жана күбөлөрдүн балдарына жазык иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам балдар иштери боюнча адистештирүүдөн өткөн адвокаттар тарабынан көрсөтүлөт".* КК 4.1. КР Юстиция министрлиги жана БА ЮЖК Жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү үчүн реестрдеги адвокаттардын санын көбөйтүү зарыл. БА ЮЖК жана Кыргыз Республикасынын Адвокатурасына сунушталат:1) адвокаттардын ишинин сапатынын стандарттарын күчөтүү, ошондой эле

Кыргызстанда балдарга мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүү механизми Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин алдындагы Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды координациялоо боюнча борбор аркылуу ишке ашырылат, бул белгиленген мөөнөттө квалификациялуу жардамга жетүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берет. Ошол эле учурда жабырлануучунун балдарына мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды камсыз кылууга катышкан адистердин квалификациясын жогорулатуу чөйрөсүндө иш-чараларды түзүмдүү түрдө өткөрүү зарылчылыгы бар. КК 4.1. Укуктук талдоо көрсөткөндөй, улуттук мыйзамдар Жарандык иштер боюнча акысыз кызмат көрсөтүүгө укугу бар муктаж адамдардын категорияларын аныктайт жана ошону менен чектейт. Улуттук мыйзамдарга ылайык, Жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам Кыргыз Республикасынын жарандарына гана берилет, ошол эле учурда жазык жана административдик иштер жана укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча мындай жардам чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга да берилет. Демек, Жарандык иштер боюнча акысыз кызмат көрсөтүүгө укуктуу аялуу топтордун тизмесин кеңейтүү зарылдыгы бар. Айрым адвокаттар Жарандык иштер боюнча квалификациялуу жардам материалдык абалына карабастан Кыргызстандын бардык жарандарына берилиши керек деп эсептешет. Ушул мониторингдин учурунда өлкөдө жарандык иштер боюнча МКЮЖ мониторингинин бекитилген усулдамасы жок. КК 4.2. Кыргызстанда квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү мүмкүнчүлүгү чектелген бойдон калууда, өзгөчө алыскы аймактар жана үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркаган аялуу топтор үчүн. Мыйзамдык нормалар жана юридикалык жардамды каттоо процедуралары колдоо алуу процессин татаалдаштырып, арыз ээлеринен бюрократиялык талаптарды аткарууну талап кылат, бул жардамга жетүүнү кыйындатат.	заманбап маалыматтык жана санариптик технологияларды колдонуу менен алардын жеткиликтүүлүгүн жана оперативдүүлүгүн камсыз кылуу; 2) белгиленген стандарттарга ылайык Жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатын жогорулатуу үчүн мындай жардам көрсөтүүчү адвокаттар үчүн үзгүлтүксүз негизде билим берүү иш-чараларын өткөрүү. БА ЮЖКга сунушталат: 1) Квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүнү мониторинг кылуу усулдамасын иштеп чыгуу жана бекитүү, ошондой эле мониторингди үзгүлтүксүз жүргүзүү. 2)Жарандардын кирешелерин эсептөө усулдамасын кайра карап чыгуу жана жаңылоо, алардын төлөө жөндөмдүүлүгүн аныктоо жана жарандык иштер боюнча акысыз юридикалык жардам (АЮЖ) алуу укугун ишке ашыруу үчүн. Усулдама адилеттүү жана натыйжалуу механизмди камсыз кылышы керек, ошондо чындыгында муктаж болгондорго акысыз юридикалык жардамга тез жетүү мүмкүнчүлүгү кепилденет. КК 4.2. Жарандык иштер боюнча жардамдын категориясын кеңейтүү максатында КР министрлер кабинетине жана КР Жогорку Кеңешине юридикалык жардам көрсөтүүнүн колдонуудагы критерийлерине баа берүү жана аларды колдонуудагы стандарттарга жана алдыңкы практикага ылайык кайра карап чыгуу үчүн изилдөө жүргүзүү сунушталат. БА ЮЖК мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун уюштурууга жооптуу адамдардын квалификациясын жогорулатуу максатында мамлекеттик органдарда, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында жарандарга жарандык иштер боюнча алгачкы укуктук жардам көрсөтүү маселелери боюнча окутуу иш-чараларын үзгүлтүксүз негизде өткөрүп туруу зарыл. БА ЮЖК жана Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы үчүн маанилүү: 1) МКЮЖ координаторлорунун жана жарандык иштер боюнча МКЮЖ адвокаттарынын көрсөткөн кызматтарынын сапатын жогорулатуу

Сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча, көптөгөн жарандар ар кандай тоскоолдуктар жана кооптонуулар, мисалы, бюрократиялык татаалдыктар, кызматтын сапатына ишенбөөчүлүк, купуялуулукту камсыз кылуу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу жана маалыматтын жетишсиздиги себептүү жардам сурап кайрылышпайт. Юристтердин географиялык жактан бирдей эмес бөлүштүрүлүшү жана административдик мекемелерде жана онлайн ресурстарда маалыматтын жетишсиздиги калктын жеткиликтүү мүмкүнчүлүктөр жөнүндө маалымдуулугун төмөндөтөт. Сурамжылоонун маалыматтары калкты жеткиликтүү юридикалык кызматтар жана алардын акысыз укуктук жардам алуу укуктары жөнүндө маалымдоонун жетишсиздигин көрсөтүп, жарандардын татаал укуктук маселелер боюнча зарыл колдоону алуу мүмкүнчүлүгүн чектейт. Мониторингдин жыйынтыктары укуктук коргоого бирдей жетүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу үчүн мамлекеттик колдоонун зарылдыгын кеңири таануунун чагылышы болуп саналат. ЮЖКнын кызматкерлери жарандык иштердин категорияларын кеңейтүү жана мыйзамдарга тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү зарылдыгын белгилешти. КК 5.1. Укуктук талдоо көрсөткөндөй, КР улуттук мыйзамдары негизинен эл аралык стандарттарга шайкеш келет. Административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам тутуму ар кандай категориядагы жарандар үчүн, алардын каржылык абалын жана социалдык шарттарын эске алуу менен, адилеттүүлүккө жетүүнү камсыз кылууга умтулат. Бирок, бул чараларды ишке ашыруунун натыйжалуулугу жана көрсөтүлгөн кызматтардын сапаты туруктуу мониторингди жана баалоону талап кылат.	маселесине тийиштүү көңүл буруу; 2) МКЮЖ координаторлорунун жана адвокаттарынын Жарандык иштер боюнча ишинин сапатына, адвокаттардын стандарттарын жана кесиптик этикасынын Кодексин сактоосуна мониторинг жүргүзүү. КК 5.1. БА ЮЖК административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугун ишке ашыруу жана жарандардын төлөө жөндөмдүүлүгүн аныктоо үчүн кирешелерди эсептөө усулдамасын кайра карап чыгып, жаңыртуу мүмкүнчүлүгүн карап чыгуусу керек. Бул усулдама жардамга муктаж жарандардын КЮЖга өз убагында жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн бирдиктүү, адилеттүү жана натыйжалуу механизмди түзүшү зарыл. КК 5.2. Министрлер кабинетине төмөнкүлөрдү карап чыгуу максатка ылайыктуу: 1) Квалификациялуу юридикалык жардам алууга укукту тастыктаган документтер тизмесинен[12] үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыгы статусун тастыктоо үчүн тергөөчүнүн же соттун процессуалдык актысын талап кылган 11-пункттун 2-бөлүмчөсү чыгарылышы керек. Ушундай эле өзгөртүүлөр жогоруда аталган Тизменин 1-пунктунун 1- бөлүмчөсүнө да талап кылынат; 2) Тизменин 15-пунктуна административдик иштер боюнча юридикалык жардам көрсөтүү мүмкүнчүлүгүн так көрсөткөн өзгөртүүлөрдү киргизүү; 3) Тизменин 18-пунктунун 2-бөлүмчөсүнүн пунктунда коюлган талаптарды тактап, административдик иш боюнча доогердин юридикалык жардам алуу укугун тастыктаган документ кандай болушу керектигин тактоо. КР Юстиция министрлиги жана БА ЮЖК төмөнкүлөрдү аткарууга тийиш: **1)** Кыргыз Республикасынын “Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” мыйзамынын 14 жана 15-беренелеринин 5-пункттарын

[12] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-майындагы № 241 “Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам системасынын субъекттеринин ортосундагы өз ара аракеттенүү тартибин жана адамдын квалификациялуу юридикалык жардам алууга укугун ырастоочу документтердин тизмесин бекитүү тууралуу” токтому.

КК 5.2. Мамлекет кепилдеген административдик иштер боюнча юридикалык жардам алууга кайрылган жактардын киреше деңгээлин текшерүү үчүн маалымат базаларына жетүү функционалдык механизми боюнча улуттук мыйзамдар эл аралык талаптарга толук жооп бербейт. Административдик сот өндүрүшү боюнча маселелер улуттук мыйзамдар үчүн салыштырмалуу жаңы болуп саналат, бул субъекттердин мындай иштер боюнча кайрылуу практикасын жана маданиятын калыптандырууга таасирин тийгизет. Айрым адвокаттар далилдерди чогултуу жана коргоо процессиндеги кыйынчылыктар жана эмгек сыйымдуулугуна байланыштуу административдик иштерди кабыл алууга даяр эмес. Кыргызстанда административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардамга жеткиликтүүлүк бир катар себептерден улам чектелүү бойдон калууда. Айрыкча, юридикалык адистердин аймактар боюнча бирдей эмес бөлүштүрүлүшү, алыскы райондордо алардын жетишсиздиги, калктын мамлекеттик жардам тууралуу маалымдуулугунун төмөндүгү жана мамлекеттик мекемелерде жеткиликтүү маалыматтын жоктугу бул маселени курчутууда. Мамлекеттик колдоого муктаж болгон жарандарга жетиштүү көңүл бурулбагандыгы жана административдик сот өндүрүшүнүн алгачкы баскычтарында укуктук консультациялардын жоктугу адамдардын өз укуктарын коргоосун татаалдатууда. Айрыкча, административдик иштер боюнча адвокаттардын жетишсиздиги тынчсызданууну жаратууда. Андан тышкары, иш алып барган адистердин баары эле жарандардын кызыкчылыктарын тийиштүү деңгээлде коргой турган жетиштүү квалификацияга ээ эмес. Бул эки эселенген көйгөй жаратып, айрыкча, аярлуу катмардагы жарандардын адилет сотко жетүүсүн ого бетер кыйындатууда.	ЮЖК координаторлору катуу сактоосун камсыз кылуу: доогердин статусу аныктала электе аларды укуктук консультация берүү, арыздарды, даттанууларды жана башка процессуалдык документтерди түзүү боюнча милдеттендирүү. 2) Административдик сот өндүрүшүнүн практикасын үзгүлтүксүз көзөмөлгө алуу, мониторинг жүргүзүү жана көйгөйлүү аспектилерин аныктоо жана четтетүү боюнча талдоо жүргүзүү. БА ЮЖКга төмөнкү чараларды көрүү сунушталат: 1) Административдик иштер боюнча КЮЖ көрсөтүүнү мониторинг кылуу усулдамасын иштеп чыгып, бекитүү жана аны үзгүлтүксүз жүргүзүү. 2) ЮЖК тармагын кеңейтүү мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу, ЮЖК кызматкерлерин окутуу жана административдик иштер боюнча көрсөтүлүп жаткан кызматтардын сапатын жогорулатуу. 3) ЮЖК борборлоруна кеңири жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу. КР Адвокатурасына төмөнкү чараларды көрүү маанилүү: 1)Административдик иштер боюнча МКЮЖ адвокаттарынын иш сапатын, Стандарттарга жана Адвокаттардын кесиптик этика кодексине шайкештигин мониторинг кылуу. 2) Административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардамдын сапат стандарттарына жооп берүү максатында, КЮЖ көрсөтүүчү адвокаттар үчүн үзгүлтүксүз окуу тренингдерин өткөрүү.

Мындан тышкары, мамлекеттик юридикалык жардам көрсөтүү тутумунун натыйжалуулугун баалоого тоскоол болгон дагы бир олуттуу маселе – баш тартуулардын статистикасынын жетишсиздиги жана анын ачыктыгынын төмөндүгү. Ушундай маалыматтардын жоктугу тиешелүү реформаларды жүргүзүү жана системаны жакшыртуу боюнча негиздүү чечимдерди кабыл алууга тоскоол болууда.	
Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун каржылоо	
Макам жана чакырыктар	**Сунуштамалар**
КК 6.1. Кыргызстанда МКЮЖ тутуму реалдуу муктаждыктарга жооп бербейт, Бул кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгүнө жана сапатына терс таасирин тийгизет. Адвокаттар үчүн тарифтердин жогорулашына карабастан каржылоо көбөйбөйт, инфляцияны жана чыгымдардын көбөйүшүн эске албайт, бул жардамдын сапатын жакшыртуу мүмкүнчүлүгүн чектейт. Каржылоо маселелери кадр жетишсиздигине жана уюштуруу кыйынчылыктарына алып келүүдө. Бул, айрыкча, төлөмдөрдүн кечиктирилиши жана отчеттуулук тутумундагы татаалдыктар менен байланыштуу болуп, адвокаттардын нааразылыгын жаратып, алардын МКЮЖ тутумуна катышууга болгон мотивациясын төмөндөтүүдө. Көпчүлүк Европа өлкөлөрүнө салыштырмалуу Кыргызстанда юридикалык жардамды каржылоо кыйла төмөн бойдон калууда, бул өзгөчө калктын аярлуу топтору үчүн сапаттуу жардамга жетүүнү чектейт.	КК 6.1. КР Финансы министрлигине төмөнкүлөр сунушталат: 1) жеткиликтүү жана сапаттуу юридикалык жардамды камсыз кылуу үчүн тутумдун реалдуу керектөөлөрүн жана тарифтердин жогорулашын эске алуу менен МКЮЖга бюджетти көбөйтүү; 2) МКЮЖдун бюджетинин чыгымдарын үч беренеге бөлүү: 1. ЮЖК аппараты; 2. Консультациялык - укуктук жардамга чыгымдар (параюристы, жеке өнөктөштүк, акысыз адвокат); 3. КЮЖ чыгымдары (адвокаттарга); 3) "Ачык бюджет" республикалык жана жергиликтүү бюджеттердин кирешелери жана чыгашалары жөнүндө маалымат берүүнүн автоматташтырылган тутумунда МКЮЖ маалыматтарын жаңылоо www.budget.okmot.kg жана маалыматтын актуалдуулугун жана ишенимдүүлүгүн сактоо үчүн үзгүлтүксүз жаңылануусу камсыз кылуу. КР министрлер кабинетине төмөнкүлөр керек: 1) адвокаттар үчүн иштин татаалдыгына жана көлөмүнө ылайык тарифтерди кайра карап чыгуу жана белгилөө, ошондой эле кызмат көрсөтүүлөрдүн өз убагында төлөнүшүн камсыз кылуу; 2) жарандарга ыкчам жардам берүүгө кызыкдар экендигин жогорулатуу үчүн адвокаттардын кезметчилигинин өзүнчө акысын киргизүү. ЮЖК жана Юстиция министрлигине төмөнкүлөр маанилүү: 1) АМТ аркылуу отчеттуулук процессин жөнөкөйлөтүү жана адвокаттар үчүн Стандартташтыруу,

	арыздарды натыйжалуу иштеп чыгуу үчүн кызматкерлердин санын көбөйтүү; 2) Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 4-августундагы токтому менен бекитилген мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында адвокат тарабынан көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардамга акы төлөө тартибин сактоону талап кылуу, 2023-жылдын 387. Караңыз: www.cbd.minjust.gov.kg/722322/edition/1279574/ru 3) туруктуулукту жана мотивацияны жогорулатуу үчүн акы төлөөдөн туруктуу эмгек акыга өтүү менен адвокаттарга төлөө тутумун өзгөртүү. КР Жогорку Кеңешине жана Эсеп палатасына МГЮЖга бөлүнгөн бюджеттин натыйжалуу пайдаланылышын көзөмөлдөө, финансылык ачыктыкты жана жоопкерчиликти жогорулатуу үчүн мыйзамдарга тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү сунушталат. ЮЖКга баштапкы юридикалык консультациялар үчүн төлөм караштыруу маанилүү, анткени бул көрсөтүлгөн укуктук жардам үчүн адвокаттарга жана юристтерге адилеттүү компенсация төлөөгө мүмкүндүк берет жана алардын катышуусун стимулдаштырат.
Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапаты	
Макам жана чакырыктар КК 7.1. Формалдуу түрдө КЮЖ адвокаттарын тандоо критерийлери иштелип чыккан жана бекитилген. МКЮЖ көрсөтүү үчүн адвокат тийиштүү тренингдерди, анын ичинде адвокаттын ишинин өзгөчөлүгүнө жараша тематикалык тренингдерди өтүүсү жана МКЮЖ адвокаттарынын тийиштүү реестрине кирүүсү зарыл. Бирок, алардын жеткиликтүүлүгү жана ачыктыгы күмөн жаратат, бул тутумга болгон ишенимди азайтат. Адвокаттарды тандоонун ачык жана түшүнүктүү жол-жобосу жок, бул алардын кесиптик катышуусун чектейт, анткени критерийлер жана аларды сактоо процесси	**Сунуштамалар** КК 7.1. Юстиция министрлигине төмөнкүлөр сунушталат: 1) Адвокаттарды тандоо үчүн ачык жана жеткиликтүү процедураны иштеп чыгуу жана ишке киргизүү, сынактарды үзгүлтүксүз өткөрүү жана расмий сайттардагы маалыматтарды жаңыртуу; 2)Бекитилген критерийлердин сакталышын көзөмөлдөөнү күчөтүү; 3) бардык жеткиликтүү платформалар, анын ичинде ЮЖК сайты аркылуу коомчулукка жана адвокаттык коомчулукка тандоо процесси жөнүндө маалыматка жетүүнү камсыз кылуу; 4) МКЮЖдун көрсөтүлүүчү сапатын жогорулатуу максатында, реестрлерге киргизилген бардык адвокаттар аялдардын, балдардын жана өзгөчө мүктаждыктары бар

жөнүндө маалымат дайыма эле жеткиликтүү боло бербейт.

Тандоодон өтпөгөн талапкерлер үчүн тандоо комиссиясы менен кайра байланыш механизми жок, тандоо процесси жана натыйжалары жарыяланбайт, Реестрге тандоо жол-жоболоруна көз карандысыз мониторинг жүргүзүлбөйт. Көпчүлүк адвокаттар тандоонун так жана объективдүү критерийлери бар экендигин моюнга алышат. Бирок, критерийлер кылдат талдоо жана модернизацияны талап кылат деген пикирлер бар. Мониторинг көрсөткөндөй, квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатынын төмөн болушу негизинен адвокаттардын эмгек акысын жетишсиз деңгээлде төлөө менен байланыштуу. Натыйжада, МГЮЖнын Реестрине негизинен аз тажрыйбалуу жана жетиштүү квалификацияга ээ эмес адвокаттар кирет, алар көбүнчө иш баштоо үчүн гана бул программага кошулушат.

Бир катар учурларда МКЮЖ реестринен адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн коргоонун сапаты күтүүлөргө ылайык келбейт, бул белгиленген критерийлердин сакталышына ЮЖК жана Адвокатура тарабынан жетишсиз контролдукту көрсөтөт. "Чөнтөк" адвокаттарды дайындоо практикасы системага болгон ишенимди жоготот жана көрсөтүлгөн юридикалык жардамдын сапатына терс таасирин тийгизет.

КК 7.2. Реестрге киргизилген адвокаттар квалификациялуу юридикалык жардам көрсөткөн иштердин өзгөчөлүктөрүнө жараша тренингдерден жана окуулардан өтүшөт. Бирок колдонуудагы усулдамалар жана тренингдер МКЮЖ алуучулардын керектөөлөрүн камсыздоого толук көлөмдө багыттала элек.

Мониторинг субъекттерди усулдук жардам жөнүндө маалымдоонун жетишсиздигин көрсөттү. МКЮЖны сунуштап жаткан көптөгөн адамдар ЮЖК тарабынан көрсөтүлгөн усулдук колдоо жөнүндө билишпейт, ал эми ЮЖК тарабынан колдоо жетиштүү тутумдуу жүргүзүлбөйт. Кыргыз топтордун укуктарын жана муктаждыктарын жана аларды коргоонун өзгөчөлүктөрүн билүүнү эске алуу менен алардын ишинин мүнөзүнө жооп берген өзүнүн кесиптик даярдыгын үзгүлтүксүз негизде жогорулатуусун кепилдеген механизмдерди түзүү; 5) тандоого катышкан талапкерлерге келечекте тандоодон ийгиликтүү өтүү мүмкүнчүлүктөрүн жакшыртуу боюнча түшүндүрмөлөрдү жана сунуштарды алуу үчүн ченемдерди жана кайра байланыш механизмин практикага киргизүү.

Адвокатурага төмөнкүлөр зарыл: 1) Адвокатуранын сайтына жана жалпыга жеткиликтүү башка платформаларга толук маалыматты жайгаштыруу менен тандоо критерийлеринин ачыктыгын жана жеткиликтүүлүгүн күчөтүү; 2) адвокаттарды МКЮЖ стандарттары боюнча квалификацияны жогорулатуунун үзгүлтүксүз курстарын кошо алганда, белгиленген критерийлер боюнча окутууну камсыз кылуу; 3) критерийлердин сакталышын контролдоонун так механизмдерин иштеп чыгуу жана бекитүү, даттанууларга жана аларды сактабаган учурларга ыкчам жооп берүү.

КК 7.2. Юстиция министрлигине жана Адвокатурага төмөнкүлөр сунушталат: 1) адвокаттардын, анын ичинде мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүүчүлөрдүн компетенциясынын деңгээлин жогорулатууга тиешелүү документтерди иштеп чыгуу жана кабыл алуу; 2) МКЮЖ адвокаттары үчүн бенефициарлардын профилине ылайык алардын маданий жана билим деңгээлин туруктуу жогорулатуу, билиминин көлөмүн көбөйтүү, кесиптик көндүмдөрүн жана аялуу топтор менен иштөө тажрыйбасын өркүндөтүү үчүн чаралардын комплексин иштеп чыгуу. Гендердик жана сексуалдык зомбулуктун курмандыктары, улгайган адамдар, азчылыктын өкүлдөрү, мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар, психикасы бузулган адамдар, ВИЧ – инфекциялангандар жана башка олуттуу жугуштуу оорулары бар адамдар, баңги заттарды колдонуучулар,

Республикасынын Адвокатурасы тарабынан окутуу иш-чаралары эпизоддук мүнөздө жана көбүнчө акы төлөнүүчү негизде өткөрүлөт, бул адвокаттарды өз компетенцияларын жеке каражаттары жана эл аралык долбоорлор аркылуу өнүктүрүүгө мажбурлайт.

Реестрге катышкан сурамжыланган МКЮЖ адвокаттарынын көпчүлүгү кесиптик билимдеринин актуалдуулугун жана мыйзамдардагы өзгөрүүлөргө ылайыктуулугун сактоо үчүн үзгүлтүксүз жана акысыз квалификациясын жогорулатуу зарылдыгын белгилешет. Адвокаттар оффлайн тренингдерге кызыгуусун билдиришет, анткени онлайн окутуу анча натыйжалуу эмес жана алардын муктаждыктарына толук жооп бербейт.

ЮЖК менен адвокаттардын окуу борборунун ортосунда үзгүлтүксүз өз ара аракеттенүүнүн жоктугу жаңы адистерди натыйжалуу даярдоого жолтоо кылат, ал эми бюрократиялык талаптар адвокаттар үчүн тоскоолдуктарды жаратып, алардын тутумга катышуу мотивациясын төмөндөтөт.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдары балдардын, анын ичинде жабыр тарткан балдардын, күбөлөрдүн жана мыйзам менен кагылышкан балдардын иштери менен байланышкан жазык сот өндүрүшүнө адистештирилген тергөөчүлөрдүн, прокурорлордун, соттордун жана адвокаттардын катышуусун талап кылат. Бирок, бул талапты практикалык ишке ашыруу олуттуу көйгөйлөргө туш болууда. Адвокаттардын, тергөөчүлөрдүн жана балдар менен иштеген башка адистердин олуттуу бөлүгү зарыл адистештирилген даярдыкка ээ эмес. КР ЖПКда КДКнын адистерин жана балдар үчүн юстиция боюнча балдар иштери боюнча инспекторлорду адистештирүү жөнүндө атайын талаптар камтылбайт, анткени алардын балдар менен иштөөдө адистешкендиги жектелет. Бирок сурамжылоолордун маалыматтары, ошондой эле КР ми келтирген статистика аталган адистердин квалификациясын жогорулатуу башпаанек издеген жарандыгы жок адамдар, чет өлкөлүк жарандар, мигранттар, эмгекчи-мигранттар жана качкындар сыяктуу жарандардын ар кандай категорияларынын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен укук коргоочулук жана гендердик сезимталдыкты, демилгелүүлүктү жана коммуникабелдүүлүктү өнүктүрүү маанилүү.

БА ЮЖК мыйзам талаптарын аткаруу үчүн Кыргыз Республикасынын Адвокатурасына жана МКЮЖ адвокаттарына акыркы заманбап санариптик иштеп чыгууларды жана ыкмаларды колдонуу менен усулдук колдоо көрсөтүшү керек.

Балдар иштери боюнча адистештирилген прокурордун, тергөөчүнүн, соттун жана адвокаттын катышуусу мыйзам менен кагылышкан балдар, жабырлануучулар жана күбөлөр боюнча иштерде милдеттүү экенин көрсөтүп, КРнын ЖПКнын 457-беренесинин 2-бөлүгүн аткаруу үчүн мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актыларды иштеп чыгуу жана бекитүү зарыл. Бул ченемди комплекстүү ишке ашыруу үчүн прокуратура органдары, соттор, ИИМ, КРнын Адвокатурасы ортосунда натыйжалуу ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнү куруу зарыл.

Ыйгарым укуктуу органдарга жазык сот өндүрүшүндө балдар менен иштеген бардык адистер, анын ичинде тергөөчүлөр, прокурорлор, адвокаттар, Соттор, инспекторлор жана пробация органдарынын кызматкерлери үчүн окутуунун милдеттүү программаларын иштеп чыгуу жана киргизүү максатка ылайыктуу. Кошумча билим берүү программаларын даярдоодо жана иштеп чыгууда кемчиликтерди аныктоо максатында балдар менен иштеген адистердин компетенттүүлүгүнө үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүүнү киргизүү маанилүү.

Балдар иштери боюнча адистерди сертификациялоо тутумун түзүү, алардын балдар үчүн Юстициянын стандарттарына шайкештигин камсыз кылуу жана дисциплиналар аралык мамилелерди кошкондо, балдар менен иштөөнүн

тутумунун натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча комплекстүү чараларды көрүү, квалификацияны жогорулатуу сааттарынын милдеттүү жылдык минимумун бекитүү, квалификацияны жогорулатуу планынын үстүнөн олуттуу иш жүргүзүү зарылдыгын күбөлөндүрүп турат.

Балдар менен иштөө боюнча усулдук материалдар өтө сейрек колдонулат. Адвокаттардын жана тергөөчүлөрдүн арасында кесиптик компетенттүүлүгүн жогорулатуу үчүн мындай жеңилдиктерди иштеп чыгуу жана жайылтуу боюнча жогорку суроо-талап бар.

Юстициянын алкагында балдар менен иштеген адистерди окутуу жетишсиз бойдон калууда. Адистердин көпчүлүк бөлүгү, анын ичинде балдар инспекторлору жана пробация кызматкерлери атайын окуудан өтүшкөн эмес же жарым-жартылай гана өтүшкөн.

Пробация органдарында балдар менен иштеген кызмат адамдарын адистештирүү принциби бытыранды түрдө ишке ашырылат жана көбүнчө тутумдуу мамилеге эмес, кызматкерлердин жеке даярдык деңгээлине жараша болот.

КК 7.3. Жалал-Абад облусунда мамлекеттик бийлик органдары жана ЖӨБО тарабынан көзөмөл өткөрүү жайларынын стандарттары сакталбагандыгы аныкталган, жооптуу адамдар, каттоо журналдары жана отчеттор жок.

Параюристер иштөө үчүн укуктук негиздерге ээ болсо дагы, баштапкы баскычта турушат жана алардын иштөө стандарттары борбордук деңгээлде бекитилип, ишгелип чыгышы керек.

Ошондой эле ЮЖК органдарында өткөрмө бекеттердин стандарттары жөнүндө ачык маалыматтар жок, бул контролдоонун ачыктыгын жана натыйжалуулугун кыйындатат.

Адвокаттар административдик квалификациянын жетишсиздигине байланыштуу көйгөйлөрдү белгилешет, бул практикалык көндүмдөрүн өнүктүрүүгө багытталган адистердин бардык категориялары үчүн конкреттүү минималдуу сааттары бар квалификацияны жогорулатуу курстарынан милдеттүү түрдө өтүүнү бекитүү маанилүү.

Адвокаттар, тергөөчүлөр, соттор, пробация кызматкерлери, психологдор жана башка адистер үчүн адистештирилген усулдук материалдарды иштеп чыгуу жана бекитүү жана колдонмолорду кесиптик уюмдар жана билим берүү борборлору аркылуу алардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу менен иштеп жаткан адистердин арасында жайылтуу сунушталат.

КР Юстиция Министрлиги пробация тутумунда балдар менен иштөө боюнча адистештирилген бөлүмдөрдү түзүү жана аларды керектүү ресурстар менен камсыздоо, ошондой эле пробация органдарынын кызматкерлерин окутууга балдарды социалдык колдоо боюнча модулдарды, ошондой эле юридикалык жардамга болгон муктаждыктар боюнча жалпы мүнөздөгү маалыматтарды киргизүү маселесин карап чыгышы керек.

КК 7.3. Адвокатурага мамлекеттик органдарда жана ЖӨБдө КУЖ стандарттарынын аткарылышын көзөмөлгө алуу сунушталат, анын ичинде жооптуу адамдарды дайындоо жана каттоо журналдарын жүргүзүү.

ЮЖКга төмөнкүлөр сунушталат: 1)арыз берүү жана адвокаттарды дайындоо процессин автоматташтырылган жана жөнөкөйлөштүрүлгөн санариптик платформалар аркылуу ишке ашыруу, төлөмдөрдү эсепке алуу жана отчеттуулукту жүргүзүү тутумун киргизүү, бул координаторлорго болгон көзкарандылыкты азайтып, жараянды ачык жана жарандар үчүн ыңгайлуу кылат; 2) административдик сот өндүрүшү боюнча, адвокаттардын квалификациясын жогорулатуу максатында, Адвокаттардын окуу борбору менен тыгыз кызматташтыкты орнотуу; 3) социалдык өнөктөштүк принциптерине негизделген

атайын билимди жана көндүмдөрдү талап кылат. Азыркы учурда кайра багыттоо механизми талаптагыдай иштебей жатат, маморгандар ортосунда статистикалык маалыматтарды талдоо, кайра байланыш камсыз кылынган эмес, бул калктын МКЮЖга жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу үчүн маалыматтарды чогултууну болжолдоого мүмкүндүк бербейт. КК 7.4. Улуттук мыйзамдар жалпысынан юридикалык жардамдын сапатына даттанууларды берүү механизмин караштыруу менен эл аралык стандарттарга ылайык келет. Даттануу берүү механизми көз карандысыз орган тарабынан ишке ашырылат, даттануулар КРнын Адвокатурасынын Этика комиссиясы тарабынан каралат. Ошондой эле адвокатты Этика комиссиясына көрсөтүү функциясын аткарган Комитет да бар. Мыйзамдар этика комиссиясында кайрылууларды кароодо өкүлдүн болушуна тыюу салбайт. Этика комиссиясынын чечимдери сотко даттанылышы мүмкүн. Адвокатуранын Этика комиссиясынын иштөө процесси жетиштүү деңгээлде ачык эмес жана көз карандысыз механизм жок, бул даттанууларды кароонун адилеттүүлүгү жана ачыктыгы боюнча суроолорду жаратат. Мониторинг көрсөткөндөй, даттанууларды караган органды көз карандысыз кылуу маселеси курч турат, бул юридикалык жардам тутумуна болгон ишенимди жана бардык келип түшкөн даттанууларды адилеттүү кароону камсыз кылууда негизги фактор болуп саналат. Соттордун, тергөөчүлөрдүн жана адвокаттардын арасында жүргүзүлгөн сурамжылоодо көз карандысыз органды түзүүнүн жана процесстердин чыныгы көз карандысыздыгын тышкы таасирден сактоонун маанилүүлүгү белгиленди, бул даттанууларды объективдүү кароого жана Адвокатура институтуна жана жалпы МКЮЖ тутумуна болгон ишенимди жогорулатууга өбөлгө түзөт.	КУЖ стандарттарын иштеп чыгуу, бир эле түрдөгү юридикалык жардам үчүн стандарттардын бирдейлигин камсыз кылуу, ЮЖК органдары тарабынан колдонулган КУЖ сапат стандарттарына ачык жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу жана алардын аткарылышын текшерүү механизмдерин түзүү. ЖӨБО үчүн төмөнкүлөр маанилүү: 1) КУЖ стандарттарын жүргүзүү үчүн жооптууларды дайындоо, каттоо журналдарынын жана үзгүлтүксүз отчеттуулуктун болушун камсыздоо; 2) алгачкы юридикалык жардамдын сапатын жакшыртуу үчүн КУЖ стандарттары боюнча кызматкерлерди окутуу. КР параюристтер ассоциациясы борборлоштуруп: 1) параюристердин ишинин сапатынын стандарттарын бекитүү процессин тездетүү жана алардын милдеттүү түрдө аткарылышын камсыз кылуу; 2) параюристерди окутуу жана квалификациясын жогорулатуу программасын иштеп чыгуу. Мамлекеттик жана жеке өнөктөштөр үчүн төмөнкүлөр маанилүү: 1) параюристер институтун өнүктүрүүгө көмөктөшүү жана параюристерди окутуу боюнча демилгелерди колдоо; 2) административдик иштер боюнча квалификациясын жана билим деңгээлин жогорулатуу үчүн жаш адвокаттар жана параюристер үчүн стажировка программасын иштеп чыгуу жана киргизүү. ЮЖКга сунушталат: 1) кайрылуулардын багыттары жана натыйжалары жөнүндө статистикалык маалыматтарды үзгүлтүксүз алмашууну кошуп алганда, маморгандар ортосунда кайтарым байланыштын тутумдаштырылган механизмин уюштуруу; 2) механизмдин ишинин натыйжалуулугун баалоо жана МКЮЖга керектөөлөрдү болжолдоо үчүн кайра багыттоолорго мониторинг жүргүзүүнүн бирдиктүү (мүмкүн санариптик) инструментин киргизүү. КК 7.4. КР Адвокатурасына төмөнкүлөр сунушталат: 1) КР Адвокатурасынын Кеңеши

Көз карандысыз даттануу механизминин бар экенине карабастан, даттанууларга өз убагында жооп кайтаруу жана жооп берүү боюнча көйгөйлөр бар. Кайрылууларды жана даттанууларды кароо мөөнөттөрүн тез деп айтууга болбойт, анткени алар төрт айга чейин созулушу мүмкүн. КК 7.5. Улуттук мыйзамдар мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүүнүн зарылдыгы жөнүндө ченемди камтыбайт. Мониторинг көрсөткөндөй, бардык респонденттер үчүн МКЮЖ адвокаттарынын ишинин сапатына мониторинг жүргүзүүнүн жана баалоонун жыйынтыктарынын ачык-айкындуулугу жана кесиптик чөйрөдө чагылдырылышы маанилүү экендигин көрсөттү. МКЮЖ адвокаттары негиздүү даттанууларды алган же этикалык принциптерди сактабаган компетенттүү эмес адистерди реестрден чыгаруу үчүн тутумдуу мониторинг жүргүзүүнүн зарылдыгын белгилешет. Бул ошондой эле адвокаттык ишмердүүлүктү коммерциялык максатта колдонуунун алдын алууга жардам берет. Соттор, тергөөчүлөр жана адвокаттардан турган респонденттер ыйгарым укуктуу орган тарабынан МКЮЖ тутумуна мониторинг жүргүзүүнүн атайын усулдамасын иштеп чыгуунун маанилүүлүгүн жана зарылдыгын белгилешти. Жана бекитилген усулдамага ылайык тутумдуу мониторинг жүргүзүү. МКЮЖ тутумуна мониторинг жүргүзүү усулдамасы координаторлор жана МКЮЖ адвокаттары тарабынан көрсөтүлгөн кызмат боюнча кардарлардын канааттануу деңгээлин баалоону камтышы керек. КУЖ жана ЮЖКнын сапатына жана жеткиликтүүлүгүнө мониторинг жүргүзүү жана баалоо үчүн укуктук негиздердин жарым-жартылай болушуна карабастан, иш жүзүндө бул процесстер тийиштүү түрдө ишке ашырыла элек. Практикалык колдонмонун алкагында координатор тарабынан жүргүзүлгөн ЮЖК мониторинги көрсөтүлгөн жардамдын максаттарга жана МКЮЖ мыйзамынын талаптарына шайкештигин толук баалоого мүмкүндүк	тарабынан 2021-жылдын 21-январында бекитилип, 2021-жылдын 28-октябрында кайрадан редакцияланган КР Адвокатурасынын Этика боюнча комиссиясынын Жобосуна, КР Юстиция министрлигинин алдындагы ЮЖК менен адвокаттын көрсөткөн юридикалык жардамына байланыштуу ЮЖК тарабынан берилген сунуштамаларды кароо тартиби боюнча өз ара аракеттенүү жобосун киргизүү; 2) адвокаттардын этикалык жана кесиптик нормаларды сактоо деңгээлин баалоо тутумун иштеп чыгуу. КР Юстиция министрлигине төмөнкүлөр маанилүү: 1) даттанууларды берүү жана кайрылууларды кароо процессин автоматташтыруу, бул кароонун ачык-айкындуулугун жана натыйжалуулугун жогорулатат; 2) укуктук жардам көрсөтүүдөгү тутумдук көйгөйлөрдү аныктоо үчүн даттанууларды жана кайрылууларды үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү тутумун түзүү. Адвокатура Кеңеши учурдагы кырдаалга сын көз менен талдоо жүргүзүп, эл аралык жана улуттук тажрыйбаны изилдеп чыгып, адвокатура жөнүндө Мыйзамды жана этика боюнча комиссия жөнүндө жобону этика боюнча комиссиянын чечимдерине даттануу бөлүгүндө "административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө "Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык келтирүү максатында кайра карап чыгуусу максатка ылайыктуу. ЮЖК үчүн маанилүү:1) көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардамга арыздарды жана даттанууларды кароонун ачык механизмин иштеп чыгуу жана киргизүү маанилүү. Механизм даттануулар боюнча сунуштарды КР Адвокатурасынын этика боюнча комиссиясына өткөрүп берүүнү карашы керек; 2) даттанууларды кароонун натыйжалары жана чыгарылган чечимдер жөнүндө үзгүлтүксүз коомдук отчет аркылуу даттанууларды кароонун ачык-айкындыгын жогорулатуу.

бербейт. Мониторинг жаатында ЮЖК менен Адвокатуранын өз ара аракеттенүүсү натыйжасыз бойдон калууда, ал эми учурдагы тутум жардамдын максаттарга жана МКЮЖ мыйзамынын талаптарына шайкештигин толук кандуу баалоого мүмкүндүк бербейт. Көз карандысыз жарандык коомдун өкүлдөрүнүн катышуусунун жоктугу менен жүргүзүлгөн учурдагы "мониторинг" тутуму, негизинен, "иш берүүчү – кызматкер" вертикалдык көзөмөл мамилелерин түзөт, бул адвокаттардын көз карандысыздыгын төмөндөтүп, жардамдын сапатына терс таасирин тийгизет. Мониторингдин усулдамасы МКЮЖнын адвокаттарынын жана координаторлорунун иши менен кардарлардын канааттануусун баалоону эске алышы маанилүү.	Кыргыз Республикасынын соттору үчүн адвокаттарга карата даттанууларды кароонун натыйжасында кабыл алынган этика боюнча комиссиянын же Юстиция министрлигинин чечимдерине карата административдик доолорду талаптагыдай жана калыс кароону камсыз кылуу маанилүү. КК 7.5. БА ЮЖК үчүн төмөнкүлөр зарыл:1) мыйзамдардын талаптарын аткаруу үчүн консультациялык-укуктук жардамдын жана квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүүнүн жана баа берүүнүн атайын усулдамасын, анын ичинде кардарлардын канааттануусун эсепке алууну (анын ичинде сайттагы онлайн-сурамжылоолор), даттануулардын жыштыгын жана ички текшерүүлөрдүн натыйжаларын иштеп чыгуу жана бекитүү 2) МКЮЖ адвокаттарынын сапат стандарттарын жана этикалык ченемдерди сактоосун чагылдыруу менен мониторингдин натыйжаларын кесиптик чөйрөдө үзгүлтүксүз жарыялоо; 3) 2018-жылдын 3-декабрындагы Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу МКЮЖ БКнын директорунун №28 буйругу менен бекитилген жазык иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө катышкан координаторлор жана адвокаттар үчүн практикалык колдонмонун 13.1 жана 20.1-пункттарын жокко чыгаруу; 4) параюристер ассоциациясы менен биргеликте параюристердин ишине мониторинг жүргүзүү жана баалоо усулдамасын иштеп чыгуу. Адвокатурага төмөнкүлөр сунушталат: 1) адвокаттардын ишин баалоодо эске алынуучу стандарттарды белгилөө менен юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүүнүн усулдамасын жана жол-жоболорун иштеп чыгууга активдүү катышуу; 2) юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүүнүн жана баалоонун стандарттарын иштеп чыгууга жана жүзөгө ашырууга Адвокатуранын катышуусу үчүн механизмдерди түзүү.

УСУЛДАМА

Изилдөөнүн максаты-жергиликтүү жамааттарда мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын изилдөө, юридикалык жардам тутумдун натыйжалуулугун, ошондой эле адам укуктары боюнча эл аралык стандарттарга шайкештигин баалоо. Изилдөө акысыз мамлекеттик укуктук жардам секторунда адам укуктарынын сакталышын баалоо, гендердик теңчиликти камсыз кылуу, басмырлоону болтурбоо, ачык-айкындуулукту жана отчеттуулук стандарттарын камсыз кылуу үчүн жарандык коомдун мониторинг жүргүзүү, координациялоо жана жооп кайтаруу механизмдерин өркүндөтүүгө багытталган.

Изилдөөнүн негизги суроолору

1. Көрсөтүлгөн укуктук жардам адам укуктарын, анын ичинде аялуу топторду коргоо жагынан канчалык сапаттуу жана жеткиликтүү?
2. Укуктук жардам тутуму канчалык натыйжалуу иштейт (каржылоо жетиштүүбү жана тутумдун өнүгүүсү чыныгы муктаждыктарга жооп береби)?
3. Көрсөтүлгөн укуктук жардам адам укуктары боюнча эл аралык стандарттарга ылайык келеби?

Маалыматтарды чогултуу ыкмалары

1. Укуктук талдоо. Улуттук юридикалык жардам тутумунун эл аралык стандарттарга жана адам укуктарына шайкештигин баалоо үчүн деталдуу укуктук талдоо жүргүзүлгөн. Ал Кыргыз Республикасынын Конституциясын, ошондой эле 2022-жылдын 10-августундагы №10 "Мамлекет тарабынан кепилденген укуктук жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамын кошкондо, мамлекеттик укуктук жардам көрсөтүүнү жөнгө салуучу колдонуудагы мыйзамдарды баалоону камтыды. Мындан тышкары, Кыргыз Республикасындагы Адвокатуранын ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу жергиликтүү ченемдик актылар да юридикалык жардам жөнүндө мыйзам талаптарына шайкештиги боюнча талданып чыкты. Айрыкча мыйзам алдындагы актыларга, укук колдонуу практикасына жана алардын адам укуктары боюнча эл аралык стандарттарга шайкештигине өзгөчө көңүл бурулду. Укуктук талдоо алкагында ачык булактардан алынган документтердин контент-талдоосу, ошондой эле ЮЖКда квалификациялуу юридикалык жардам алууга багытталган кардарлардын иштеринин талдоосу жүргүзүлдү. Бул документтердин талдоосу укуктук практиканын эл аралык стандарттарга шайкештигин аныктоого гана эмес, ошондой эле мамлекет тарабынан кепилденген укуктук жардам практикасын ишке ашыруунун натыйжалуулугун баалоого мүмкүндүк берди.

2. Сурамжылоо жана байкоо жүргүзүү. Мониторингдин максаттарына жетүү үчүн маалыматтарды чогултууда комплекстүү ыкма колдонулуп, атайын иштелип чыккан анкеталар жана байкоо карталары пайдаланылды. Маалыматтарды так жана толук чогултуу үчүн ар кандай респонденттер категорияларына ылайыкталган 10 түрдүү сурамжылоо баракчасы иштелип чыкты.

- Адвокаттар — 83 респондент сурамжылоого катышты, бул топ үчүн сурамжылоо баракчалары юридикалык жардам көрсөтүү практикасы, аялуу топтор менен иштөөдөгү кыйынчылыктар жана көйгөйлөр жөнүндө маалыматтарды чогултууга, ошондой эле адвокаттардын юридикалык жардам тутумунун натыйжалуулугу

жөнүндө пикирлерин билүүгө мүмкүндүк берди. Мындан тышкары балдарга[13] МКЮЖ көрсөтүү маселелери боюнча 34 адвокат сурамжыланган.

- Мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрү — 92 респондент сурамжылоого катышты, сурамжылоо баракчалары алардын юридикалык жардам көрсөтүүгө катышуусун, учурдагы ченемдер жана жол-жоболор жөнүндө маалымдуулук деңгээлин, ошондой эле жарандарга жардам алууга көмөктөшүүгө даярдыгын аныктоого жардам берди.
- Акысыз юридикалык жардам алуучулар — 210 респондент сурамжыланды, бул категория үчүн анкеталар кызмат көрсөтүүнүн сапатына канааттануу деңгээлин, процедураларды түшүнүү жана юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүк деңгээлин аныктоого багытталган.
- КР жарандары (социалдык тармактардагы максаттуу жарнама аркылуу таратылган онлайн анкеталар аркылуу) – 304 респондент жана Жалал-Абад облустук «Справедливость» укук коргоо уюмуна юридикалык жардам алуу үчүн кайрылгандар – 98 респондент. Анкеталар калктын мамлекет тарабынан көрсөтүлгөн юридикалык жардам тууралуу маалымдуулук деңгээлин, консультациялык кызматтардын канчалык натыйжалуу иштеп жатканын баалоого жана респонденттердин негизги муктаждыктарын аныктоого мүмкүнчүлүк берди.
- Камакта кармалгандар – 57 респондент сурамжыланды, анкета эркинен ажыратылган жайларда юридикалык жардамга жеткиликтүүлүк боюнча маалымат алууга жардам берди, анын ичинде алардын укуктары жөнүндө маалымдуулугу, алынган жардамдын сапаты жана чечимдерге даттануу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө маалымат камтылган.
- Убактылуу кармоо жайларынын (УКЖ) жана тергөө изоляторлорунун (ТИ) кызматкерлери – 31 респондент сурамжыланды, бул мекемелердин кызматкерлери үчүн анкеталар алардын юридикалык жардам боюнча билимдери жана кармалгандарга маалымат берүүдө катышуусу тууралуу маалымат берди.
- Юридикалык жардам кызматынын (ЮЖК) кызматкерлери – 8 респондент сурамжыланды, анкета акысыз юридикалык жардам тутумунун күчтүү жана алсыз жактарын аныктоого, башка мекемелер жана уюмдар менен өз ара аракеттенүүнүн натыйжалуулугун баалоого жардам берди. Мындан тышкары, 8 ЮЖК координатору балдарга[14] МКЮЖ көрсөтүү маселелери боюнча өзүнчө сурамжыланды.

Бардык сурамжылоолор жарым структураланган маектер аркылуу, купуялуулукта, коопсуз шартта, респонденттердин анонимдүүлүгүн сактоо менен жүргүзүлгөн. Бул чынчыл жана ачык жоопторду чогултууга мүмкүндүк берип, алынган маалыматтардын ишенимдүүлүгүн жогорулаткан. Респонденттердин каалоосу боюнча, анкеталарга жеке маалыматтар киргизилиши мүмкүн болгон, эгерде бул конкреттүү учурду андан ары талдоо үчүн зарыл болсо. Ошондой эле соттор, адвокаттар, тергөөчүлөр, ЮЖК кызматкерлери, укук коргоочулар үчүн 5 түрдүү суроолор иштелип чыккан. Соттордун (12, ар бир райондо 2ден), МКЮЖ адвокаттарынын (12, ар бир райондо 2ден), тергөөчүлөрдүн (12, ар бир райондо 2ден), ЮЖК кызматкерлеринин (6, ар бир райондо бирден), укук коргоочулардын (4, түштүктө 2, түндүктө 2), кризистик борборлордун (2, түштүктө 1, түндүктө 1), юридикалык клиникалардын (3) терең маектери өткөрүлгөн.

[13] КР ЖАЗЫК СОТ АДИЛЕТТИГИ ТУТУМУНУН МОНИТОРИНГИНИН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ БОЮНЧА ОТЧЕТТУ кененирээк караңыз. Чөйрөсү: жашы жете электердин укуктарын сактоо жана коргоо.

[14] КР ЖАЗЫК СОТ АДИЛЕТТИГИ ТУТУМУНУН МОНИТОРИНГИНИН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ БОЮНЧА ОТЧЕТТУ кененирээк караңыз. Чөйрөсү: жашы жете электердин укуктарын сактоо жана коргоо.

Өзгөн районунда инфраструктуралык шарттардын жоктугунан байкоочулар көчөдө мониторинг жүргүзүүгө аргасыз болушту. Мониторинг 35 иш күнүнүн ичинде жүргүзүлүп, толук иш күнүн камтыды. 11 райондук АЮКББда жалпысынан 10 кызматкер сурамжыланды (ар бир АЮКББда орточо эсеп менен 1-2 кызматкер), алардын ичинен 4 аял жана 6 эркек. Иш учурунда кыйынчылыктар жаралды: кызматкерлер маекке катышууга анча кызыкдар эмес болуп, мониторингдин максаттары тууралуу көптөгөн суроолорду беришти. Өзгөн районунда инфраструктуралык шарттардын жоктугунан улам, байкоочулар мониторингди сыртта өткөрүүгө аргасыз болушту.

Юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын баалоо үчүн байкоо карталары да колдонулган. Карталардын эки түрү иштелип чыкты:

- Сот имараттарын байкоо карталары — мониторинг көрсөткүчтөрүнүн негизинде 25 сот имараты текшерилип, имараттардын физикалык жеткиликтүүлүгү, имарат ичиндеги навигациянын сапаты, маалымат такталары жана маалымат материалдарынын болушу жана соттордун ишинин ачыктыгы сыяктуу аспектилер бааланган.
- Акысыз юридикалык жардам борборлорун байкоо карталары — 11 АЮКББ текшерилип, бул карталар баштапкы укуктук жардам көрсөтүлгөн шарттарды талдоо үчүн колдонулган. Алар жергиликтүү калктын борборлордун бар экендиги тууралуу маалымдуулук деңгээли, алардын жайгашкан жеринин ыңгайлуулугу, жардам сурап кайрылуудагы күтүү убактысы, консультациялардын сапаты жана берилген маалыматтын толуктугу сыяктуу аспектилерди камтыган.

Бул маалыматтар кылдат талданып, андан аркы статистикалык анализ жүргүзүү үчүн иреттелген.

3. Фокус-топтук талкуулар. Тереңирээк жана деталдуу маалымат алуу үчүн 152 катышуучуну камтыган 9 фокус-топтук талкуу өткөрүлдү, алар юридикалык жардам тутумундагы ар кандай кызыкдар тараптарды, атап айтканда, адвокаттарды, мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрүн камтыган. Бул талкуулар алдын ала иштелип чыккан сценарий боюнча өткөрүлүп, ал мониторингдин негизги суроолоруна негизделип, катышуучулар менен макулдашылган. Фокус-топтордун максаты юридикалык жардам көрсөтүүнүн учурдагы практикасын талкуулоо, аялуу топтор туш болгон көйгөйлөрдү жана кыйынчылыктарды аныктоо, ошондой эле укуктук жардам чөйрөсүндө адам укуктарынын эл аралык стандарттарынын канчалык сакталышын баалоо болгон. Талкуулар юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү, учурдагы системанын кемчиликтери жана укук коргоо уюмдары жана мамлекеттик бийлик органдары менен иштөөнү жакшыртуу жолдору боюнча суроолорду камтыган. Мындан тышкары, фокус-топтор жергиликтүү жамааттардын мамлекеттен юридикалык жардам алуу боюнча кабылдоосу жана муктаждыктары жөнүндө маалымат чогултууга мүмкүндүк берди. Талкуулар учурунда катышуучулар юридикалык жардам тутумунун кайсы аспектилери өзгөртүүнү талап кыларын жана анын натыйжалуулугун жана жеткиликтүүлүгүн жарандар үчүн, айрыкча эң аялуу категориялар үчүн жогорулатуу үчүн кандай демилгелер болушу мүмкүн экендиги жөнүндө өз ойлору менен бөлүшүштү. Бардык фокус-топтук жолугушуулар ишенимдүү жана ачык атмосферада өткөрүлүп, бул чынчыл жана деталдуу жоопторго өбөлгө түздү. Бардык талкуулар катышуучулардын макулдугу менен жазылып, жыйынтыктар талданып, деталдуу жыйынтыктарды жана сунуштарды камтыган отчетто берилген.

4. Мамлекеттик органдарга өтүнүч. Юридикалык жардам тутумунун, анын ичинде баштапкы жана квалификациялуу жардамдын иштеши жөнүндө объективдүү жана ишенимдүү маалымат алуу үчүн ар кандай мамлекеттик органдарга, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына

жана мамлекеттик маалымат каражаттарына 75 расмий өтүнүч жөнөтүлгөн. 34 өтүнүчкө жооп алынган. Өтүнүчтөр мониторингдин усулдук көрсөткүчтөрүнө ылайык даярдалып, юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү, сапаты жана натыйжалуулугу боюнча изилдөөнүн негизги суроолорун чагылдырган. Ар бир өтүнүч мыйзамдуулук жана негиздүүлүк боюнча кылдат текшерилип, мыйзам талаптарына жана мониторинг талаптарына шайкештигин камсыз кылуу үчүн даярдалган. Өтүнүчтөрдү даярдоо процессинде Усулдамада каралган бардык зарыл аспектилер, анын ичинде конкреттүү көрсөткүчтөр эске алынган. Жоопторду берүү мөөнөттөрүн сактоого жана алынган маалыматтын толуктугуна өзгөчө көңүл бурулган. Өтүнүчтөргө жооптор толуктугу жана коюлган суроолорго шайкештиги боюнча талданган. Толук эмес же туура эмес жооптор болгон учурда, маалыматты тактоо үчүн кошумча өтүнүчтөр даярдалган. Бардык алынган жооптор иреттелип, иштелип чыгып, андан ары талдоо үчүн маалымат базасына киргизилген. Жооп алынбаган өтүнүчтөр да жарандардын кайрылууларынын иштеши жөнүндө баалуу маалыматтарды берип, мамлекеттик түзүмдөр тарабынан акысыз юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү жөнүндө маалымдуулуктун жетишсиздигин жана маалымдуулук көйгөйлөрүн аныктоого мүмкүндүк берген.

5. Багыттоо ыкмасы. Мониторингдин алкагында «Адилет» АУКУга юридикалык жардам сурап кайрылган жарандарды МКЮЖ тутумунун алкагында багыттоо ыкмасы колдонулган. Бул ыкма МКЮЖ жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган, ал юридикалык жардам көрсөтүүчү укук коргоо уюмдарын камтыйт. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети юридикалык жардам тутумунун бардык субъекттеринин өз ара аракеттенүү тартибин[15] жөнгө салат. Бул ыкманы колдонуу юридикалык жардам тутумунун ар кандай катышуучуларынын ортосунда координацияны жөнгө салууга жана өз ара аракеттенүүнүн натыйжалуу механизмдерин түзүүгө мүмкүндүк берди. Ар кандай маселелер боюнча юридикалык жардам сурап Жалал-Абад облустук “Адилет” АУКУга кайрылган адамдар квалификациялуу юридикалык жардам алуу үчүн ЮЖКга багытталган. Бул процесс багыттоо тутумунун натыйжалуулугун баалоо, тутумдун ар кандай субъекттеринин ортосундагы өз ара аракеттенүүдөгү мүмкүн болгон көйгөйлөрдү аныктоо жана көрсөтүлгөн жардамдын сапатын баалоо үчүн изилденген. Ар бир багыттоо учуру, ошондой эле жардам көрсөтүүдөн баш тартуу учурлары талданып, бул жарандардын юридикалык жардам тутумундагы кийинки кадамдары жөнүндө маалымат чогултууга мүмкүндүк берди. Бул маалыматтар андан ары талдоо жана юридикалык жардамдын сапатын баалоо, ошондой эле жарандар мамлекеттик юридикалык жардамга кайрылуу процессинде туш болгон мүмкүн болгон тоскоолдуктарды аныктоо үчүн колдонулат.

Учурдагы мониторингдин максаттары үчүн тандоого төмөнкү катышуучулар кирди: Жалал-Абад аймактык адвокатурасы, Жалал-Абад аймактык ЮЖК жана АЮКББ координаторлору, юридикалык жардам алуучулар, укук коргоо уюмдары, изилдөө тобуна юридикалык жардам сурап кайрылган адамдар, жабык мекемелерде кармалган адамдар, жабык мекемелердин кызматкерлери, онлайн сурамжылоого кызыкдар адамдар, жергиликтүү Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция башкармалыктарынын өкүлдөрү, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары. Мониторинг учурунда ачык булактарда бар маалыматтар, расмий маалыматтар, мамлекеттик органдардын статистикасы жана кызмат алуучулардын, ЮЖК кызмат

[15] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 4-майындагы токтому, 2023-ж № 241 "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумунун субъекттеринин өз ара аракеттенүү тартибин жана квалификациялуу юридикалык жардам алууга адамдын укугун ырастаган документтердин тизмесин бекитүү жөнүндө". URL: https://cbd.minjust.gov.kg/160146/edition/1255619/ru

көрсөтүүчүлөрүнүн жана башка субъекттердин сурамжылоолорунун жыйынтыктары колдонулган.

Сурамжылоонун катышуучуларын аныктоодо төмөнкү критерийлер колдонулган:

- Эксперттердин адвокаттык лицензиясынын болушу жана КАУБ реестринде катталгандыгы, бул аларга жабык мекемелерге барууга укук берет.
- Мониторинг жүргүзүлгөн жерлерде АЮКББ тизмеси боюнча ЮЖК координаторлорунун жана адвокаттардын болушу.
- МКЮЖ реестриндеги адвокаттардын МКЮЖ алкагында КЮЖ көрсөтүү тажрыйбасынын болушу.

Көрсөтүлгөн критерийлерге таянып, эң жеткиликтүү кызмат алуучулар жана кызмат көрсөтүүчүлөр сурамжылоого алынган. МКЮЖ арыз ээлерин/колдонуучуларын сурамжылоо адвокаттардын досьесинен алынган маалыматтардын негизинде же укук коргоо уюмунун кеңсесине жана АЮКББ кеңселерине келгендерди сурамжылоо жолу менен, эксперттин жеке тандоосу боюнча жүргүзүлгөн.

Жайлардын, адамдардын жана уюмдардын тандоосу изилдөө максаттарына ылайык жана тиешелүү болгон. Тергөөнүн, соттордун жана прокуратуранын кызматкерлерин сурамжылоого мүмкүн болгон эмес, анткени алардын позициясы объективдүү болбой, мониторингдин максаттарына жооп бербей калышы мүмкүн эле. Илимий чөйрөлөр да тандоого киргизилген эмес, анткени мониторинг академиялык изилдөөлөргө багытталган эмес.

Маалыматтарды чогултуу процедуралары. Колдонулган куралдар баштапкы этапта иштелип чыгып, алдын ала сыноодон өткөрүлгөн. Сыноодон өткөрүлгөн куралдарды талкуулоо учурунда валиддүүлүк критерийлерине жооп бербеген суроолор алынып салынган. Куралдарды сыноо үч этапта өткөн: иштеп чыгуу, сыноо жана сурамжылоо. Үч этаптын баары (2023-жылдын ноябрынан 2024-жылдын 28-февралына чейин) куралдардын акыркы нускасынын ишенимдүүлүгүн жана валиддүүлүгүн тастыктаган.

Изилдөөнүн алкагында 10 анкета, 2 байкоо картасы, фокус-топтук талкуу өткөрүү үчүн колдонмо жана суроолор, ошондой эле онлайн анкета иштелип чыккан. Мындай ыкма изилдөө максаттарына ылайык ишенимдүү жана валиддүү маалыматтарды алууга мүмкүндүк берген. Мониторингдин жыйынтыктары ишенимдүү, эквиваленттүү жана валиддүү деп табылган. Маалыматтарды чогултуу жана талдоо 12 ай бою (2023-жылдын 15-ноябрынан 2024-жылдын 15-ноябрына чейин) жүргүзүлгөн.

Байкоолорду жүргүзүү үчүн төмөнкү критерийлер боюнча 12 адис тандалып алынган: тажрыйбалуу юристтер, кыргыз жана орус тилдерин билген, ошондой эле тажрыйбалуу интервьюерлер/фасилитаторлор. Бардык байкоочулар усулдамага ылайык окутуудан жана изилдөө материалдары менен иштөө боюнча нускама алышкан.

Маалыматтарды талдоо. Жыйынтыктарды талдоо байкоочулардан жана эксперттерден алынган иштелип чыккан маалыматтардын негизинде жүргүзүлгөн. Ал бардык чогултулган маалыматтарды иреттөөнү, жалпылоону жана интерпретациялоону камтыган. Бул материалдардын, ошондой эле кабинеттик анализдин, комментарийлердин жана толуктоолордун негизинде бекитилген түзүмгө ылайык отчет даярдалган.

Баштапкы (статистикалык) маалыматтарды иштеп чыгуу негизги анализ куралы катары колдонулган Microsoft Forms электрондук базасы аркылуу жүргүзүлгөн.

Сапаттуу мониторингди камсыз кылуу үчүн кошумча маалыматтарды талдоо жүргүзүлдү, анын ичинде:

- Кылмыш иштери боюнча юридикалык жардам көрсөтүүнүн көлөмүн жана шарттарын объективдүү баалоо үчүн ведомстволук статистикага сереп.
- Мамлекеттик кепилденген юридикалык жардам (МКЮЖ) тутумунда ата мекендик жана чет өлкөлүк мыкты тажрыйбаларды изилдөө үчүн документтерди жана басылмаларды талдоо.

Сандык жана сапаттык маалыматтарды талдоо триангуляцияга негизделген-бирдей суроолор же процесстер боюнча ар кандай булактардан кайталанган пикирлерди, көйгөйлөрдү жана тыянактарды аныктоо. Бул изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине ылайыктуу корутундуларды түзүүгө мүмкүндүк берди.

Ар бир инструмент боюнча маалыматтарды иштеп чыгуунун айкындуулугу жана ыңгайлуулугу үчүн өзүнчө жалпыланган отчет даярдалды. Бардык маалыматтар ишенимдүүлүгү жана жарактуулугу боюнча текшерилген.

Этикалык ой-пикирлер. Этикалык ойлор изилдөө тобуна катышуучулардын жеке маалыматтарын сактоо жана жайылтпоо үчүн өзгөчө жоопкерчиликти жүктөйт. Буга байланыштуу респонденттер анонимдүү бойдон калышты жана алардын инсандыгы тууралуу маалымат ачыкталган жок. Интервью өткөрүүдө купуялуулук маселелери алдын ала талкууланган жана эксперттер респонденттер макул болгон учурда маалыматтарды жарыялоого уруксат сурашкан.

Камактагы адамдар менен сүйлөшүү Убактылуу кармоочу жайдын тергөө бөлмөлөрүндө, башка адамдар угалбай турган шартта, жалгыз өткөрүлдү. Бул камактагы адам өз оюн эркин билдире алышы үчүн жасалды.

Багытталган учурлар уюмдун маалымат базасында архив мыйзамдарына ылайык сакталып турат. Изилдөө тобу тарабынан алынган бардык маалыматтар мыйзамда белгиленген жол-жоболор аткарылганда гана ачыкка чыгышы мүмкүн.

Усулдаманын чектөөлөрү. Изилдөөнүн Усулдамасы жана натыйжалары абсолюттук чындык деп айтууга болбойт. Алар убакыт чектөөлөрү менен чектелген жана кырдаалдын толук сүрөтүн чагылдырбайт. Топ юридикалык кызмат алуучулардын досьесин, жеке маалыматтарын, каттоо журналдарын жана адвокаттык досьелерди текшерүүгө мүмкүнчүлүк алган эмес.

Изилдөө объективдүү жана субъективдүү мүнөздөгү чектөөлөргө туш болду. Субъективдүүлөргө Жалал-Абад облусундагы жергиликтүү ЮЖК координатору тарабынан түшүнбөстүктөр, айрым респонденттердин интервьюга катышуудан баш тартуусу же купуялуулуктан, коркуудан, кысымдан жана терс кесепеттерден улам чыныгы маалымат менен бөлүшкүсү келбегендиги кирген. Юстиция министрлигинин алдындагы ЮЖК боюнча мониторинг жана баалоо маалыматтарынын жоктугу бул изилдөөнүн негизги чектөөсү болуп саналат. ЮЖКнын жетишсиз ачык-айкындуулугу мамлекеттик юридикалык жардамдын натыйжалуулугун толук баалоого мүмкүндүк берген жок.

Бул чектөөлөргө карабастан, изилдөө маалыматтары жарактуу, ишенимдүү жана жарактуу. Чектөөлөр баштапкы консультациялык юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүнө мониторингдин толуктугуна таасирин тийгизбейт, бул мурдагы изилдөөлөрдүн жыйынтыктары менен ырасталат.

БААЛООНУН НЕГИЗГИ СУРООЛОРУ

1. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү

1-Көрсөткүч. Мутаж адамдарга баштапкы юридикалык жардамга (консультациялык-укуктук жардамга) жетүү мүмкүнчүлүгү камсыздалган.

1.1 - көзөмөлдөөчү көрсөткүч. Өлкөдө муктаж адамдардын баштапкы юридикалык жардамга кеңири жеткиликтүүлүгү камсыздалган.

Сыпаттамасы

Мамлекеттер юридикалык жардам *айылдык, алыскы жана экономикалык жана социалдык жактан начар шарттагы аймактарда жашаган адамдарга, ошондой эле экономикалык жана социалдык жактан алсыз топторго*[16] көрсөтүлүшүн камсыздашы керек. Ошондой эле, мамлекеттер юридикалык жардам[17] көрсөтүүдө *юристтер ассоциацияларынын, университеттердин, жарандык коомдун жана башка топтор менен мекемелердин* кошкон салымын таанып, колдошу жана колдоого алышы керек.

Мында төмөнкү аспекттерди эске алуу маанилүү: 1) шаарда жана айыл жеринде баштапкы юридикалык жардам тутумун институтташтыруу; 2) баштапкы юридикалык жардам көрсөтүү механизмин коомдук уюмдар аркылуу түзүү; 3) укуктук маданиятты жана юридикалык маалыматка жеткиликтүүлүктү өнүктүрүү, укуктук нигилизмди кыскартуу (анын ичинде жарандарды укуктук жактан агартуу кампанияларын жүргүзүү, өкмөттүк эмес уюмдардын катышуусунда мамлекеттик-жеке өнөктөштүк алкагында ишке ашыруу); 4) көрсөтүлүп жаткан баштапкы юридикалык жардамды мониторинг кылуу.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

МКЮЖ-бул мамлекеттин эсебинен көрсөтүлүүчү юридикалык жардам. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 61-беренесинин 4-пунктуна ылайык: *“Ар бир адам квалификациялуу юридикалык жардам алууга укуктуу.* Мыйзамда белгиленген учурларда юридикалык жардам мамлекеттин эсебинен көрсөтүлөт”. Конституциянын 19-беренесинде мамлекет социалдык жактан коргоого муктаж жарандардын кепилдиктерин жана колдоосун камсыз кылары көрсөтүлгөн.

Консультациялык-укуктук же баштапкы юридикалык жардам укуктук маселелер боюнча кеңеш берүү жана түшүндүрмө берүү түрүндө көрсөтүлөт. Кыргыз Республикасынын 2022-жылдын 10-августундагы №91 “Мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам жөнүндө” мыйзамынын (мындан ары – МКЮЖ жөнүндө мыйзам) 11-беренесинин 1-бөлүгүнө

[16] Принцип 10 (33). Жазык сот адилеттиги системаларында юридикалык жардамга жетүү боюнча Бириккен Улуттар Уюмунун принциптери жана көрсөтмөлөрү, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Резолюция [үчүнчү комитеттин отчету боюнча/67/458).URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

[17] Принцип 14. Жазык сот адилеттиги системаларында юридикалык жардамга жетүү боюнча Бириккен Улуттар Уюмунун принциптери жана көрсөтмөлөрү, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Резолюция [үчүнчү комитеттин отчету боюнча/67/458).URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

ылайык, консультациялык-укуктук жардам көрсөтүүчү субъекттер төмөнкүлөр болуп эсептелет:

1. мамлекеттик органдар жана аларга баш ийген мекемелер;
2. жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана аларга баш ийген мекемелер;
3. ыйгарым укуктуу органдын ведомстволук бөлүмү жана анын аймактык бөлүмдөрү;
4. адвокаттар, адвокаттардын жардамчылары, коммерциялык жана коммерциялык эмес уюмдар, юридикалык клиникалар жана параюристер.

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 14-Август, 2024 № 468 токтому менен Кыргыз Республикасындагы параюристердин ишмердүүлүгү жөнүндө Жобо бекитилген. Мониторингдин натыйжалары баштапкы укуктук жардамга[18] мониторинг жүргүзүү жана баалоо механизминин жоктугун көрсөттү.

МКЮЖ жөнүндө Мыйзамдын 12-беренеси алгачкы укуктук жардам көрсөтүүнүн тартибин жөнгө салат. КР Юстиция министрлигине караштуу МКЮЖ субъекттеринин консультациялык-укуктук жардам (КУЖ) көрсөтүүнүн бирдиктүү практикасын түзүү үчүн юридикалык жардам көрсөтүүнү координациялоо функциясы жүктөлгөн.

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-майындагы №241[19] токтомун аткаруу максатында, кепилденген мамлекеттик юридикалык жардам тутумунун субъекттеринин өз ара аракеттенүүсүн мониторинг жүргүзүү зарыл. Бул токтом “Мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам тутумунун субъекттеринин өз ара аракеттенүү тартибин жана КЮЖ[20] алууга укукту тастыктаган документтердин Тизмесин бекитүү жөнүндө” кабыл алынган.

ЮЖК сайтынын "Статистика" бөлүмүндөгү маалыматтарга ылайык, 2023-жылы 4548 жаранга[21] консультациялык-укуктук жардам толук көлөмдө берилген . 358 адамга Онлайн жардам көрсөтүлдү.

Бишкек шаарында, Чүй облусунда, Ош шаарында жана Ош облустарында алгачкы юридикалык жардамга жүргүзүлгөн мониторинг акыркы жылдары Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан олуттуу ийгиликтерге жетишкенин көрсөттү. МКЮЖ ККнын маалыматы боюнча бүгүнкү күндө 41 кеңсе дээрлик бардык райондордо[22] иштейт .

Изилдөөлөргө байкоолор көрсөткөндөй, Жалал-Абад облусунда отчеттук мезгилде АЮЖК борбору иштеген эмес. Расмий сайттагы маалыматка ылайык, облуста беш МБЮП иштеши керек болчу. 2024-жылдагы юридикалык кызмат көрсөтүүчүлөрдүн интерактивдүү картасына ылайык, мамлекеттик жана коомдук уюмдарды кошо алганда, республика боюнча 1473

[18] Кыргыз Республикасынын Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун өнүктүрүү боюнча министрлер кабинетинин программасы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 25.03.2024-жылдагы № 133 токтому менен бекитилген

[19] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-ж, 4-майындагы № 241 токтому, "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумунун субъекттеринин өз ара аракеттенүү тартибин жана квалификациялуу юридикалык жардам алууга адамдын укугун ырастаган документтердин тизмесин бекитүү жөнүндө".URL: https://cbd.minjust.gov.kg/160146/edition/1255619/ru

[20] 2.2.1.1-пунктту караңыз. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2024-жылдын 25-мартындагы №133 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумунун өнүктүрүү программасында.

[21] Алардын ичинен 1878 адам "Тилектештик автобусу" долбоорунун алкагында жардам алышты; 2212 адам ишеним телефонуна кайрылышты; 100 адам адвокаттар аркылуу жардам алышты; 358 адам социалдык тармактар аркылуу кеңеш алышты. "Статистика"Бөлүмүн Караңыз. URL: https://uridikalyk-jardam.inform.kg/stats/

[22] АЮЖК борборунун жайгашкан онлайн картасы. URL: https://ukuk-jardam.gov.kg/ru#office-map

юридикалык кызмат көрсөтүүчү тууралуу маалымат берилген. Жалал-Абад облусу боюнча картада юридикалык кызмат көрсөтүүчү 205 субъект көрсөтүлгөн, бирок эки гана уюм ББЮЖБ деп белгиленген.

Ош облусу боюнча сектор башчысынын 2024-жылдын 12-апрелиндеги №01-2/1208 жообуна ылайык, 2024-жылдын 1-апрелиндеги №12/ес суроо-талабына ылайык, Жалал-Абад облусунда АЮКББ жайгашкан жерлер боюнча, анын аймагында Жалал-Абад, Базар-Коргон, Таш-Көмүр, Каракол, Кербен жана Ала-Бука шаарларында алты АЮКББ иштейт. Бирок текшерүүлөрдүн жыйынтыгы боюнча, чындыгында АЮКББ беш шаарда гана иштейт: Жалал-Абад, Базар-Коргон, Таш-Көмүр, Кербен жана Ала-Бука.

Мониторинг көрсөткөндөй, КР Юстиция Министрлиги калк үчүн МКЮЖ кызматтарынын маалыматтык жеткиликтүүлүгүн камсыздоо боюнча улуттук жана жергиликтүү деңгээлде иш алып барууда. Бирок, КР Юстиция министрлигинин аракеттерине карабастан, калктын маалыматтуулугунун төмөндүгү көйгөйү сакталууда. Негизги кыйынчылыктарга төмөнкүлөр кирет:

- МКЮЖ адвокаттарынын жайгашкан жери жана иш графиги, анын ичинде байланыштары жана даректери жөнүндө кеңири маалыматтын жоктугу;
- Алыскы райондордо маалыматтын жетишсиз таралышы;
- Көрүнөө жеткиликтүү жана түшүнүктүү материалдардын жетишсиздиги, бул көбүнчө адвокаттар менен өз ара аракеттенүү процессинде кардарлардын суроолорун жаратат.

Жалал-Абад облусунун калкынын арасында жүргүзүлгөн сурамжылоого ылайык МКЮЖ жөнүндө маалымат жетишсиз, респонденттердин көпчүлүгү (72,8%) кылмыш иштери боюнча акысыз юридикалык жардам алуу үчүн кайда кайрылууну билишпейт. Бардыгы болуп 4 ММБнын жана ЖӨБОнун 92 мекемесинде МКЮЖ жөнүндө маалымат такталары бар. Жалал-Абад облусу боюнча соттун 13 имаратында МКЮЖ жөнүндө маалымат такталары жок.

Респонденттерге консультациялык - укуктук жардам алуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө канчалык маалымат берилгенин билүү үчүн Google Forms колдонуу менен 304 респонденттин арасында онлайн сурамжылоо жүргүзүлгөн. Алардын ичинен 210 адам АЮКББ (сурамжылоо 6 райондо байкоочулар тарабынан жүргүзүлгөн) келгендердин болжол менен үчтөн бири кылмыш (30%), жарандык (30,7%) жана административдик иштер (20,7%) боюнча мамлекеттен акысыз юридикалык жардам алуу укугу жөнүндө маалыматты үзгүлтүксүз уга тургандыгын көрсөттү. Респонденттердин үчтөн бирине жакыны бул укук жөнүндө кээде угушат: кылмыш (31,9%), жарандык (28,1%) жана административдик иштер (33,1%) боюнча. Бирок, жарандардын олуттуу үлүшү акысыз юридикалык жардам алуу укугу жөнүндө сейрек кездешет же такыр укпайт, бул калкка бирдей эмес маалымат бергендигин билдирет.

Жергиликтүү жамааттардын калкынын көпчүлүк бөлүгү МКЮЖ жөнүндө колдонуудагы КР Мыйзамы, ошондой эле акысыз консультациялык-укуктук жардам[23] алуу мүмкүнчүлүктөрү жана тартиби жөнүндө маалыматка ээ эмес. Жергиликтүү жамааттарда акысыз укуктук жардам[24] көрсөтүүчүлөр жөнүндө маалымат дээрлик жок. Жарандарга маалымат берүү маселеси ачык бойдон калууда: расмий сайттын жаңылыктар рубрикасында гана эксперттер

[23] "Жергиликтүү жамааттарда консультациялык-укуктук жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн жана сапатынын мониторинги" отчету МКЮЖ тутумун өнүктүрүү үчүн БӨУлардын улуттук тармагы 2022 жыл, 19, 20-беттер

[24] Караңыз.: https://ukuk-jardam.gov.kg. Мисалы, 2024-жылдын 5-январындагы жаңылык 'Кыргызстандын Юридикалык Клиникалар Ассоциациясы тарабынан Бишкекте Түндүк регионду студенттери үчүн тренинг "// https://ukuk-jardam.gov.kg/ru/news/143

КУЖ[25] алуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө маалыматты табышты. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин расмий сайтында негизги адам укуктары жана аларды коргоо, өлкө[26] элинин укуктук маданиятын жана сабаттуулугун жогорулатуу тууралуу социалдык роликтер бар.

Анкеталоонун жүрүшүндө сурамжыланган МОнун жана ЖӨБОнун кызмат адамдары 76 учурда 92 ичинен МКЮЖ деген эмне экенин билерин, бирок алардын көпчүлүгү үстүртөн гана билимдерге ээ экендигин белгилешти. Көпчүлүк юридикалык жардамдын бар экендигин билишет, бирок аны алуунун деталдары жана жол-жоболору менен тааныш эмес экендигин айтышты. Бул маселе МО жана ЖӨБОнун кызмат адамдарынын компетенциясына кирбеген учурларда, алар көбүнчө милицияга жана социалдык коргоо органдарына кайрылышат.

Борбордук жана жергиликтүү бийлик органдарынан Жалал-Абад облусу боюнча айрым райондордо алгачкы юридикалык жардам көрсөтүү жөнүндө маалымат алуу үчүн (мындай кызмат көрсөтүүлөргө камтылбаган калктын саны жөнүндө маалыматтарды кошкондо) 37 өтүнүч жөнөтүлгөн. Жооптордун көпчүлүгү түздөн-түз жеринде оозеки түрдө берилген, бирок 11 гана борбордук жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары баштапкы юридикалык жардам кызматтарынын бар экендиги жөнүндө расмий жазуу жүзүндө жооп беришкен.

Алгачкы булактар акыркы 9 жылда оң өзгөрүүлөрдүн жоктугун көрсөтүп турат, 2015-жылдагы бейөкмөт уюмдун отчетуна ылайык, Кыргыз Республикасында муктаж адамдар негизинен акысыз юридикалык жардам системасынын жетишсиздигинен улам, өзгөчө алыскы жана айылдык аймактарда[27] баштапкы юридикалык жардамга жетүүдө кыйынчылыктарга туш болушат. Ошондой эле калктын маалымдуулугунун төмөн деңгээли жана МКЮЖ тутумунда адвокаттардын жигердүүлүгүнүн жетишсиздиги байкалууда, бул квалификациялуу жардамга[28] жетүүнү кыйындатат. Мындан тышкары, майыптыгы бар адамдарга жана башка социалдык жактан алсыз топторго КУЖ көрсөтүүнүн ыкмасы жок – кайрылуудан баштап көрсөтүлгөн кызматтардын канчалык деңгээлде канааттандырарлык экенин баалоого чейинки механизмдер иштелип чыга элек.

Аймактык ЮЖК бөлүмдөрүнө мониторингдик визиттер бардык аймактарда координаторлордун кеңселери келген жарандар үчүн ыңгайлуу жайгашканын көрсөттү. Бирок:

1. аймактарды бирдей камтуу боюнча көйгөй бар (айрыкча алыскы жана чек арага жакын аймактарда);
2. региондо МКЮЖ адвокаттарынын жетишсиздиги байкалууда;

[25] Жараксыз шилтеме: маалыматтык кампания тууралуу маалымат болгон (http://minjust.gov.kg/ru/content/27) жана " сиз акысыз укуктук жардам алууга укуктуусуз! Акысыз укуктук консультация алуу үчүн кайда кайрылса болот?".

[26] "Жарандардын МКЮЖга укуктарын ишке ашыруу механизмдерин өркүндөтүү" долбоору боюнча Отчет. / 2015-ж. /КББАнын "Адам укуктары боюнча Эдвокаси борбору" URL: www.advocacy.kg/images/docs/Otchet_po_proectu_sovershenstvovanie_mexanizmov_realizasii_prava_grajdan_na_ggup_2015g.doc

[27] "Жарандардын МКЮЖга укуктарын ишке ашыруу механизмдерин өркүндөтүү" долбоору боюнча Отчет. / 2015-ж. /КББАнын "Адам укуктары боюнча Эдвокаси борбору" URL: www.advocacy.kg/images/docs/Otchet_po_proectu_sovershenstvovanie_mexanizmov_realizasii_prava_grajdan_na_ggup_2015g.doc 24-25 бет.

[28] 7-Принцип. Жазык сот адилеттиги тутумдарында юридикалык жардамга жетүү боюнча Бириккен Улуттар Уюмунун принциптери жана көрсөтмөлөрү, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Резолюция [үчүнчү комитеттин отчету боюнча/67/458).URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

3. социалдык жактан аярлуу топтор, айрыкча майыптыгы бар адамдар үчүн кеңселердин физикалык жеткиликтүүлүгү чектелген.

Адвокаттардын пикири боюнча, МКЮЖнын кызматтарынын аймактык жеткиликтүүлүгүнүн төмөндүгүнүн себеби МКЮЖ адвокаттары көбүнчө АЮКББ иштешет. Ошондой эле, алардын пикири боюнча, сот имараттарына адвокаттарды жайгаштыруу натыйжалуу чечим болмок.

Мониторингдик визиттер ошондой эле бардык региондордо ЮЖК кызматкерлеринин жана кеңселеринин иши тийиштүү түрдө уюштурулганын жана калктын консультациялык жардамга жеткиликтүүлүгүн камсыз кылганын көрсөттү. Ошону менен бирге адвокаттарды региондор боюнча бирдей эмес бөлүштүрүү аныкталган (2,4% дан 35% га чейин). Адвокаттардын укуктун айрым багыттары же жазык өндүрүшүнүн белгилүү бир багыттары боюнча адистешүүсү юридикалык жардамга муктаж жарандар үчүн оң жана терс кесепеттерге алып келиши мүмкүн.

Мониторингдик визиттер көрсөткөндөй, АЮКББ борборлорунун көпчүлүгү инфраструктуранын минималдуу шарттары менен камсыздалган. Кеңселердин 66,7% негизги эмеректер бар (столдор, отургучтар, күтүү бөлмөлөрү, бланктар). Купуялык үчүн тосмолор 25% учурларда, айрым кабинеттер 50% учурларда, күтүү орундары 62,5%, күтүү үчүн отургучтар 66,7% болот. Орточо алганда, АЮКББ келгендердин саны жуманын убактысына жана күндөрүнө жараша күнүнө 30дан 80ге чейин өзгөрөт (2). Кайрылгандардын арасында аялдар бир аз көбүрөөк (54%). 2023 — жылы аялуу топтордун ичинен 57,7% кайрылган: аз камсыз болгондор — 6,5%, пенсионерлер — 13,5%, жумушсуздар — 35%, жашы жете электер — 0,3%, майыптыгы барлар — 2,4%, Башкалар-42,3%. Негизги кемчиликтер коноктордун ыңгайлуулугун жана купуялыгын жарым-жартылай же толук камсыз кылбоо менен байланыштуу.

Корутундулар

1. Улуттук мыйзамдар жарандарга, чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга мамлекеттик органдардан консультациялык-укуктук (баштапкы) жардам алуу укугуна кепилдик берет. Бирок мыйзам адвокаттарды консультациялык-укуктук жардам көрсөтүүгө милдеттендирбейт.

2. ЮЖК кеңселери коноктор үчүн ыңгайлуу жайгашкан, бирок аймактык камтуунун бирдей эместиги, аймактарда мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамдын адвокаттарынын жетишсиздиги жана калктын аялуу катмары, айрыкча майыптыгы бар адамдар үчүн физикалык жеткиликтүүлүктүн чектелгендиги байкалууда.

3. ЮЖК жана МКЮЖ адвокаттары тууралуу маалыматка шаарларда жетүү оңой, алыскы жана чек ара аймактарында, өзгөчө тоолуу жерлерде жетишсиз. Бул муктаж адамдардын баштапкы юридикалык жардамга жетүүсүн чектейт.

4. Калкты юридикалык жардамдын кызмат көрсөтүүлөрү менен камтууну кеңейтүү үчүн электрондук тутумдарын же аралыктан окутуу ыкмаларын өнүктүрүү баштапкы баскычта турат.

5. Баштапкы юридикалык жардам көрсөтүү мыйзамдарында жана практикада олуттуу өзгөрүүлөргө карабастан, Жалал-Абад облусунда анын жайылышы чектелүү бойдон калууда. Бул жардам тууралуу маалымат дагы эле кеңири аудиторияга жеткиликтүү эмес, ал эми жардам көрсөтүү практикасы кээ бир учурларда жок.

6. Кызмат көрсөтүүнүн бирдиктүү практикасынын жоктугу, жардам көрсөтүү процессин көзөмөлдөөнүн кыйынчылыктары, МКЮЖ ар кандай субъекттеринин ортосундагы

байланышты камсыз кылуу механизмдеринин жоктугу, алардын ортосундагы алсыз өз ара аракеттенүү, ошондой эле баштапкы юридикалык жардам көрсөтүүчү адистердин тез-тез алмашуусу алуучулардын КУЖ алуу укуктарын бузат.

Сунуштамалар

1. КР Юстиция министрлигине (ЮМ) төмөнкүлөрдү сунуш кылат: 1) интерактивдүү картадагы маалыматтарды үзгүлтүксүз жаңылоо менен айылдык жана алыскы региондордогу акысыз юридикалык жардам көрсөтүү борборлорунун санын көбөйтүү мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу жана/же камтууну жана жеткиликтүүлүгүн кеңейтүү үчүн жаңы технологиялардын жардамы менен иштин ар кандай дистанциялык ыкмаларын өнүктүрүү; 2) юридикалык жардам алуучулар үчүн алардын кызмат көрсөтүүлөргө канааттануусун баалоо үчүн кайтарым байланыш тутумунн түзүү; 3) бейөкмөт уюмдарды каржылоону жана уюштуруучулук колдоону кошкондо, акысыз укуктук жардам чөйрөсүндө мамлекеттик буйрутма тутумунда жеке өнөктөштүк маселелерин жөнгө салууга.

2. ЮЖК БАга төмөнкүлөр зарыл: 1) баштапкы юридикалык жардам көрсөтүүнүн бирдиктүү стандарттарын киргизүү жана анын сапатын үзгүлтүксүз мониторинг кылуу; 2) бейөкмөт уюмдардын активдүү катышуусу менен аялуу топторго, анын ичинде мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга юридикалык жардам көрсөтүүнүн атайын ыкмаларын иштеп чыгуу жана бекитүү; 3) юридикалык жардам жөнүндө маалыматты жеңил, актуалдуу, жеткиликтүү жана түшүнүктүү формада жайгаштыруунu камсыз кылуу. МКЮЖ жөнүндө маалыматты максималдуу жайылтуу үчүн медиа, коомдук жайларды, соттордун, укук коргоо органдарынын, муниципалдык мекемелердин жана китепканалардын жайларын колдонуу; 4) консультацияларга жеткиликтүүлүктү жеңилдетүү жана алардын натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн юридикалык жардам көрсөтүү үчүн электрондук жана аралыктан сервистерди өнүктүрүү; 5) МКЮЖ жөнүндө маалыматты жайылтуу жана анын муктаж болгон бардык жарандар үчүн жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн соттор, укук коргоо органдары жана коомдук борборлор менен активдүү өз ара аракеттенүү. Юридикалык жардам жана консультацияларды көрсөтүүчү бейөкмөт уюмдар жана жарандык коомдун өкүлдөрү менен кызматташууну колдоо жана өнүктүрүү.

3. Донорлор жана эл аралык өнөктөштөр үчүн бейөкмөт уюмдарга, кризистик борборлорго жана юридикалык клиникаларга калктын аярлуу топторуна акысыз юридикалык жардам көрсөтүү үчүн долбоордук колдоо көрсөтүү маанилүү.

2-Көрсөткүч. Муктаж адамдар кылмыш сот өндүрүшү жана укук бузуу иштерине байланыштуу квалификациялуу юридикалык жардам алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ.

КК 2.1. Бардык кармалгандар квалификациялуу юридикалык кызматтарга (эрте юридикалык жардамга) жетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ.

Сыпаттамасы

Юристтердин[29] ролуна тиешелүү негизги принциптерде, атап айтканда, 6-принципте, Сот адилеттигинин кызыкчылыгы талап кылынган бардык учурларда, юристи жок ар бир адам

[29] Пункт 19. DIRECTIVE 2013/48/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty [ЕВРОПА ПАРЛАМЕНТИ МЕНЕН КЕҢЕШИНИН 2013/48/ЕС ДИРЕКТИВАСЫ, 2013-жылдын 22-октябры, кылмыш иши боюнча жана европалык камакка алуу ордери боюнча өндүрүштө адвокатка жетүү

тажрыйбасы жана компетенттүүлүгү укук бузуунун мүнөзүнө ылайык келген юристтин жардамына укуктуу экендиги көрсөтүлгөн. Эгерде адамда натыйжалуу юридикалык жардамды камсыз кылуу максатында адвокаттын кызматына акы төлөө үчүн жетиштүү каражат жок болсо, мындай жардам акысыз көрсөтүлүүгө тийиш.

Мамлекеттер *эркиндигинен ажыратуу* же өлүм жазасы менен жазалануучу кылмыш жасагандыгына байланыштуу кармалган, камакка алынган, шектүү же жоопкерчиликке тартылган ар кандай адам *кылмыш ишинин бардык этаптарында*[30] юридикалык жардам алууга укуктуу болушун камсыз кылышы керек. Мамлекеттер шектүүлөрдүн же айыпталуучулардын адвокатка негизсиз токтоосуз[31] кирүү укугун камсыз кылышы керек .

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

КР Конституциясы ар бир адам квалификациялуу юридикалык жардам алууга укуктуу экендигин жана мыйзамда каралган учурларда юридикалык жардам мамлекеттин эсебинен көрсөтүлөрүн бекитет (4-бөлүк 61-берене). Кармалган учурдан тартып адамдын коопсуздугу камсыз кылынат, өзүн-өзү коргоого жана адвокаттын квалификациялуу юридикалык жардамынан пайдаланууга мүмкүнчүлүк берилет (5-бөлүк 59-берене).

Бул конституциялык жобо МКЮЖ жөнүндө мыйзамда кененирээк ачылган: "*Кылмыш иши боюнча кирешени эске албастан квалификациялуу юридикалык жардам төмөнкүлөргө көрсөтүлөт: - кармалган учурларда адамдарга; - өзгөчө оор кылмыштарды жасаган деп шектелген, айыпталган, соттолгон, акталган адамдарга*" (13-берене, 4-бөлүк).

Мыйзам ошондой эле Кыргыз Республикасынын жарандарына, чет өлкөлүк жарандарга, жарандыгы жок адамдарга жана качкындарга укук бузуулар боюнча квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугун бекитет. Кирешени эске албастан, квалификациялуу юридикалык жардам кармалган учурларда көрсөтүлөт (13-1-берене, 4-бөлүк). Мыйзамда кылмыш иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүнүн сапатына талаптар коюлган (19-берене).

Мониторинг көрсөткөндөй, мамлекет кармалгандардын кылмыш сот өндүрүшү жана укук бузуулар боюнча КЮЖ, анын ичинде «эрте жетүү» мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу укугун камсыз кылат. Ошондой эле акысыз юридикалык жардам алуу укугу кепилденет, бул кармалгандардын укуктарын коргоону камсыз кылат.

Юридикалык жардамга эрте жетүүнүн натыйжалуулугун баалоо боюнча кармалгандар жана айыпталуучулар үчүн сурамжылоого алынган адвокаттардын 2%ы анын натыйжалуулугу камсыздалбайт деп эсептешет. Соттордун пикири боюнча, квалификациялуу юридикалык жардамга эрте жетүү жетиштүү натыйжалуу иштейт. Бирок, тергөөчүлөр кармоо тажрыйбасы бар же каалаган убакта келүүгө даяр адвокаттар менен иштөөнү артык көргөн учурлар көп кездешет. Бул көпчүлүк адвокаттар тергөө стадиясында ишке киришип, андан кийин алардын саны сот стадиясында кескин азайып кетиши менен байланыштуу.

Тергөөчүлөрдүн айтымында, Кылмыш-процессуалдык кодекске ылайык, адвокат кармалгандан кийин дароо берилүүгө тийиш жана бул талапты алар ар дайым аткарышат.

укугу, ошондой эле эркиндиктен ажыратуу жөнүндө үчүнчү тарапты маалымдоо жана камакта жатканда үчүнчү жактар жана консулдук органдар менен байланышуу укугу жөнүндө.]

[30] "Жарандардын МКЮЖга укуктарын ишке ашыруу механизмдерин өркүндөтүү" долбоору боюнча Отчет. / 2015-ж. / АЮКББнын "Адам укуктары боюнча Эдвокаси борбору"URL: www.advocacy.kg/images/docs/Otchet_po_proectu_sovershenstvovanie_mexanizmov_realizasii_prava_grajdan_na_ggup_2015g.doc (стр. 25).

[31] Ошол эле жерде.

Бирок, жогорку иш жүктөмү жана кармоо учурунда процессуалдык документтерди толтурууга коюлган талаптардан улам, тергөөчүлөр ар дайым нөөмөттөгү адвокатты күтүүгө мүмкүнчүлүгү жок. Мындай учурларда алар көбүнчө МКЮЖнын тажрыйбалуу адвокаттары менен иштешет, нөөмөт графигин эске алышпайт. Бул иштердин адвокаттар арасында бирдей эмес бөлүштүрүлүшүнө алып келет, бул юридикалык жардамга объективдүүлүк жана бирдей жетүү мүмкүнчүлүгүн шекке салат.

КЮЖ көрсөтүү тутумунун натыйжалуулугун баалоо боюнча сурамжылоого алынган адвокаттардын 30%ы аны жарым-жартылай натыйжалуу, ал эми 2%ы натыйжасыз деп эсептешет. Айрым респонденттер жооп берүүдөн кыйналышкан, бул тутумда кошумча изилдөөнү жана жакшыртууну талап кылган көйгөйлөр бар экенин көрсөтүшү мүмкүн.

Адвокаттардын, тергөөчүлөрдүн жана кардарлардын дээрлик бардыгы айыпталуучунун үчүнчү жактардын кийлигишүүсүз коргонууга даярдануу үчүн адвокат менен жашыруун жолугушуу укугу толугу менен ишке ашырылып жатканын тастыкташты. Соттор мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамдын адвокаттарынын даяр эместигинен улам сот процесстери көп учурда кийинкиге калтырылып, бул териштирүүлөрдүн мөөнөтүн узартарын белгилешти. Бирок бул көбүнчө адвокаттардын жүктөмү жана жоопкерчилик деңгээли менен байланыштуу, коргонууга даярдануу убакыттын жетишсиздиги менен эмес.

Алгачкы булактар акыркы 9 жыл ичинде оң өзгөрүүлөрдүн жоктугун көрсөтүп турат. 2015-жылдагы БӨУнун отчетуна ылайык, бардык кармалгандар баштапкы этаптарда[32] квалификациялуу юридикалык кызматтарга өз убагында жетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес. Учурдагы мамлекеттик кепилденген акысыз юридикалык жардам тутуму (МКЮЖ) бардык кармалгандарга, өзгөчө алыскы аймактарда[33], адвокаттарга тез жана натыйжалуу жетүүнү камсыз кылбайт. Адвокаттардын жетишсиздиги жана инфраструктуранын начардыгы кармалгандан кийинки[34] алгачкы 48 сааттын ичинде жардам алууда кыйынчылыктарды жаратат.

Корутундулар

1. Укуктук анализ көрсөткөндөй, улуттук мыйзамдар бардык кармалгандарга эрте юридикалык жардамга жетүү мүмкүнчүлүгүн берет, кылмыш иштери жана укук бузуулар боюнча кармалган ар бир адамга мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамдын адвокатын камсыз кылат. Бирок, эл аралык стандарттар менен салыштырганда, улуттук мыйзамдар эркинен ажыратуу же өлүм жазасына тартуу менен жазаланган кылмыш үчүн кармалган, камакка алынган, шектелген же жоопко тартылган ар бир адамга кылмыш процесси боюнча бардык этаптарда юридикалык жардам алуу укугун кепилдебейт.
2. Мамлекеттик кепилденген юридикалык жардам жөнүндө мыйзамга ылайык, кирешени эске албастан квалификациялуу юридикалык жардам өзгөчө оор кылмыштарды жасаган деп шектелген жана айыпталган адамдарга гана көрсөтүлөт. Ошол эле учурда, Кылмыш кодексине ылайык, эркинен ажыратуу оор жана анча оор эмес кылмыштар үчүн да каралган. Ошентип, бул бөлүгүндө улуттук мыйзамдар эл аралык стандарттарга жооп бербейт.
3. Мониторинг көрсөткөндөй, тергөөчүлөр коргоо мөөнөттөрүн мыйзамда белгиленген чектөөлөргө байланыштуу нөөмөт графиктерин эске албай, мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамдын адвокаттарын көп учурда тартат. Бул айрым адвокаттардын жүктөмүнүн көбөйүшүнө жана жүктөмдү бөлүштүрүүдө көйгөйлөрдү жаратат.

[32] Ошол эле жерде.
[33] 2200 A (XXI) Резолюцияны караңыз.
[34] 2014-жылдын 14-июлунда № 135. URL: https://cbd.minjust.gov.kg/4-5122/edition/1290068/ru

4. Квалификациялуу юридикалык жардам алуучулардын арасында сурамжылоого алынгандар көрсөтүлгөн кызматтардын сапатына нааразы болушкан

Сунуштамалар

1. БА ЮЖК Адвокаттардын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн МКЮЖ адвокаттарынын кезектүүлүгүн камсыз кылуучу системаны ишке киргизүү жана нөөмөттүк графиктердин сакталышына контролду күчөтүү керек.
2. ЮЖК БА жана Адвокатурага төмөнкүлөр зарыл1) Мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамдын адвокаттары тарабынан юридикалык жардам көрсөтүү үчүн сапат стандарттарын иштеп чыгуу жана алардын ишин үзгүлтүксүз мониторинг кылуу жана баалоо. 2) Мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамдын адвокаттарынын жүктөмүн тең салмактуу бөлүштүрүүнү камсыз кылуу
3. Адвокатура үчүн коргоону даярдоо үчүн жашыруун жолугушуу укугун активдүү колдонуу боюнча адвокаттар менен иштөөнү күчөтүү маанилүү.
4. Прокуратура органдары МКЮЖ адвокаттарынын милдеттүү катышуусу жөнүндө КР ЖПКнын ченемдеринин так жана кынтыксыз сакталышына, ошондой эле жашы жете электерди суракка алууда социалдык коргоо органдарынын өкүлдөрүнүн катышуусуна көзөмөлдү күчөтүүсү зарыл.
5. КР ЖК МКЮЖ жөнүндө мыйзамдарга оңдоолорду киргизип, анын эл аралык стандарттарга ылайык келишин камсыз кылуу, анын ичинде жазык сот адилеттиги тутумдарында юридикалык жардамга жетүү боюнча БУУнун принциптери жана жетектөөчү жоболору (A/RES/67/187), атап айтканда 11-жетектөөчү жобо (юридикалык жардамдын жалпы улуттук тутуму) жана 12-жетектөөчү жобо (юридикалык жардамдын жалпы улуттук тутумун каржылоо) сунушталат. Бул өзгөртүүлөр өзгөчө оор кылмыштарга шектүүлөргө жана айыпталуучуларга гана эмес, ошондой эле эркиндигинен ажыратуу каралган оор жана анча оор эмес кылмыштарга да юридикалык жардам көрсөтүлүшүн камсыз кылууга, эл аралык стандарттардын сакталышын жана жарандардын аялуу[35] категорияларынын укуктарын коргоону камсыз кылууга тийиш.

КК 2.2. Адвокаттын катышуусу милдеттүү болгон бардык учурларда шектүүлөр, айыпталуучулар жеке же мамлекет кепилдеген адвокаттын юридикалык кызматынан пайдаланышат

Сыпаттамасы

Адам укуктары жана саясий укуктар[36] боюнча эл аралык пакттын 14-беренесинде *ар бир кылмышка айыпталган адамдын* сотто *өзүнүн катышуусу менен соттолууга жана өзүн өзү коргоого же өзүнүн тандоосу боюнча коргоочунун жардамына жана/же адилеттүүлүктүн кызыкчылыгы талап кылган учурда* дайындалган коргоочунун жардамына укуктуу экени айтылат. Бул укук компетенттүү, көз карандысыз жана калыс сот тарабынан адилеттүү жана ачык териштирүү негизинде камсыз кылынат. Мамлекеттер сот адилеттигине натыйжалуу жетүүгө көмөк көрсөтүү жана алардын жазык процессине катышуусунун натыйжасында аларды социалдык соттоого жана башка терс кесепеттерге жол бербөө үчүн *балдардын кызыкчылыгында* өзгөчө чараларды көрүүнү камсыз кылышы керек. Практикалык жактан алганда, мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардамга кайрылган адамдардын

[35] 13 - берене, 1 – пункт, МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамы; 4 – бөлүм, 20 – берене, КРнын ЖПКсы; 4 – бөлүм, 5 – бөлүм, 50 – берене, КРнын ЖПКсы
[36] 7 – бөлүм, 4 – пункт, 40 – берене, КРнын ЖПКсы

киреше деңгээлин текшерүү үчүн маалымат базаларына жетүүчү функционалдык механизмге ээ болуу абдан маанилүү.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

Кыргыз Республикасынын "Адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө" [37] мыйзамында (мындан ары - КР Адвокатура жөнүндө мыйзам) адвокаттык иш ар бир адамдын адилеттүү сот адилеттигине жетүү укугун камсыз кылуунун негизги принциби катары каралат

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кепилденген юридикалык жардам жөнүндө мыйзамында (КР МКЮЖ) кылмыш иштери жана укук бузуулар[38] боюнча квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугуна ээ болгон адамдардын критерийлери так белгиленген. Квалификациялуу юридикалык жардам Кыргыз Республикасынын жарандарына, чет өлкөлүк жарандарга, жарандыгы жок адамдарга жана качкындарга көрсөтүлөт. Киреше деңгээлин эске албастан, КЮЖ төмөнкү адамдарга көрсөтүлөт: шектүү, айыпталуучу, соттолгон, акталган, жабырлануучу[39], 18 жашка[40] чейинки күбө. Ошондой эле, киреше деңгээлине карабастан, жардам 14 категориядагы адамдарга берилет, анын ичинде: кармалгандар[41]; шектүүлөр, айыпталуучулар[42]; өзгөчө оор кылмыштарды[43] жасаганы үчүн соттолгон же акталганадамдар[44]; I жана II топтогу майыптар; балдар[45]; үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандар; адам сатууга[46]дуушар болгондор.

Медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу боюнча иште адвокаттын катышуусу милдеттүү[47] болуп саналат. Тандалган адвокаттын катышуусу мүмкүн болбогон учурда, тергөөчү, прокурор же сот мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам[48] көрсөтүүнү камсыз кылат.

Эгерде адвокат соттук териштирүүнүн жүрүшүндө бир эле иш боюнча жүйөлүү себептерсиз үч жолудан ашык келбеген учурда сот аны алмаштырууга жана айыпталуучуга МКЮЖ[49] адвокаттарынын Мамлекеттик реестри аркылуу адвокат берүүгө укуктуу.

---

[37] МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамынын 13-беренесинин 2-бөлүгү.

[38] 1-бөлүм, 97-берене, КРнын ЖПКсы: Кылмышка шектүү адамга кармалган учурда адвокатка укугу бар экени түшүндүрүлүшү керек; 1-бөлүм, 103-берене, КРнын ЖПКсы: Кармалган шектүүнү суракка алуу учурунда адвокаттын катышуусу милдеттүү; 2-бөлүм, 101-берене: Кызматкерлердин кармалган шектүүлөр менен баарлашуусу тергөөчүнүн уруксаты менен жана адвокаттын катышуусунда гана жүргүзүлүшү мүмкүн; 1-бөлүм, 44-берене, 6-пункт, КРнын ЖПКсы: Шектүү адам биринчи сурак учурунан баштап, ал эми кармалган учурда – факты боюнча кармалган учурдан тартып адвокатка укуктуу. Эгерде тандалган адвокат жок болсо, мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам алуу укугуна ээ.

[39] КР ЖПКнын 243-беренесинин 8-бөлүгү

[40] 1-бөлүм, 51-берене, 5-пункт, КРнын ЖПКсы: Эгерде адам өзгөчө оор кылмыш жасоого шектелсе же айыпталса, анда кылмыш сот өндүрүшүнө адвокаттын катышуусу милдеттүү.

[41] 7-бөлүм, 46-берене, 5-пункт, КРнын ЖПКсы

[42] 1-бөлүм, 51-берене, 4-пункт, КРнын ЖПКсы: Эгерде шектүү, айыпталуучу жашы жете элек болсо, жазык сот өндүрүшүнө адвокаттын катышуусу милдеттүү; 2-бөлүм, 463-берене, КРнын ЖПКсы: эгерде адвокат жок болсо, анда тергөөчү, прокурор, сот мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүшү керек.

[43] 4-бөлүм, 13-берене, 14-пункт, МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамы; 1-бөлүм, 486-берене, КРнын ЖПКсы

[44] 3-бөлүм, 13-берене, МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамы

[45] 3-бөлүм, 486-берене КРнын ЖПКсы, 1-бөлүм, 37- берене, 12-пункт, КРнын ЖПКсы

[46] 4-бөлүм, 13-берене, 14-пункт, МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамы жана 2-бөлүм, 297-берене, КРнын ЖПКсы

[47] КР Адвокатурасынын Адвокаттар кеңешинин чечими менен бекитилген 19.10.2017 ж. №19

[48] 1-бөлүм, 97-берене, КРнын ЖПКсы

[49] 8-бөлүм, 243-берене, КРнын ЖПКсы

МКЮЖ[50] адвокаттарынын ишинин сапат стандарттарына беш негизги критерий кирет: шектүүнү кармоо учурунда адвокаттын аракеттерине минималдуу талаптар, тергөө стадиясында, сотто, өкүмдү аткарууда, ошондой эле балдар юстициясы боюнча адистешкен адвокаттарга талаптар.

Кыргыз Республикасынын МКЮЖ жөнүндө Мыйзамынын 27-февраль 2024-жылдагы редакциясына укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча КЮЖ алуу укугун регламенттеген 13-1-берене кошулду. Бул нормага ылайык КЮЖ кирешесин эсепке албастан кармалган учурларда берилет. Кирешени эске алуу менен, кылмыш жасаган деп шектелгендерге жардам берилет, ал үчүн камакка алуу каралган.

МКЮЖ жөнүндө Мыйзамдын 23-беренесине ылайык, кылмыш же укук бузуу үчүн кармалган[51], шектелген же айыпталган[52] адамга мамлекет кепилдеген юридикалык жардамга болгон укугу, аны алуунун тартиби жана бул укуктан баш тартуунун кесепеттери жөнүндө дароо маалымдалууга тийиш.

Мыйзамдык кепилдиктерге карабастан, Кыргызстанда КЮЖ жеткиликтүүлүк, өзгөчө калктын аярлуу топтору үчүн чектелген бойдон калууда. Акыйкатчынын[53] жана кыйноолордун[54] алдын алуу боюнча Улуттук борбордун баяндамалары кармалгандар көп учурда, өзгөчө кылмыш процессинин алгачкы стадияларында жана алыскы райондордо өз убагында жана сапаттуу жардам албай жатканын көрсөтүүдө.

Кылмыш иштерине адвокаттын катышуусу процесстин бардык этаптарында милдеттүү. Сурамжылоого катышкан адвокаттардын 81%, тергөөчүлөрдүн 76% жана соттордун 87% пикири боюнча, бул талап аткарылууда. Бирок 35,7% учурларда шектүүлөр / айыпталуучулар МКЮЖ адвокаттарынын кызматынан баш тартышат. Негизги себептери: жеке каалоолору (35,7%), мамлекеттен АЮЖ алуу укугунун чектелиши (21,4%), тергөөчүлөрдүн жана адвокаттардын ишиндеги көйгөйлөр, анын ичинде шалаакылык жана жол-жоболук каталар (7,1%).

Айрым МКЮЖ адвокаттары, айрыкча, түнкүсүн иштөөгө макул болушпайт жана төлөө кепилдиги менен жеке адвокаттын ордерин берүүнү туура көрүшөт. Бул МКЮЖ тутумунда алардын кызмат акысынын төмөндүгүнө байланыштуу.

Соттордун белгилешинче, тергөө стадиясында көпчүлүк иштер МКЮЖ адвокаттары (70-80%) катышат, бирок сот стадиясында алар көрсөтүлүп жаткан кызматтардын сапатына нааразы болгондуктан жеке адвокаттарга алмаштырылат.

Мониторинг жүргүзүүчү команда ар кандай райондордогу[55] кылмыш иштери жана укук бузуулар боюнча квалификациялуу юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү жөнүндө маалымат алуу үчүн ЮЖКга суроо-талаптар жөнөтүлгөн.

Жалал-Абад облусунун прокуратурасына жана Жалал-Абад облустук сотуна акыркы 3 жыл ичиндеги кылмыш процесстеринде МКЮЖ адвокаттары тарабынан корголгон жана

[50] Акыйкатчынын 2017-жылга баяндамалары, 92-бет; 2012-жылга баяндама, 131-бет, 2016-жылга баяндама, 138-бет, 2018-жылга баяндама, 164-бет. URL: www.ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady
[51] 2014-жыл үчүн КАУБдун отчету, 12-бет; 2014-жыл үчүн КАУБдун отчету, 35-36-беттер; 2015-жыл үчүн КАУБдун отчету, 41-бет; 2022-жыл үчүн КАУБдун отчету, 29-30-беттер.URL: www.npm.kg/ru/ezhegodnye-doklady-ntspp-kr/
[52] АУКУ «Адилеттик» чыгуучу №16, 2024-жылдын 20-майы.
[53] Акыйкатчынын 2017-жылга баяндамалары, 92-бет; 2012-жылга доклад, 131-бет, 2016-жылга доклад, 138-бет, 2018-жылга баяндама, 164-бет. URL: www.ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady
[54] 2014-жыл үчүн КАУБдун отчету, 12-сап; 2014-жыл үчүн КАУБдун отчету, 35-36-беттер; 2015-жыл үчүн КАУБдун отчету, 41-бет; 2022-жыл үчүн КАУБдун отчету, 29-30-беттер. URL: www.npm.kg/ru/ezhegodnye-doklady-ntspp-kr/
[55] АУКУ "Адилет" в. 2024-жылдын 20-майдагы № 16.

корголбогон шектүүлөр, айыпталуучулар жана жабырлануучулар боюнча, ошондой эле жарандык иштер боюнча мындай жардам алган адамдардын саны жөнүндө статистикалык маалыматтарды берүү тууралуу суроо-талап жөнөтүлгөн.

Жалал-Абад облусунун прокуратурасы оозеки түрдө мындай маалыматтар аларда жок экенин билдирген. Ал эми Жалал-Абад облустук соту 2024-жылдын 13-ноябрында берген расмий жообунда[56], кылмыш иштери боюнча МКЮЖ адвокаттарынын катышуусу тууралуу статистикалык маалыматтарды алуу үчүн ыйгарым укуктуу органга караштуу түзүмдүк бөлүмдүн ыйгарым укуктуу кызматкеринин координаторуна кайрылуу керек экенин көрсөткөн.

Көрсөтүлгөн юридикалык жардамдын сапатына байланыштуу көйгөйлөр: КР Юстиция министрлигине караштуу ЖАК № 53 ТИде кармалган адамдар менен маектешүүнүн жана анкеталарды толтуруунун жүрүшүндө МКЮЖ линиясы боюнча дайындалган адвокаттардын жардамынын сапатына көптөгөн даттануулар аныкталган. Тергөөчүлөр МКЮЖ[57] жөнүндө мыйзамдын нормаларын көп бузганы аныкталды. Сурамжылоого катышкан, кармалган адамдардын көбү адвокаттардын адилетсиздиги жөнүндө билдиришти. Атап айтканда, алардын укуктары түшүндүрүлбөйт, адвокаттар айыпталуучулардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого кызыкдар эмес, коргоо позициясын кардарлары менен талкуулашпайт, камакка алуу чарасын өзгөртүү боюнча өтүнүчтөрдү беришпейт жана камакка алуу чарасына даттанбайт. Кээ бир кармалгандар МКЮЖ адвокаттары алардын кызматтары үчүн акча талап кылганын билдиришти. Бирок алардын баары адвокаттардын аракеттерине же аракетсиздигине даттанган эмес, анткени кайсы органга даттануу керектигин билишкен эмес. ТИ №53 кызматкери МКЮЖ реестрине кирген адвокаттардын өз коргоочулары менен жолугушууга киргенин эч качан көргөн эмес.

Корутундулар

1. Кыргызстанда мыйзамдык кепилдиктердин болгондугуна карабастан, квалификациялуу юридикалык жардам алуу мүмкүнчүлүгү, айрыкча аялдар, балдар жана кармалган адамдар сыяктуу калктын аялуу катмары үчүн чектелген бойдон калууда. Көйгөйлөр өзгөчө кылмыш процессинин алгачкы этаптарында жана алыскы аймактарда байкалат. МКЮЖ жана ЮЖК тутумдары дайыма эле юридикалык жардамдын талаптагыдай сапатын жана ыкчамдыгын камсыз кыла бербейт. Мамлекеттик органдардын, жергиликтүү бийликтердин жана ЮЖКнын ортосундагы жетишсиз координациялоо акысыз юридикалык жардам алуу жол-жобосу жөнүндө маалыматтын жетишсиздигине алып келет, ал эми жергиликтүү бийлик менен ЮЖКнын ортосундагы өз ара аракеттенүү көп учурда формалдуу мүнөзгө ээ. Алыскы региондордо адвокаттарга өз милдеттерин натыйжалуу аткаруу үчүн керектүү инфраструктура жетишпейт, бул юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүнө жана сапатына терс таасирин тийгизет. Адвокаттарды дайындоодо Мыйзамдын талаптарын сактоо маселеси да бар, мында тергөөчүлөр көбүнчө "өздөрүнүн" адвокаттарын тартышат, бул шектүүлөрдүн жана айыпталуучулардын сапаттуу коргонуу укугун чектейт, айрыкча адвокаттарды ЮЖК координаторлору менен макулдашпастан дайындоо учурларында.

[56] АУКУ "Адилет" в. 2024-жылдын 13-ноябрындагы № 85.

[57] Мыйзамга ылайык, тергөөчү МКЮЖ реестринен нөөмөттө турган адвокатты дайындоого милдеттүү. Бирок, иш жүзүндө тергөөчүлөр МКЮЖ реестринде катталбаган жана алар менен ыңгайлуу иш мамилелери түзүлгөн" өздөрүнүн " адвокаттарын көп чакырышат. МКЮЖ тутумунан дайындалган адвокат ЮЖК координатору тарабынан бекитилип, ишке катышууга ордер берилиши керек. Бирок, бир катар учурларда дайындалган адвокаттарда керектүү документтер жок, бул мыйзам бузууну көрсөтүп турат. Натыйжада, айыпталуучулар көбүнчө мындай адвокаттардын жардамынан баш тартышат – эксперттердин отчетунан Апрель 2024 Б. 3.

2. МКЮЖ адвокатын алуу үчүн айыпталуучунун жеке жазуу жүзүндөгү арызынын милдеттүү болушун талап кылган мыйзамдардын ченемдери практикада укуктук коллизияны түзөт. Жол-жоболордун Мыйзамга жана адилеттүүлүк жана атаандаштык принциптерине ылайык келишин камсыз кылуу үчүн бул коллизияны мыйзамдуу түрдө жөнгө салуу зарыл.

3. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам үчүн кайрылган жактардын кирешелеринин деңгээлин текшерүү үчүн маалыматтар базасына кирүүнүн функционалдык механизминин болушу бөлүгүндө улуттук мыйзамдар эл аралык талаптарга толук өлчөмдө жооп бербейт. Мыйзамдардын жоболоруна таянуу менен адамдын квалификациялуу юридикалык жардам алууга укугун тастыктоо үчүн ЮЖК координатору арыз берүүчүнүн жана/же алуучунун кирешесинин деңгээлин тастыктоо үчүн Социалдык фонд органдарына, салык органдарына, башка уюмдарга жана мекемелерге суроо-талаптарды жиберүүгө тийиш. Ошентип, азыркы учурда ЮЖКнын маалымат базаларына кирүү мүмкүнчүлүгү жок, аларга жетүү кызмат көрсөтүү убактысын кыскартууга жана адвокаттын кыска мөөнөттө дайындалышын камсыздоого мүмкүндүк бермек.

4. Мониторинг МКЮЖ адвокаттарынын юридикалык жардам көрсөтүүсүндө бир катар олуттуу көйгөйлөрдү аныктады: (1) адвокаттардын кармалган же айып коюлган учурдан тартып жеткиликтүүлүгү жетишсиз экендиги байкалат, бул оор учурларда айыпталуучулардын КЮЖ алуу укугун олуттуу чектейт; (2) процесстик документтерге "өткөн күн менен" кол коюунун терс практикасы жол-жоболук тартипти бузат жана процесстик аракеттердин мыйзамдуулугуна таасир этиши мүмкүн; (3) жарандардын төлөө жөндөмдүүлүгүн жана акысыз юридикалык жардамга укугун аныктоо үчүн алардын кирешелерин аныктоонун колдонуудагы усулдамасы кайра карап чыгууну жана жаңылоону талап кылат; (4) жардамга муктаж жарандарды аныктоонун адилеттүү жана натыйжалуу механизмин камсыз кылуу юридикалык жардамга чындап муктаж болгондорго жеткиликтүүлүктү кепилдөө үчүн артыкчылыктуу болушу керек; (5) МКЮЖ адвокаттарынын жоопкерчиликсиз мамилесинен улам сот процесстери өтө кечигип калган учурлар юридикалык тутумдун натыйжалуулугуна жана адилеттүүлүгүнө олуттуу терс таасирин тийгизет.

Сунуштамалар

1. КР ИИМ маанилүү: 1) МКЮЖ адвокаттарынын нөөмөт графигин бузуу менен тергөөчүлөр тарабынан МКЮЖ адвокаттарын чакыруунун терс практикасын токтотуу үчүн чараларды көрүү; 2) процессти ачык-айкын кылуу жана тергөөчүлөрдүн жеке каалоолорунун таасирин минималдаштыруу үчүн адвокаттарды дайындоо үчүн электрондук реестр системасын киргизүү же жыйынтыгында алып салуу.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна Сот тарабынан пробациялык көзөмөлдү эркиндигинен ажыратууга алмаштыруу жана бөгөт коюу чараларын кароодо МКЮЖ адвокаттарын тартуу менен байланышкан иштердин категориясына сереп салуу өлкөдө бирдиктүү соттук укук колдонуу практикасын калыптандыруу жана адилеттүүлүктүн, мыйзам алдында бардыгынын бирдейлигинин жана тараптардын атаандаштыгынын принциптерин ишке ашырууну камсыз кылуу үчүн сунушталат.

3. Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинети, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши МКЮЖ жөнүндө мыйзамдар менен коллизияны четтетиши керек, айрыкча ишти сырттан караган учурда мыйзамда айыпталуучудан жеке жазуу жүзүндөгү арызын алып койбостон соттун токтому болгондо МКЮЖ адвокатын берүү мүмкүнчүлүгүн бекиткен ченемди кароосу зарыл.

4. БА ЮЖК адвокаттарын алыскы тоолуу жана чек арага чектеш райондордо ишке тартуу үчүн муктаж болгон адамдардын квалификациялуу юридикалык жардамга кеңири

жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн дем берүүчү тарифтөөнү же компенсациялык жана мотивациялык чараларды карап чыгуу керек. Юридикалык жардамдын, адвокаттардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу механизмин же юридикалык жардамдын муктаждыктары үчүн адвокаттардын аутсорсинг механизмдерин иштеп чыгуу зарыл.

5. БА ЮЖКга жана КР Адвокатурасына сунушталат: 1) МКЮЖ аркылуу дайындалган адвокаттардын ишинин сапатына мониторинг жүргүзүү механизмин үзгүлтүксүз отчеттор менен иштеп чыгуу жана киргизүү; 2) МКЮЖ реестрине киргизилген адвокаттарды этикалык стандарттарды сактоого жана кесиптик көндүмдөрүн жогорулатууга басым жасоо менен милдеттүү окутууну киргизүү; 3) МКЮЖ адвокаттары тарабынан процесстик документтерге "өткөн күн менен" кол коюлган учурлар аныкталган учурда, атап айтканда, жазык сот өндүрүшүндө мындай адвокаттарды мыйзамда белгиленген жоопкерчиликке тартуу менен чектелбестен, ошондой эле тиешелүү укук коргоо органдарына мындай процесстик бузууларга жол берген тергөөчүлөрдү жоопкерчиликке тартуу жөнүндө сунуш киргизүүгө; 4) адвокаттар тарабынан юридикалык жардам көрсөтүү графигин сактоону камсыз кылуучу механизмдин ишин жөнгө салууга, ошондой эле адвокаттар коллегиясы тарабынан "чөнтөк адвокаттар"көрүнүшүнө каршы күрөшүү боюнча тиешелүү чараларды көрүүгө.

3-көрсөткүч. Жабырлануучулар квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ

КК 3.1. Укук бузуулардын/кылмыштардын курмандыктары (жабырлануучулар) юридикалык жардамга муктаж болгон учурда юридикалык жардам алышат

Сыпаттамасы

Айыпталуучулардын укуктарына зыян келтирбестен жана аларды бузбастан, *мамлекеттер зарыл болгон учурда кылмыштардын*[58] *натыйжасында жабыркаган адамдарга, алар кылмыш ишинин катышуучулары*[59] *статусуна ээ болгон учурларда, юридикалык жардам көрсөтүшү керек.*

Мамлекеттер кылмыштардын натыйжасында *жабыр тарткандарга кылмыш-жаза өндүрүшүнүн бүткүл процессинде зарыл болгон консультацияларды, жардамдарды,* камкордуктарды, каражаттарды жана колдоолорду кайталап жапа чегүүгө жана экинчи курмандыктарга[60] жол бербегендей кылып беришин камсыз кылуу үчүн тийиштүү чараларды көрүшү керек .

[58] 4-Принцип. Жазык сот адилеттиги тутумдарында юридикалык жардамга жетүү боюнча Бириккен Улуттар Уюмунун принциптери жана көрсөтмөлөрү, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Резолюция [үчүнчү комитеттин отчету боюнча/67/458).URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

[59] Статья 13. DIRECTIVE 2012/29/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA [2012/29/Европа парламентинин жана Кеңешинин 25-октябрдагы 2012-жылдагы директивасы, укук, кылмыштуулуктун курмандыктарын колдоо жана коргоо боюнча минималдуу стандарттарды белгилеген жана Кеңештин 2001/220 / ПВД алкактык чечимин алмаштырган]

[60] 7 - Жетектөөчү жобо. Жазык сот адилеттиги тутумдарында юридикалык жардамга жетүү боюнча Бириккен Улуттар Уюмунун принциптери жана көрсөтмөлөрү, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Резолюция [үчүнчү комитеттин отчету боюнча/67/458).URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

Жабыр тарткан балдар зарыл болгон учурда, балдар-жабырлануучулар жана кылмыштардын күбөлөрү[61] катары катышкан учурларда, адилеттүүлүк маселелерине байланыштуу жетекчилик принциптерге ылайык юридикалык жардам алышы керек.

Бириккен Улуттар Уюмунун кылмыштык адилеттүүлүк[62] тутумунда юридикалык жардамга жетүү боюнча принциптери жана жетекчилик жоболору төмөнкүлөрдү камтыйт: *"4-Принцип. Кылмыштардын натыйжасында жабыркагандарга юридикалык жардам көрсөтүү. 1.Айыпталуучулардын укуктарына зыян келтирбестен жана аларды бузбастан, мамлекеттер зарыл болгон учурда кылмыштардын натыйжасында жабыркагандарга юридикалык жардам көрсөтүшү керек.… 10-Принцип. Юридикалык жардамга жеткиликтүүлүктүн теңдиги …32. Юридикалык жардамга реалдуу жетүүнү камсыз кылуу үчүн атайын чараларды көрүү керек … балдарга …. Мындай чаралар ушул топтордун өзгөчө муктаждыктарын, анын ичинде гендердик жана куракты аспектилерин эске алышы керек. … 11- Принцип. Баланын кызыкчылыгын мыкты камсыз кылууга багытталган юридикалык жардам. 1. Балдарга юридикалык жардам көрсөтүүгө байланыштуу бардык чечимдерде баланын кызыкчылыгын мыкты камсыз кылуу негизги маселе болушу керек. 2. Балдарга көрсөтүлүүчү юридикалык жардам артыкчылыктуу багыт болуп, баланын кызыкчылыктарын эң жакшы деңгээлде камсыз кылышы керек жана жеткиликтүү болушу шарт. Ал балдардын жаш курагын эске алып, тармактар аралык жана натыйжалуу мүнөзгө ээ болуп, балдардын конкреттүү юридикалык жана социалдык муктаждыктарына жооп бериши зарыл".*

Мамлекеттер *аялдардын* юридикалык жардамга жетүү укугун камсыз кылуу үчүн натыйжалуу жана тийиштүү чараларды көрүшү керек. Бул чаралардын ичинде, мүмкүн болгон учурда, айыпталуучу, шектүү же жабырлануучу аялдарды *аял-адвокаттардын* коргоосу менен камсыз кылуу, ошондой эле зомбулуктан жабыркаган аялдарга соттук териштирүүнүн бардык этаптарында юридикалык жардам, кеңеш берүү жана соттук колдоо көрсөтүү кирет. Бул алардын адилет соттук коргоого жетүүсүн камсыз кылып, экинчи жолу жабыр тартуусуна жол бербөө үчүн маанилүү. Ошондой эле, муктаждык[63] жаралган же сураныч келип түшкөн учурда, юридикалык документтерди которуу сыяктуу кошумча кызматтарды да камтышы мүмкүн.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдары жабырлануучуларга жана жабыр тарткандарга юридикалык жардам көрсөтүү үчүн укуктук негиздерди берет, бирок жол-жоболук кыйынчылыктар, өзгөчө жабырлануучунун статусун таануудагы кыйынчылыктар жардамды өз убагында берүүнү кыйындатышы мүмкүн. *КР ЖПКга* ылайык "жабырлануучу" же "жабырлануучулар" деген түшүнүк жок. Кодексте "кылмыштан жабырлануучу" (10-берене) жана "жабырлануучу бала" (5-берене, 16-пункт) деген терминдер колдонулат. Кылмыш-жаза кодексинин 40-беренесине ылайык, жабырлануучу кылмыш тарабынан физикалык, психикалык жана/же мүлктүк зыян келтирилген жеке адам болуп саналат. Курмандык менен жабырлануучунун ортосундагы айырмачылыктар ЖПКнын 2-беренесинин 40-бөлүгүндө

[61] Экономикалык жана социалдык Кеңештин 2005/20 токтому.

[62] Жазык сот адилеттиги тутумунда юридикалык жардамга жетүү боюнча Бириккен Улуттар Уюмунун принциптери жана көрсөтмөлөрү. Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Резолюция [үчүнчү комитеттин отчету боюнча/67/458)].URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

[63] 9 - Жетектөөчү жобо. Жазык сот адилеттиги тутумдарында юридикалык жардамга жетүү боюнча Бириккен Улуттар Уюмунун принциптери жана көрсөтмөлөрү, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган Резолюция [үчүнчү комитеттин отчету боюнча/67/458).URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

түзүлөт, ага ылайык жабырлануучунун укуктары жана милдеттери жеке же юридикалык жакта аны *жабырлануучу деп табуу жөнүндө токтом чыгарылган* учурдан тартып гана пайда болот. Тергөөчү же сот гана адамды жабырлануучу деп тааный алат (ЖПКнын 37-беренеси, 1-бөлүгү, 14-пункту).

Мисалы, үй — бүлөлүк зомбулуктун курмандыгы кылмыш иши козголгонго чейин жабырлануучу катары таанылышы мүмкүн эмес-бул өзүнчө процедура. Иш козголгондон кийин гана ал жабырлануучу деп таанылышы мүмкүн, бул тергөө аракеттерин жүргүзүүнү талап кылат. Иш жүзүндө, жабырлануучу деп таанылганга чейин, кылмыштын убактысын жана ордун, ошондой эле келтирилген зыянды белгилөө керек. ЮЖК координаторлору тергөөчүнүн жабырлануучунун статусун таануу жөнүндө токтомун талап кылышат, бул арыз ээсин ИИОго коштоп баруу, кылмыш иши козголгон учурду көзөмөлдөө жана жабырлануучу деп таануу жөнүндө өтүнүч берүү үчүн алгачкы юридикалык жардамдын маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Кыргыз Республикасынын *укук бузуулар жөнүндө кодексине* ылайык, "курмандык" жана "жабырлануучу" деген түшүнүктөр жок, бирок "жабырлануучу"деген термин бар. Жабыр тарткан адам-бул укук бузуудан жабыркаган[64] адам. Жазык-процесстик кодексинен айырмаланып, жабыр тарткан адамдын статусун таануу формалдуу процедураларды талап кылбайт. Укук бузуудан физикалык, мүлктүк же моралдык зыян келтирилген ар кандай адам автоматтык түрдө жабыр тарткан[65] деп эсептелет.

КРнын МКЮЖ жөнүндө мыйзамы боюнча квалификациялуу юридикалык жардам жазык иштери боюнча жабырлануучуларга көрсөтүлөт. Бул үчүн адамдын кирешеси жылына[66] 152 040 сомдон төмөн болгон шартта адамды жабырлануучу деп таануу жөнүндө тергөөчүнүн же соттун токтому талап кылынат . Квалификациялуу жардам кирешелерин эсепке албастан үй-бүлөлүк зомбулуктан[67] жабыр тарткандарга, ошондой эле адамдарды сатуунун курмандыктарына[68] көрсөтүлөт . Эки учурда тең жабырлануучунун статусун тастыктаган процесстик акт талап кылынат.

Документтердин[69] тизмесине ылайык, квалификациялуу юридикалык жардам алуу үчүн үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыгынын статусун тастыктаган процесстик актынын болушу зарыл. Бул жарандык[70] жана административдик[71] иштерге да тиешелүү.

"*Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө*"[72] Кыргыз Республикасынын Мыйзамында "жабырлануучу" термини үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыр тарткан үй-бүлө мүчөлөрүнө же аларга теңештирилген адамдарга, ошондой эле зомбулукка күбө болгон балдарга жана ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга тиешелүү. Бул мыйзам

[64] 2- Пункт, 1-бөлүм 1-берене 497 Кыргыз Республикасынын укук бузуулар жөнүндө кодексинин 497 URL: cbd.minjust.gov.kg/112306/edition/14341/ru

[65] Кыргыз Республикасынын укук бузуулар жөнүндө кодексинин 501-беренеси.URL: cbd.minjust.gov.kg/112306/edition/14341/ru

[66] МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамынын 13-беренесинин 3-бөлүгүнүн

[67] МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамынын 13-беренесинин 4-бөлүгүнүн 7-пункту

[68] МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамынын 13-беренесинин 4-бөлүгүнүн 12-пункту

[69] Адамдын квалификациялуу юридикалык жардам алууга укугун ырастоочу документтердин тизмеси Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-майындагы № 241 токтому менен бекитилген.

[70] МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамынын 14-беренесинин 4-бөлүгүнүн 8-пункту

[71] МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамынын 15-беренесинин 4-бөлүгүнүн 8-пункту

[72] Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 27-апрелиндеги No 63 “Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана коргоо жөнүндө” Мыйзамынын 1-беренесинин 4-пункту. URL: cbd.minjust.gov.kg/111570/edition/14086/ru

жардам көрсөтүүгө укук коргоочулук мамилени, анын ичинде мыйзамдарга[73] ылайык консультациялык-укуктук жана квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугун белгилейт .

Ошентип, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында "жабырлануучу" жана "жабыр тарткан адам" деген терминдер, ошондой эле юридикалык жардам көрсөтүү үчүн шарттар так айырмаланат. Көйгөй жабырлануучунун статусун таануу процедурасы бойдон калууда, бул кайрылуунун алгачкы стадияларында юридикалык жардамга жетүүнү кыйындатат.

Жазык иштери боюнча *балдар* ар кандай процесстик статуста мамлекет кепилдеген акысыз квалификациялуу юридикалык жардамды алууга укуктуу ("Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө"[74] Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 6-пункту, 4-бөлүмү, 13-беренеси).

2022-2023-жылдар үчүн ЮЖК[75] берилген маалыматка ылайык, Жарандык иштер боюнча гана КЮЖ алган адамдардын саны 442 адамды, ал эми административдик иштер боюнча 28 адамды түзгөн. Кирешелерди эсепке албаганда, эки адамга жардам көрсөтүлдү. Бирок кылмыштан жабыркагандардын саны тууралуу маалымат алуу мүмкүн болгон жок.

Сот кылмыш сот өндүрүшүнүн алкагында балдарга байланыштуу иш-чараларды Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген стандартка ылайык атайын жабдылган залдарда өткөрүүгө милдеттүү. Сот имаратындагы күтүү бөлмөсүндө баланы жайгаштыруу да милдеттүү шарт болуп эсептелет.

Соттордун, тергөөчүлөрдүн жана адвокаттардын көпчүлүк бөлүгүнүн пикири боюнча, укук бузуу же кылмыштардын курмандыктары (жабырлануучулар) өз укугуна ылайык адвокат кызматын ар дайым эле пайдалана бербейт. Жабырлануучулар менен жүргүзүлгөн маектер көрсөткөндөй, көпчүлүк учурда тергөөчүлөр жана прокурорлор процессте алардын жагын колдойт, ошондуктан адвокаттын жардамы аларга зарыл болбойт. Бул өзгөчө үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркаган (анын ичинде потенциалдуу жабырлануучулар) учурларда байкалат. Сурамжылоонун жыйынтыгында, МКЮЖ адвокаттарынын 52% МКЮЖ адвокаттары жабырлануучулардын укуктарын коргоого катышпайт деп эсептешет.

Маектер көрсөткөндөй, жабырлануучулар көп учурда МКЮЖ адвокаттарына өз алдынча кайрылбайт жана эгерде коргоого муктаж болушса, жеке адвокаттар менен келишим түзгөндү туура көрүшөт. Бул алардын жеке адвокаттардан жогорку деңгээлдеги кесипкөйлүктү жана жеке мамилени күтүүсү менен байланыштуу. Тергөөчүлөрдүн пикиринде, МКЮЖ адвокаттарына карата коомдун ишениминин төмөн болушу алардын акысыз кызматтары жетиштүү деңгээлде коргоону же адвокаттардын энтузиазмын камсыз кылбайт деген пикир менен шартталган. Натыйжада, жабырлануучулар көбүнчө жеке адвокаттардын кызматын тандашат, анткени алардан жогорку сапаттагы жана натыйжалуу коргоону күтүшөт.

Жабырлануучуларга баштапкы жана квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү укугу жөнүндө жетиштүү маалымат берилбейт. Жабыр тарткандардын арасында (анын ичинде потенциалдуу адамдар) ЮЖК жөнүндө маалымат негизинен ушул кызматтардын кызматынан пайдаланган тааныштары аркылуу таратылат. ЮЖКда координаторлор жабырлануучуларга жана/же алардын өкүлдөрүнө алгачкы консультацияларды бергенден кийин МКЮЖ адвокаттарына, юридикалык клиникаларга, кризистик борборлорго же БӨУ жөнөтүлөт.

[73] “Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин 1-1-пункту

[74] Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө Кыргыз Республикасынын 2022-жылдын 10-августундагы № 91 Мыйзамы. URL: https://cbd.minjust.gov.kg/112412/edition/3556/ru

[75] ЮЖК чыгуу 29.04.2024-ж. № 01-4/534, АУКУ "Адилет" келип түшкөн. №38 07.06.2024

Жабырлануучу провайдерлердин арасынан укуктук көйгөйлөрүн андан ары чечүү үчүн кимге кайрыларын өз алдынча тандайт.

Ачык булактарда алгачкы укуктук жардамдын алкагында үй-бүлөлүк зомбулукка байланышкан маселелер боюнча маалыматтар бар. 2023-2024-жылдардагы маалыматтарга ылайык, бардык кайрылуулардын 98и үй-бүлөлүк зомбулукка[76] байланыштуу . Жабырлануучулар үчүн КЮЖ кызматтарынын бар экендиги тууралуу маалымат ачык жеткиликтүү эмес.

Ошону менен бирге, Акыйкатчынын[77] ар жылдык баяндамаларында жабырлануучулар, анын ичинде зомбулуктан жабыр тарткан аялдар КЮЖ алууга мүмкүнчүлүгү бар экендиги көрсөтүлгөн, бирок мындай мүмкүнчүлүк дайыма эле өз учурунда жана натыйжалуу боло бербейт. Айрым учурларда, жабырлануучулар өз укуктары, социалдык кысымдар же квалификациялуу адвокаттардын жетишсиздигинен улам жардам алууда кыйынчылыктарга туш болушат. Зордук-зомбулуктан жапа чеккендерге юридикалык жардам көрсөтүү боюнча кызматташтык жөнүндө меморандумдар түзүлгөнүнө карабастан, көрсөтүлгөн кызматтардын сапаты суроо бойдон калууда жана жабыр тарткандар көбүнчө тутумга ишенишпейт.

Алгачкы булактар акыркы 9 жылда оң өзгөрүүлөрдүн жоктугун көрсөтүп турат, ошондуктан 2015-жылдагы[78] БӨУнун отчетуна ылайык, жабырлануучулар дайыма эле квалификациялуу юридикалык жардамга ээ боло бербейт. Кыргызстандагы акысыз юридикалык жардам берүү системасы негизинен кылмыш иштерин камтыйт, бирок жарандык, административдик жана эмгек иштерине жайылтылбайт, бул өзгөчө алыскы региондордо жабырлануучулардын зарыл болгон колдоолорго жетүүсүн чектейт.

МКЮЖга кайра жиберилген жарандардын саны жөнүндө маселени иликтөө үчүн шаардык жана райондук Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция башкармалыктарына берилген суроолорго жооптор МКЮЖ тутумунун субъекттеринин тийиштүү өз ара аракеттенүүсүнүн жоктугун көрсөттү. Кара-Көл шаардык эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция башкармалыгынын (ЭСКМБ)[79] , Ала-Бука райондук ЭСКМБ[80] , Чаткал райондук ЭСКМБ[81] , Ноокен райондук ЭСКМБ[82] , Базар-Коргон райондук ЭСКМБ[83] , Токтогул райондук ЭСКМБ[84], Аксы райондук ЭСКМБ[85] , Жалал-Абад шаардык ЭСКМБ[86] жоопторуна ылайык айрым

[76] караңыз.: uridikalyk-jardam.inform.kg

[77] Акыйкатчынын 2019-жыл үчүн отчету. 93-94; 2018-жылдын отчету. 164, 2017-жылдын отчету, 92-бет, 2016-жылдын отчету, 138-бет, 2014-жылдын отчету, 68-69-беттер. URL: www.ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady

[78] "Жарандардын МКЮЖга укуктарын ишке ашыруу механизмдерин өркүндөтүү" долбоору боюнча Отчет. / 2015-ж. /КББАнын "Адам укуктары боюнча Эдвокаси борбору" URL: www.advocacy.kg/images/docs/Otchet_po_proectu_sovershenstvovanie_mexanizmov_realizasii_prava_grajdan_na_ggup_2015g.doc (24 бет).

[79] УТСОМ-эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция башкармалыгы. 2023-жылы 30 кайрылуу (4 үй-бүлөлүк зомбулук) катталып, МКЮЖга 2 кайрылуу жөнөтүлдү. 6 ай ичинде 2024-жылы 72 кайрылуу катталган (7 үй-бүлөлүк зомбулук, 6 кайрылуу МКЮЖга багытталды.

[80] 2023-жылы багыттамалар жок. 6-жылдын 2024 айында 20 жаран кайрылган (4 үй-бүлөлүк зомбулук), МКЮЖга 4 кайрылуу жөнөтүлгөн.

[81] Түшүндүрүү иштери жүрүп жатат, бирок учурда бир дагы кайрылуу МКЮЖга жөнөтүлө элек.

[82] Сурамдарды кайра багыттоо жана каттоо учурлары жок

[83] 2023-жылы 81 кайрылуу (үй-бүлөлүк зомбулук боюнча 1 учур) катталып, 1 суроо-талап Мамлекеттик прокуратурага жөнөтүлгөн. 2024-жылдын 6 айында 69 кайрылуу келип түшкөн (үй-бүлөлүк зомбулук боюнча 2 факт), 1 суроо-талап Мамлекеттик прокуратурага жиберилген.

[84] Сурамдарды кайра багыттоо жана каттоо учурлары жок

[85] Сурамдарды кайра багыттоо жана каттоо учурлары жок

[86] 2023-жылы 6000 жаран кеңеш сурап кайрылса, 2024-жылдын 6 айында 2550 жаран мамлекеттик юридикалык жакка кайра багыттоо боюнча маалымат камтылган.

башкармалыктарда кайрылуулар катталат жана кайра жөнөтүлөт, бирок кайра Багыттоолорду каттоо жана белгилөө журналдары жок. Бул үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктарынын акысыз укуктук жардам алуу укугу бузулуп жаткандыгынын көрсөткүчү. Социалдык камсыздоо башкармалыгынын жергиликтүү бөлүмдөрү үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо мыйзамына ылайык координациялоочу органдар болуп саналат.

Изилдөөнүн алкагында ЮЖКнын 8 координаторуна сурамжылоо жүргүзүлдү (алардын ыйгарым укуктарына арыз берүүчүлөрдүн, алуучулардын, адвокаттардын жана мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумунун башка субъекттеринин ортосундагы өз ара аракеттенүүнү камсыз кылуу кирген адис [87]). Сурамжылоого катышкан 1 Адис жабырлануучу балдар мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды алууга укугу жок экенин жана 1 Адис балага мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүү зарылдыгы жөнүндө арыз менен жабырлануучуга кайрыларын, ал андан ары КР ЮМ караштуу ЮЖК менен өз ара аракеттенишерин билдирди. Ошентип, ЮЖК координаторлорун сурамжылоодон жабыр тарткан балдарга жана алардын мыйзамдуу өкүлдөрүнө мамлекет кепилдеген юридикалык жардам берүү маселеси боюнча укук колдонуу практикасы бир түрдүү эмес жана ЮЖК координаторлорунун жана тергөөчүлөрдүн квалификациясын жогорулатууга багытталган чараларды, ошондой эле жабыр тарткан балдардын укуктарынын кепилдиктери жөнүндө калкка маалымдоо боюнча чараларды көрүүнү талап кылат деген тыянак чыгарууга болот.

Балдарга МКЮЖ көрсөтүү маселелери боюнча атайын сурамжылоого катышкан 34 адвокаттын 27си МКЮЖ реестринде турат, 27 адвокаттын 19у (56%) акыркы 3 жылда МКЮЖ тутумунун алкагында жабыр тарткан балдардын иштерин жүргүзгөндүгүн билдиришти.

Корутундулар

1. Укуктук талдоо МКЮЖ жөнүндө Мыйзамда "үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыр тарткан", "адам сатуунун курмандыгы "деген ар кандай түшүнүктөр колдонулаарын көрсөттү, бирок ЖПК кылмыш процессинин катышуучуларын так аныктайт жана аларга жабырлануучу кирет. Жабырлануучу, ЖПКнын курмандыгы сыяктуу түшүнүктөр жабырлануучунун статусун таанууда кыйынчылыктарды жараткан жок. Жабырлануучу деп таануу процесси формалдуу жол-жоболорду камтыйт, бул жазык процессинин алгачкы стадияларында юридикалык жардамга жетүүнү чектейт. Бул, айрыкча, кылмыш иши козголгонго чейин жабырлануучу катары таанылышы мүмкүн болбогон үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктарына тиешелүү. МКЮЖ жөнүндө маалымат чектелүү бойдон калууда жана көптөгөн жарандар жардам алуу үчүн өз укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн билишпейт.
2. Мониторинг МКЮЖ адвокаттарына калктын ишениминин төмөн деңгээлин көрсөттү, анткени жабыр тарткандар МКЮЖ адвокаттарына көп кайрылышпайт жана эгер кайрылышса, коргоо зарыл болгон учурда жеке адвокаттар менен келишим түзүүнү туура көрүшөт. Акыйкатчынын жана КАУБдун ар жылдык баяндамаларында тутумга ишенбөөчүлүк көйгөю жана сапаттуу юридикалык жардамга, өзгөчө зомбулуктун курмандыктарына жетүүнүн чектелгендиги көрсөтүлгөн.
3. Мониторинг көрсөткөндөй, жабырлануучуларга укуктук консультация жана укуктук коргоо мүмкүнчүлүгү жөнүндө маалымат берилген эмес. Ачык булактарда жабырлануучулар үчүн, анын ичинде жалпыга маалымдоо каражаттарында жана көзкарандысыз платформаларда актуалдуу жана окула турган материалдар жетишпейт. Кыргызстандын ар кайсы райондорунда МКЮЖ жөнүндө маалымдуулукта жана жарандарды юридикалык жардам үчүн кайра жөнөтүү практикасында олуттуу айырмачылыктар байкалууда. Айрым

[87] Ошол эле жерде.

райондордо, мисалы, Токтогул жана Чаткал райондорунда МКЮЖ аркылуу жардам көрсөтүлбөйт, бул түшүндүрүү иштеринин жетишсиздигин айгинелейт.

4. Мамлекеттик жардам тутуму квалификациялуу адистердин жетишсиздигинен жапа чегип, көп учурда тийиштүү деңгээлде коргоону камсыз кылбайт, бул анын натыйжалуулугун төмөндөтөт.

5. Кыргыз Республикасынын мыйзамдары балдардын процесстик статусуна карабастан жазык сот өндүрүшүнүн алкагында акысыз квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугуна кепилдик берет. Кыргызстанда юридикалык жардам көрсөтүү принциптери жалпысынан эл аралык стандарттарга, анын ичинде баланын кызыкчылыктарын артыкчылыктуу камсыз кылууга жана анын куракты жана социалдык өзгөчөлүктөрүн эске алууга ылайык келет.

6. Кыргызстанда балдарга мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүү механизми Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин алдындагы Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды координациялоо боюнча борбор аркылуу ишке ашырылат, бул белгиленген мөөнөттө квалификациялуу жардамга жетүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берет. Ошол эле учурда жабырлануучунун балдарына мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды камсыз кылууга катышкан адистердин квалификациясын жогорулатуу чөйрөсүндө иш-чараларды ирети менен жүргүзүү зарылдыгы бар.

Сунуштамалар

1. КР министрлер кабинетине жана КР Жогорку Кеңешине төмөндөгүлөр сунушталат: 1) жабырлануучунун статусун таануу жөнөкөйлөтүү үчүн, өзгөчө үй-бүлөлүк зомбулук учурларында, юридикалык жардамды алгачкы стадияларында камсыз кылуу максатында мыйзамдарды реформалоону жүргүзүү. "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Мыйзамдын 13-беренесинин 4-бөлүгү төмөнкүдөй мазмундагы пункт менен толукталсын: сексуалдык зомбулуктун курмандыгы болгон аялдардын укуктарын камсыз кылуу боюнча эл аралык сунуштарды аткаруу жана аларды квалификациялуу адвокат менен камсыз кылуу үчүн "сексуалдык зомбулуктан жабыр тарткан"; 2) "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамында терминдерди ЖПКга ылайык келтирсин.

2. "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамында терминдер ЖПКга ылайык келтирилсин.

3. 3. КР Юстиция министрлиги жана БА ЮЖКга маанилүү: 1) укук бузуулардын жана кылмыштардын курмандыктарын адвокатка болгон укугу жана юридикалык жардамды пайдалануунун шарттары, аны пайдалануунун маанилүүлүгү жөнүндө маалымдоону күчөтүү. Үй-бүлөлүк зомбулукка байланыштуу иштерге өзгөчө көңүл буруу керек, мында жабырлануучулар тергөөчүлөрдүн жана прокуроролордун колдоосуна таянып, адвокаттын жардамына муктаж эмес деп эсептешет; 2) МКЮЖ адвокаттарына Калктын ишеним деңгээлин жогорулатуу үчүн зарыл чараларды көрсүн. Үй-бүлөлүк жана сексуалдык зомбулуктан жабыр тарткандарга укуктук жардам көрсөтүү боюнча адвокаттар үчүн окутуучу программаларды иштеп чыгуу жана тренингдерди өткөрүү. МКЮЖ жөнүндө жеткиликтүү материалдарды, анын ичинде ЖМКларда, жергиликтүү платформаларда жана социалдык тармактарда жарыялоо; 3) адвокаттарды адистештирүү (адистештирилген адвокаттардын тизмесин жүргүзүү) жана конкреттүү иштерге тартуу үчүн (мисалы, ювеналдык адвокаттар, психикасы бузулган адамдар үчүн адвокаттар, мигранттар жана качкындар үчүн адвокаттар) тематикалык окутууларды өткөрүү мүмкүнчүлүгүн карoo.

4. Жабырлануучулардын балдарынын укуктарынын бирдей сакталышын камсыз кылуу максатында КП БК МКЮЖ көрсөтүүгө катышкан субъекттердин (координаторлордун, адвокаттардын) квалификациясын тутумдун негизде жогорулатууну жүргүзүүсү зарыл.

5. "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 13-беренесинин 5-бөлүгүн төмөнкү редакцияда кароо сунушталат: "*жабырлануучулардын жана күбөлөрдүн балдарына жазык иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам балдар иштери боюнча адистештирүүдөн өткөн адвокаттар тарабынан көрсөтүлөт*".

4-көрсөткүч. Муктаж адамдар жарандык сот өндүрүшү чөйрөсүндө квалификациялуу юридикалык жардам алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ

КК 4.1. Мыйзам жарандык иштер боюнча мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүүнү карайт жана муктаж болгон адамдардын категорияларын аныктайт.

Сыпаттамасы

Финансылык жактан негизделген юридикалык жардам схемаларын түзүүгө көмөктөшүү үчүн *арыз ээсинин каражаттарын жана соттук териштирүүдө*[88] *ийгиликтүү жыйынтыкка ээ болуу ыктымалдыгын текшерүү үчүн жол-жоболорду иштеп чыгуу керек*.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

Кыргыз Республикасынын Конституциясы сот өндүрүшүнүн конкреттүү түрлөрүн көрсөтпөстөн, квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугун кепилдейт[89], бул маселени мыйзамдардын кароосуна калтырат.

Кыргыз Республикасынын[90] Жарандык процесстик кодексинде ар кандай кызыкдар тарап жак мыйзамда белгиленген тартипте өзүнүн бузулган же талашка түшкөн укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзам тарабынан корголуучу кызыкчылыктарын коргоо үчүн сотко кайрылууга укуктуу экени белгиленген. Сотко кайрылуу укугунан баш тартуу жараксыз болуп эсептелет.

"Жарандык укук жөнүндө" мыйзамдын 14-беренесине ылайык, жарандык иштер боюнча юридикалык жардам Кыргыз Республикасынын жарандарына гана көрсөтүлөт жана мындай иштердин категориясы чектелген. 2024-жылдын 27-февралындагы "МКЮЖ" - "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам" мыйзамдын редакциясында эки категория алынып салынган: аракетке жөндөмсүз/ акыл-эсинен ажыроо деп таануу жана психиатриялык стационарга мажбурлап жаткыруу учурлары. "*Үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыр тарткандардын мүлкүн бөлүштүрүү жөнүндө доо*" категориясы чыгарылып, анын ордуна "*ажырашуу иштери/ никени бузуу иштери*" кошулду[91], алардын ичинде ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга, балдарга жана үй-бүлөдөгү зомбулуктан жабыр

[88] 10-пункт. Жарандык жана административдик укук чөйрөлөрүндө юридикалык жардам көрсөтүү схемаларынын эффективдүүлүгү жана натыйжалуулугу боюнча Европа Кеңешинин Министрлер Комитетинин Көрсөтмөлөрү, CM(2021)36-add2final, 1400-отуруму, 31-март 2021-жыл. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

[89] Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 61-беренесинин 4-бөлүгү. URL:cbd.minjust.gov.kg/1-2/edition/1202952/ru

[90] Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 25-январындагы No 14 Жарандык процесстик кодекси (1-бөлүк, 4-берене).

[91] 14-берене. МКЮЖ тууралуу Кыргыз Республикасынын мыйзамынын 2-бөлүмүнүн 4-пункту.

тарткандарга, ошондой эле мыйзамдын жаңы редакциясында ушул сыяктуу эки беренеде жана башка учурларда каралган, кирешелер эсепке алынбастан, юридикалык жардам көрсөтүлөт. Кыргыз Республикасынын Граждандык процесстик кодексинин 315-беренесине ылайык, жарандык жана административдик укук бузуулар жөнүндө мыйзамдын 22-беренесине ылайык аракетке жөндөмсүз /акыл-эсинен ажыроо деп табылган жана мажбурлап жаткырылган учурларда адвокаттын юридикалык жардамы акысыз көрсөтүлөт.

Корутундулар

1. Укуктук талдоо көрсөткөндөй, улуттук мыйзамдар жарандык иштер боюнча акысыз кызмат көрсөтүүгө укугу бар муктаж адамдардын категорияларын аныктайт жана ошону менен чектейт. Улуттук мыйзамдарга ылайык жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам Кыргыз Республикасынын жарандарына гана көрсөтүлөт, ал эми жазык жана административдик иштер жана укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча мындай жардам чет өлкөлүк жарандарга да, жарандыгы жок адамдарга да көрсөтүлөт. Ошондуктан, жарандык иштер боюнча акысыз кызмат көрсөтүүгө укугу бар калктын аялуу катмарынын тизмесин кеңейтүү зарылчылыгы бар. Айрым адвокаттар жарандык иштер боюнча квалификациялуу жардам Кыргызстандын бардык жарандарына материалдык абалына карабастан көрсөтүлүшү керек деп эсептешет. Бул мониторинг жүргүзүү учурунда республикада мамлекеттик юридикалык жактын жарандык иштерине мониторинг жүргүзүүнүн бекитилген Усулдамасы жок.

Сунуштамалар

1. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги жана БА ЮЖК консультанттар биримдиги жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү үчүн Реестрдеги адвокаттардын санын көбөйтүүсү зарыл.
2. Прокуратуранын борбордук органы жана Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясы/ БА ЮЖК агенттиги жана Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы:
   1) заманбап маалыматтык жана санариптик технологияларды колдонуу менен адвокаттардын ишинин сапатынын стандарттарын күчөтүүгө, ошондой эле алардын жеткиликтүүлүгүн жана натыйжалуулугун камсыз кылууга;
   2) жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатын жогорулатуу үчүн бекитилген стандарттарга ылайык, мындай жардам көрсөтүүчү адвокаттар үчүн үзгүлтүксүз негизде билим берүү иш-чараларын өткөрүү зарыл.

3. БА ЮЖКга төмөнкүлөр сунушталсын: 1) квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө мониторинг жүргүзүүнүн усулдамасын иштеп чыгуу жана бекитүү жана аны үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү; 2) алардын төлөөгө жөндөмдүүлүгүн аныктоо жана жарандык иштер боюнча акысыз юридикалык жардам (АЮЖ) алуу укугун ишке ашыруу үчүн жарандардын кирешелерин эсептөө усулдамасын карап чыгуу жана жаңылоо. Усулдама чындап муктаж болгондор үчүн акысыз юридикалык жардамга тез жетүүнү камсыз кылуучу адилеттүү жана натыйжалуу механизмди камсыз кылууга тийиш.

Корутундулар

1. Укуктук талдоо көрсөткөндөй, улуттук мыйзамдар жарандык иштер боюнча акысыз кызмат көрсөтүүгө укугу бар муктаж адамдардын категорияларын аныктайт жана ошону менен чектейт. Улуттук мыйзамдарга ылайык жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам Кыргыз Республикасынын жарандарына гана көрсөтүлөт, ал эми жазык жана административдик иштер жана укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча мындай жардам чет өлкөлүк жарандарга да, жарандыгы жок адамдарга да көрсөтүлөт. Ошондуктан, жарандык иштер боюнча акысыз кызмат көрсөтүүгө укугу бар калктын аялуу

катмарынын тизмесин кеңейтүү зарылчылыгы бар. Айрым адвокаттар жарандык иштер боюнча квалификациялуу жардам Кыргызстандын бардык жарандарына материалдык абалына карабастан көрсөтүлүшү керек деп эсептешет. Бул мониторинг жүргүзүү учурунда республикада мамлекеттик юридикалык жактын жарандык иштерине мониторинг жүргүзүүнүн бекитилген Усулдамасы жок.

Сунуштамалар

1. КР Юстиция министрлиги жана БА ЮЖКнын жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү үчүн Реестрдеги адвокаттардын санын көбөйтүүсү зарыл.

2. Прокуратуранын борбордук органы жана Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы:

1) заманбап маалыматтык жана санариптик технологияларды колдонуу менен адвокаттардын ишинин сапатынын стандарттарын күчөтүүгө, ошондой эле алардын жеткиликтүүлүгүн жана натыйжалуулугун камсыз кылууга;

2) жарандык иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатын жогорулатуу үчүн бекитилген стандарттарга ылайык, мындай жардам көрсөтүүчү адвокаттар үчүн үзгүлтүксүз негизде билим берүү иш-чараларын өткөрүү зарыл.

3. БА ЮЖКга төмөнкүлөр сунушталсын: 1) квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө мониторинг жүргүзүүнүн усулдамасын иштеп чыгуу жана бекитүү жана аны үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү; 2) алардын төлөөгө жөндөмдүүлүгүн аныктоо жана жарандык иштер боюнча акысыз юридикалык жардам (АЮЖ) алуу укугун ишке ашыруу үчүн жарандардын кирешелерин эсептөө усулдамасын карап чыгуу жана жаңылоо. Усулдама чындап муктаж болгондор үчүн акысыз юридикалык жардамга тез жетүүнү камсыз кылуучу адилеттүү жана натыйжалуу механизмди камсыз кылууга тийиш.

КК 4.2. Укук колдонуу практикасы калктын аялуу катмарынын жарандык иштер боюнча мамлекет кепилдеген юридикалык жардамга (МКЮЖ) жеткиликтүүлүгүн камсыздайт.

Сыпаттамасы

Мамлекеттер *юридикалык жардам көрсөтүүчүлөрдү, анын ичинде алыскы аймактарда*[92] *адекваттуу географиялык бөлүштүрүүнү камсыз кылууну* карашы керек. Мүчө-мамлекеттер арыз ээлерине жүктөлгөн бюрократиялык жүктү жеңилдетүүгө тийиш, атап айтканда, юридикалык жардам[93] алуу үчүн алардын арызын колдоо үчүн тапшырууга тийиш болгон *документтердин санын кыскартуу* аркылуу. Практикалык көз караштан алганда, мамлекет кепилдеген юридикалык жардам алууга кайрылган адамдардын *киреше деңгээлин текшерүү үчүн маалымат базаларына кирүүнүн функционалдык механизмине* ээ болуу абдан маанилүү. Юридикалык жардам сурап кайрылуудан баш тартылган сайын, мүчө мамлекеттер *арыз берүүчүлөргө компетенттүү органга баш тартууга даттануу*

[92] 20-пункт. Жарандык жана административдик укук чөйрөлөрүндөгү юридикалык жардам схемаларынын натыйжалуулугу жана эффективдүүлүгү боюнча Европа Кеңешинин Министрлер комитетинин көрсөтмөлөрү, CM(2021)36-add2final, 1400-отурум, 31-март 2021-жыл. 1a347 . URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

[93] Пункт 16. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the efficiency and the effectiveness of legal aid schemes in the areas of civil and administrative law [Жарандык жана административдик укук чөйрөлөрүндө юридикалык жардам көрсөтүү схемаларынын натыйжалуулугу жана натыйжалуулугу боюнча Европа Кеңешинин Министрлер комитетинин көрсөтмөлөрү], CM(2021)36-add2final, 1400-отурум, 31-март 2021-жыл.URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

мүмкүнчүлүгүн берүү маселесин карашы керек, ал өз чечимине жүйөөлөрдү келтириши керек[94].

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

Адвокаттар белгилеген негизги көйгөй «Адвокаттын ыйгарым укуктарын каттоо» Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам (МКЮЖ) жөнүндө мыйзамдын 21-беренесине тиешелүү. Жарандык жана административдик иштер боюнча адвокаттын ыйгарым укуктары координатордун чечими жана буйругу менен жол-жоболоштурулат, ал эми процесстик документтерге жардам алуучу кол коет, ал соттук жыйналыштарга өзү да катышууга милдеттүү. Ден соолугу начар болгондо гана ишеним кат нотариалдык жактан күбөлөндүрүлөт. Адвокаттар адвокаттын ыйгарым укуктары ар дайым өкүлчүлүк институту аркылуу таризделип турушу үчүн бул норманы өзгөртүүнү сунуштап жатышат.

Соттогу өкүлчүлүккө ишеним кат нотариалдык күбөлөндүрүлүшү[95] керек. Жеке жактын өкүлүнүн ыйгарым укуктары нотариалдык[96] түрдө катталат . Бирок адвокаттын ыйгарым укуктары адвокаттык ишмердүүлүк жөнүндө мыйзамга ылайык берилген тапшырма буйругу жана ошондой эле тапшырма келишими менен күбөлөндүрүлүшү мүмкүн. Кыргыз Республикасынын Граждандык-процесстик кодексинин 63-беренеси өкүлгө ишеним берүүчү атынан бардык процесстик аракеттерди жасоого уруксат берет, мыйзамда көрсөтүлгөн 14 учурдан тышкары. Бул ыйгарым укуктар ишеним кат жана тапшырма келишими менен катталса болот. Мыйзам ордер болгон учурда адвокаттын өкүлчүлүк кылуу укугун чектебейт жана Кыргыз Республикасынын Адвокатура мыйзамы адвокаттын ишеним берүүчүнүн кызыкчылыгын коргоого жана иштин материалдарын изилдөөгө укуктуу экенин тастыктайт, бирок сот процесстерине катышуучулардын, анын ичинде адвокаттардын, прокурорлордун жана соттордун нормаларды түшүнүүсүнүн ачыкталыгы жарандык жана административдик иштер боюнча юридикалык жардам көрсөтүүдө көйгөйлөрдү жаратат. Мисал катары, ЮЖК тарабынан дайындалган адвокаттын кардардын кызыкчылыгын тийиштүү түрдө коргой албай калган К.Г. эмгек акысын өндүрүү боюнча ишин келтирүүгө болот. К.Г. Майлуу-Суудан Жалал-Абадга келип, ар бир отурумга жеке катышууга аргасыз болгон. Ал ошондой эле бардык документтерге кол коюп, сотто адвокаттын сөздөрүн тастыктаган. Бул ишти биринчи инстанцияда утуп алган учурдагы ишти жоготууга алып келди. Адвокаттын ишине нааразы болуп, ал Жогорку Сотко кайрылуу үчүн башка өкүл жалдаган, мурдагы адвокатка арызданууну кереги жок деп эсептеген.

Мониторинг көрсөткөндөй, калк жарандык иштер боюнча Мамлекет кепилденген юридикалык жардам (МКЮЖ) кызматын эми гана колдоно баштаган. Юридикалык жардам кызматынын (ЮЖК) кызматкерлеринен алынган маалыматка караганда, жергиликтүү жамааттарда жарандар үчүн эң актуалдуу маселелер негизинен укуктук маселелер болуп саналат: мурасты алуу жана тариздөө, талаш-тартыштарга жана жер участокторуна менчик укугун алуу/каттоо тартибине байланышкан; кыймылдуу жана кыймылсыз мүлккө менчик укугун каттоонун/өткөрүүнүн тартиби жөнүндө, юридикалык жакты каттоонун тартиби жөнүндө, жубайлардын ортосундагы жарандык-укуктук мамилелер жөнүндө, кызматкерлер

[94] Пункт 17. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the efficiency and the effectiveness of legal aid schemes in the areas of civil and administrative law [Жарандык жана административдик укук чөйрөлөрүндө юридикалык жардам көрсөтүү схемаларынын эффективдүүлүгү жана натыйжалуулугу боюнча Европа Кеңешинин Министрлер комитетинин көрсөтмөлөрү], CM(2021)36-add2final, 1400-отурум, 31-март 2021-жыл, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

[95] Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинин 204-беренесинин 1-бөлүгү. Караңыз: cbd.minjust.gov.kg/4/edition/14707/ru

[96] Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодексинин 62-беренеси

менен иш берүүчүлөрдүн ортосундагы жарандык-укуктук мамилелер жөнүндө; төлөмдөрдү жана пособиелерди каттоонун жана алуунун тартиби жөнүндө.

Мониторинг көрсөткөндөй, жарандардын ЮЖКка кайрылууларынын көбү жарандык иштерге байланыштуу, бул жарандардын жарандык мыйзамдар жаатында укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого болгон кеңири юридикалык муктаждыктарын чагылдырат. Жарандык иштер боюнча кайрылуулар (77,1%) эң көп таралган иштердин түрү болуп саналат. Бишкек шаарында жарандык иштер боюнча МКЮЖ адвокаттарына кайрылуу башка аймактарга караганда көбүрөөк, ошондой эле Бишкек шаарынын МКЮЖ адвокаттары жабыркагандарды көбүрөөк коргойт.

Эксперттик топ тарабынан КЮЖ (Квалификациялуу юридикалык жардам) алуу үчүн ЮЖКка 25 арыз ээси жөнөтүлгөн. Алардын ичинен 15и адвокат алышкан, ал эми 10у ар кандай себептер менен четтетилген: жапа чеккен статусунун жоктугу (2 арыз ээси), мыйзамга кирбеген суроолор (5), ЮЖКнын борбордук аппаратына жөнөтүү (1), кирешенин жогору болушу (1), чет өлкөлүк жарандык (1).

Берилген адвокаттар боюнча пикирлерге ылайык: 3 арыз ээси ишеним каттарды берүү жана иш материалдарына[97] жеткиликтүүлүктүн чектелиши менен байланышкан маселелерден улам иштин сапатына нааразычылыгын билдиришкен. Чет элдик жарандан алимент өндүрүү боюнча иштин арыз ээси, ал балалуу жалгыз бой адамдардын категориясына кирерин эске албай, четке кагылган.

Үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктары расмий жапа чеккен макамдын жоктугунан юридикалык жардам көрсөтүүдөн баш тартууга туш болушат. КЮЖ алуу үчүн жабырлануучуларды ИИОго коштоп жүрүү, арыздарды каттоого жардам берүү жана ишти козгоону талап кылуу керек. Жапа чеккен макам таанылгандан кийин гана алар сотко доо арыздарын бере алышат. Үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндөгү мыйзам курмандыктарга соттук талаптарды[98] коюу укугун берет, бирок КЮЖ алуу алардын макамын тергөөчү же сот тарабынан тааныгандан кийин гана мүмкүн болот.

Сайтта[99] үй-бүлөлүк зомбулук боюнча маселелерди кошкондо, алгачкы укуктук жардам көрсөтүү боюнча статистика жеткиликтүү, бирок жарандык иштер боюнча КЮЖ категориялары боюнча маалыматтар жок.

Акыйкатчынын отчетторунда жарандык сот өндүрүшү жаатындагы муктаж болгон адамдар үчүн квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү чектелүү экенин көрсөтүп турат. Натыйжада, өзгөчө татаал же узакка созулган процесстерде[100], жарандык иштер боюнча жардам ар дайым көрсөтүлбөйт.

Мурдагы булактар акыркы 9 жылда оң өзгөрүүлөр жок экенин көрсөтөт, анткени 2015-жылдагы КЭУ отчетуна ылайык, акысыз юридикалык жардам тутуму негизинен кылмыш иштерин гана камтыйт, ал эми жарандык иштер боюнча жардам азыраак жана чектелген деңгээлде[101] көрсөтүлөт.

[97] Багыттоо ыкмасы боюнча “Адилет” АУКУга түшкөн суроо-талаптардын мисалдары. Бардык маалыматтар 2024-жылга чыгыш жана кирүүчү корреспонденцияларда жеткиликтүү.

[98] КРнын "үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө" Мыйзамы, 27.04.2017-ж., 63-бет. URL: cbd.minjust.gov.kg/111570/edition/14086/ru

[99] караңыз.: uridikalyk-jardam.inform.kg

[100] Акыйкатчынын 2023-жылга карата баяндамалары. 138-139; 2018-жылдын отчету, 164-бет; 2016-жылдын отчету, 138-бет. www.ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady

[101] "Жарандардын МКЮЖга укуктарын ишке ашыруу механизмдерин өркүндөтүү" долбоору боюнча Отчет. / 2015-ж. /КББАнын "Адам укуктары боюнча Эдвокаси борбору" URL:

Корутундулар

Кыргызстанда квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү чектелген бойдон калууда, айрыкча алыскы аймактарда жана үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктары сыяктуу аялуу топтор үчүн. Юридикалык жардам көрсөтүү боюнча мыйзам ченемдери жана жол-жоболору колдоо алууну кыйла татаалдантып, арыз ээлеринен бюрократиялык талаптарды аткарууну талап кылат, бул жардамга жетүүнү кыйындатат. Сурамжылоого ылайык, көптөгөн жарандар ар кандай тоскоолдуктар жана коркуулардан улам, мисалы, бюрократиялык татаалдыктар, кызмат көрсөтүүнүн сапатына ишенимсиздик, купуялуулукту камсыздай албастык жана маалыматтын жетишсиздиги себептүү жардамга кайрылбай турганы аныкталды. Юристтерди аймактык адилетсиздик жана административдик мекемелерде жана онлайн-ресурстарда жетишсиз маалымат калктын жеткиликтүү мүмкүнчүлүктөр жөнүндө маалымдуулугун төмөндөтөт. Сурамжылоонун маалыматтары калкты жеткиликтүү юридикалык кызматтар жана алардын акысыз укуктук жардам алуу укуктары жөнүндө жетиштүү маалымдоо жетишсиз экенин көрсөтүп турат[102], бул жарандардын татаал юридикалык суроолор боюнча зарыл колдоо алуусуна чектөө коюуда. Мониторингдин жыйынтыктары[103] калкты жеткиликтүү юридикалык кызматтар жана алардын акысыз укуктук жардам алуу укуктары жөнүндө жетиштүү маалымдоо жетишсиз экенин көрсөтүп турат, бул жарандардын татаал юридикалык суроолор боюнча зарыл колдоо алуусуна чектөө коюуда. Мониторингдин жыйынтыктары укуктук коргоого тең мүмкүнчүлүк камсыздоо үчүн мамлекеттик колдоонун зарылдыгын кеңири таануу болуп саналат. ЮЖК кызматкерлери жарандык иштер категорияларын[104] кеңейтүүнүн зарылдыгын жана мыйзамга тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүүнү белгилешти.

Сунуштамалар

1. Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинети жана Жогорку Кеңеши жарандык иштер боюнча жардам категориясын кеңейтүү максатында юридикалык жардам көрсөтүүнүн учурдагы критерийлерин баалоо жана аларды учурдагы стандарттарга жана алдыңкы практикага ылайык кайра кароо зарылдыгын изилдөө сунушталат.
1. МКЮЖ борбору мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун уюштурууга жооптуу адамдардын квалификациясын жогорулатуу максатында жарандык иштер боюнча жарандарга алгачкы укуктук жардам көрсөтүү маселелери боюнча үзгүлтүксүз окутуу иш-чараларын өткөрүп турушу керек.
2. МКЮЖ борбору жана Кыргыз Республикасынын Адвокатурасына маанилүү: 1) жарандык иштер боюнча МКЮЖ координаторлору жана адвокаттары тарабынан көрсөтүлгөн кызматтардын сапатын жогорулатуу маселесине тийиштүү көңүл буруу; 2) жарандык иштер боюнча МКЮЖ координаторлорунун жана адвокаттарынын иш сапатын, алардын Стандарттар жана Адвокаттардын кесиптик этика кодексинин сакталышын мониторинг жүргүзүү

www.advocacy.kg/images/docs/Otchet_po_proectu_sovershenstvovanie_mexanizmov_realizasii_prava_grajdan_na_ggup_2015g.doc (24-б).

[102] Сурамжылоого катышкандардын болжол менен үчтөн бири (30,7%) "Жарандык иштер боюнча мамлекеттен акысыз юридикалык жардам алуу укугу жөнүндө" маалыматты дайыма угушат жана мезгил – мезгили менен-28,1%. Чексиз.Окшош.

[103] Сурамжылоого катышкан калктын 98% “маанилүү” же “өтө маанилүү” деп бааланган жарандык иштер боюнча мамлекеттен акысыз юридикалык жардам алуунун маанилүүлүгүн белгилешти.

[104] 1) мурасты алуу жана тариздөө; 2) жер маселелери боюнча талаш-тартыштар (жер участокторуна менчикти алуу жана тариздөө тартиби); 3) кыймылдуу жана кыймылсыз мүлккө менчик укугун тариздөө тартиби; 4) юридикалык жакты каттоо тартиби; 5) төлөмдөрдү жана пособиелерди тариздөө жана алуу тартиби.

5-көрсөткүч. Муктаж адамдар административдик сот өндүрүшү чөйрөсүндө квалификациялуу юридикалык жардам алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ

КК 5.1. Мыйзам административдик иштер боюнча мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүүнү карайт жана муктаж болгон адамдардын категорияларын аныктайт.

Сыпаттамасы

Юридикалык жардамдын каржылык жактан туруктуу схемаларын түзүүгө көмөк көрсөтүү үчүн, *арыз ээсинин каржылык абалын жана соттук териштирүүнүн*[105] *ийгиликтүү жыйынтыкталуусунун ыктымалдыгын текшерүү үчүн жол-жоболорду* иштеп чыгуу керек. Мүчө-мамлекеттер арыз ээлерине, айрыкча юридикалык жардам[106] көрсөтүү боюнча арызды колдоо үчүн тапшырууга тийиш болгон *документтердин санын кыскартуу* аркылуу, бюрократиялык жүктү жеңилдетиши керек.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

Кыргыз Республикасынын Конституциясы сот өндүрүшүнүн түрлөрүн көрсөтпөстөн квалификациялуу юридикалык жардам алуу укугун кепилдеп, мыйзамдардын[107] кароосуна калтырат.

Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине (КР АПК)[108] ылайык, кызыкдар болгон ар бир тарап мыйзам тарабынан белгиленген тартипте өзүнүн бузулган же талашка түшкөн укуктарын, эркиндиктерин же мыйзам тарабынан корголгон кызыкчылыктарын коргоо үчүн сотко кайрылууга укуктуу. Сотко кайрылуу укугунан баш тартуу жараксыз болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө мыйзамынын 15-беренесине ылайык, административдик сот өндүрүшү тармагында Кыргызстандын жарандарына, чет өлкөлүктөргө, жарандыгы жок адамдарга жана качкындарга юридикалык жардам көрсөтүлөт (2024-жылдын 27-февралындагы редакциясына ылайык). Иштердин категориялары КР АПКсына[109] толугу менен шайкеш келет. Юридикалык жардам кирешесине карабастан 13 категориядагы адамдарга, анын ичинде майыптарга, балдарга, балалуу жалгыз бой адамдарга, үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыр тарткандарга көрсөтүлөт. Мыйзамдын жаңы редакциясы макам маселелери боюнча (кайрылман, качкын, жарандыгы жок адам) жана “процессуалдык мыйзамдарда каралган башка учурларда” 4 категория менен толукталат. Бирок, башка учурлар көрсөтүлгөн[110] эмес.

---

[105] 10-Пункт. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the efficiency and the effectiveness of legal aid schemes in the areas of civil and administrative law [Жетектөөчү принциптери Комитетинин министрлер Европа Кеңешинин боюнча натыйжалуулугун жана таасирдүүлүгүн схемаларын юридикалык жардам облустарында жарандык жана административдик укук], CM(2021)36-add2final, 1400 отуруму, 31 Март 2021 URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

[106] 16-Пункт. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the efficiency and the effectiveness of legal aid schemes in the areas of civil and administrative law [Жетектөөчү принциптери Комитетинин министрлер Европа Кеңешинин боюнча натыйжалуулугун жана таасирдүүлүгүн схемаларын юридикалык жардам облустарында жарандык жана административдик укук], CM(2021)36-add2final, 1400 отуруму, 31 Март 2021. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

[107] Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 61-беренесинин 4-бөлүгү.

[108] Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 25-январындагы No 13 Административдик-процесстик кодекси (5-берене)

[109] Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексинин 15-б. URL: cbd.minjust.gov.kg/3-28/edition/1265033/ru

[110] КР АПКнын 86-беренесинин 2-бөлүгүн кошпогондо.

Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине (КР АПК) ылайык [111], мамлекеттик юридикалык жардам көрсөтүүчү өкүлдүн кызматтары мыйзам боюнча төлөнөт. Сотко өз алдынча МКЮЖ реестринен адвокат дайындоого жол бербеген жаңы өзгөртүүлөрдөн тышкары, жарандык жана административдик иштерде адвокат координатордун[112] чечими менен дайындалат.

Корутундулар

1. Укуктук талдоо көрсөткөндөй, Кыргыз Республикасынын улуттук мыйзамдары эл аралык стандарттарга көбүрөөк туура келет. Административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам тутуму ар кандай категориядагы жарандардын, алардын каржылык абалына жана социалдык жагдайларына карабастан, адилеттикке жетишүүсүн камсыз кылууга умтулат. Бирок, бул чараларды ишке ашыруунун натыйжалуулугу жана көрсөтүлүүчү кызматтардын сапаты тынымсыз мониторингди жана баалоону талап кылат.

Сунуштамалар

1. Административдик Соттук Юридикалык Жардам Борбору (АСЮЖБ) административдик иштер боюнча Квалификациялуу Юридикалык Жардам (КЮЖ) укугун ишке ашыруу жана жарандардын төлөө жөндөмдүүлүгүн аныктоо үчүн кирешелерди эсептөө усулдамасын кайра карап чыгуу жана жаңыртуу мүмкүнчүлүгүн карайт. КЮЖнын ыкмасы чындап муктаж болгондорго тез жетүүгө кепилдик берүүчү бирдиктүү, адилеттүү жана натыйжалуу механизмди камсыз кылууга тийиш.

5.2 - Көзөмөлдөөчү көрсөткүч Мыйзамды колдонуу практикасы аялуу топтордун административдик иштер боюнча мамлекет кепилдеген юридикалык жардамга жетүүсүн камсыз кылат.

Сыпаттамасы

Мамлекеттер юридикалык жардам көрсөтүүчүлөрдү, анын ичинде алыскы аймактарда (мисалы, маалыматтык технологиялардын каражаттарын, телефон жана видеоконференция кызматтарын колдонуу менен) *туура географиялык бөлүштүрүү* маселесин карашы керек; юридикалык жардам кызматтарына мүмкүнчүлүктү жакшыртуу, *өзгөчө* ага жетүүдө кыйынчылыктарга дуушар болушу мүмкүн болгон *аялуу адамдар* үчүн (мисалы, максаттуу топтор үчүн маалыматтык-просветтик иш-чаралар, мобилдик топтор, жергиликтүү юридикалык борборлор же убактылуу консультациялык борборлор аркылуу)[113]. Практикалык жактан алганда, мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды сураган адамдардын *кирешесин текшерүү үчүн маалымат базаларына жетүүнүн функционалдык механизмине* ээ болуу абдан маанилүү. Юридикалык жардам көрсөтүү өтүнүчү четке кагылса, мүчө мамлекеттер *арыз ээлерине компетенттүү органга кайрылуу мүмкүнчүлүгүн* карап чыгышы керек, ал өзүнүн чечимин[114] негиздеп бериши керек.

---

[111] Кыргыз Республикасынын Арбитраждык процесстик кодексинин 86-беренесинин 2-бөлүгү.

[112] КР МКЮЖ Мыйзамынын 9-беренесинин 3-пункту.

[113] 20 - Пункт. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the efficiency and the effectiveness of legal aid schemes in the areas of civil and administrative law [Европа Кеңешинин Министрлер Комитетинин жарандык жана административдик укук жаатында юридикалык жардам схемаларынын натыйжалуулугу жана эффективдүүлүгү боюнча жетекчилик принциптери.], CM(2021)36-add2final, 1400th meeting, 31 March 2021. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

[114] 17-пункт. Жарандык жана административдик укук чөйрөлөрүндө юридикалык жардам көрсөтүү схемаларынын эффективдүүлүгү жана натыйжалуулугу боюнча Европа Кеңешинин Министрлер Комитетинин

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

Административдик иштерде адвокаттын ыйгарым укуктарын ырастоо маселелери да актуалдуу бойдон калууда. Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине (КР АПК) ылайык, адвокаттын ыйгарым укуктары адвокаттык иш[115] жөнүндө мыйзамдарга ылайык берилген тапшырма ордери менен ырасталат.

Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүүдөн баш тартуу жөнүндө ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимдерине даттануунун тартиби «Административдик ишмердүүлүктүн жана административдик жол-жоболордун негиздери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, ошондой эле мындай даттануунун тартибин жана мөөнөттөрүн караган АПК менен жөнгө салынат.

Мониторингде административдик маселелер боюнча жарандардын кайрылууларынын деңгээли төмөн экендиги аныкталган. Сурамжылоого катышкан калктын 96,9%ы үчүн административдик иштер боюнча мамлекеттен акысыз юридикалык жардам алуунун маанилүүлүгү маанилүү же өтө маанилүү деп табылган.

Бул мониторинг жүргүзүлүп жаткан учурда республикада административдик иштер боюнча МКЮЖтун бекитилген мониторинг усулдамасы жок.

Мониторинг көрсөткөндөй, административдик иштер боюнча жарандардын кайрылуулары 3,5% түзөт, ошондой эле "жарандык жана административдик" иштери боюнча жарандардын кайрылуулары аз пайызды түзөт. Маектешүү учурунда айрым адвокаттар коргоонун эмгек талаптуулугунан, далилдерди топтоонун кыйынчылыктарынан жана мындай иштер боюнча иш тажрыйбасынын жоктугунан улам административдик иштерге кирүүгө даяр эмес экенин көрсөтүштү. Мониторинг көрсөткөндөй, бул этапта МКЮЖ тутумунда административдик сот өндүрүшү боюнча маселелер анчалык кеңири таралган эмес. Бул салыштырмалуу жаңы укук тармагы болгондуктан улам келип чыккан.

Административдик сот өндүрүшү боюнча кайрылуучуларды кайра багыттоо методу бул көрсөткүчтө көрсөтүлгөн көйгөйлөрдүн актуалдуулугун көрсөттү. Эксперттик топ 25 кайрылуучуну юридикалык жардам алуу үчүн Юридикалык Жардам Кызматына (ЮЖК) багыттады, алардын ичинен 3өө административдик сот өндүрүшү боюнча кайрылышкан. Адвокат болгону бир кайрылуучуга дайындалып, ал эми экөөнө алардын маселелери мыйзамга туура келбегендиктен баш тартылган. Жалал-Абад облусунун ЮЖКга кайрылган Р.А. аттуу кайрылуучуга иштин категориясы такталган соң адвокат дайындалган. Башында кайрылуучу кайда жана кантип кайрылуу керектигин билген эмес жана алгачкы юридикалык жардамга муктаж болчу. Ошондуктан ЮЖК координаторлору МКЮЖ[116] жөнүндө Мыйзамдын 15-беренесинин 5-бөлүгүнүн талаптарын сактап, талапкердин макамы аныкталганга чейин консультацияларды жана документтерди даярдоону камсыз кылуулары маанилүү.

Көрсөтмөлөрү, CM(2021)36-add2final, 1400-отуруму, 31-март 2021-жыл. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a1a347

[115] КР АПКнын 29-беренесинин 10-бөлүгү.

[116] КР АПКнын 15-беренесинин 5-бөлүгү: Административдик доогердин статусун аныктоо жана квалификациялуу юридикалык жардам алуу үчүн мамлекеттин эсебинен квалификациялуу юридикалык жардам алууга укугу бар жарандарга оозеки жана/же жазуу жүзүндө юридикалык консультациялар берилет, алар үчүн арыздар, даттануулар, өтүнүчтөр жана башка процесстик документтер даярдалат.

Акыйкатчынын отчетторуна ылайык,[117] административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү төмөн маалыматтуулук менен чектелген жана квалификациялуу адистердин жетишсиздиги жарандардын кызыкчылыктарын коргоону кыйындатат.

ЮЖКна[118] берилген суроо-талапка жоопто көрсөтүлгөн деңгээлден жогору кирешенин негизинде баш тартуулар жөнүндө маалымат жок, көрсөтүлгөн жардам жөнүндө гана маалыматтар камтылган. МКЮЖтун веб-сайтында дагы мындай баш тартуулар үчүн фильтр жок - багыттоо жана баш тартуулар боюнча жалпы маалыматтар гана бар.

Анын ичинде кароонун натыйжасында		
Мааниси	**Саны**	**%**
КУЖ толук көлөмдө көрсөтүлдү.	957	74,47
Компетенттүү органга багытталган.	65	5,06
ЮЖКна багытталган.	34	2,65
Бул маселе боюнча жардам көрсөтүү каралган эмес.	13	1,01

Мониторинг көрсөткөндөй, алыстагы тоолуу, чек арадагы жана айылдык аймактарда административдик иштер боюнча адвокаттардын жоктугуна байланыштуу көйгөйлөр бар. Административдик иштер боюнча жарандардын кайрылууларынын деңгээли төмөн, бул алардын МКЮЖ[119] тутумунда кеңири таралбаганын көрсөтөт.

Корутундулар

1. Функционалдык механизмдин алкагында, мамлекет кепилдеген административдик иштер боюнча юридикалык жардам сураган адамдардын киреше деңгээлин текшерүү үчүн маалымат базаларына жетүү боюнча улуттук мыйзамдар толугу менен эл аралык талаптарга жооп бербейт. Административдик сот өндүрүшү боюнча маселелер улуттук мыйзамдар үчүн салыштырмалуу жаңы болуп саналат, бул субъекттердин практикасын жана мындай иштер боюнча кайрылуу маданиятын түзүүгө таасирин тийгизет. Кээ бир адвокаттар административдик иштердин эмгек талаптуулугу жана далилдерди топтоо жана коргоо процессиндеги кыйынчылыктардан улам административдик иштерди кабыл алууга даяр эмес.

2. Кыргызстанда административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардамга жетүү аймактар боюнча юридикалык адистердин тең бөлүнбөгөндүгүнө, айрыкча алыскы аймактарда, калктын мамлекеттик жардам жөнүндө маалыматтуулугунун төмөндүгүнө, ошондой эле мамлекеттик мекемелерде жеткиликтүү маалыматтын жоктугуна байланыштуу чектелүү бойдон калууда. Калктын аярлуу катмарына жетиштүү колдоонун жоктугу жана баштапкы этаптарда консультациялардын жоктугу административдик сот өндүрүшүнүн алкагында жарандардын укуктарын коргоону кыйындатат. Административдик иштер боюнча адвокаттардын тартыштыгы гана эмес, бар адистер да жарандардын кызыкчылыктарын тийиштүү түрдө көрсөтүү үчүн жетиштүү квалификацияга ээ эмес. Бул кошумча көйгөйдү жаратып, калктын аярлуу катмары үчүн адилеттикке жетүү көйгөйүн курчутат.

[117] Акыйкатчынын 2023-жылдагы отчету, 138-139-беттер; 2018-жылдагы отчет, 164-бет; 2016-жылдагы отчет, 138-бет. URL: www.ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady

[118] АУКУ "Адилет" 10.07.2024-ж. №23 жана №52 31.07.2024-ж.

[119] Сурамжылоого ылайык, респонденттердин дээрлик 20,7%ы административдик иштер боюнча акысыз юридикалык жардам алуу укугу жөнүндө маалыматты дайыма, ал эми 33,1% мезгил-мезгили менен угат.

3. Мындан тышкары, баш тартуулардын статистикасынын ачыктыгы төмөн, бул мамлекеттик юридикалык жардам тутумунун натыйжалуулугун талдоону кыйындатат. Мындай маалыматтардын жоктугу тутумду жакшыртуу боюнча тиешелүү чечимдерди кабыл алууга мүмкүндүк бербейт.

Сунуштамалар

1. Министрлер кабинетине ылайыктуу: 1) документтер тизмесинен үй-бүлөлүк зомбулуктун макамын ырастоо үчүн тергөөчүнүн же соттун процессуалдык актысын талап кылган 11-пункттун 2-пунктчасы чыгарылсын. Жогорудагы Тизмедеги 1-пункттун 1-пунктчасына да окшош өзгөртүүлөр талап кылынат; 2) Тизменин 15-пункту административдик иштерге көрсөтмө киргизүү менен толукталсын; 3) административдик иштер боюнча арыз берүүчүгө юридикалык жардам алуу укугун кайсы документ ырастарын түшүндүрүп, Тизменин 18-пунктунун 2-пунктчасынын талаптарын тактоо керек.

2. КР Юстиция министрлигине жана ЮЖКга: 1) Кыргыз Республикасынын “Мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам жөнүндө” Мыйзамынын 14 жана 15-беренелеринин 5-пункттарын ЮЖК координаторлору тарабынан катуу сактоону камсыз кылуу боюнча чараларды көрүү: талапкердин макамы аныкталганга чейин аларды укуктук консультация өткөрүүгө жана арыздарды, даттанууларды жана башка процесстик документтерди түзүүгө милдеттендирүү; 2) административдик сот өндүрүшүнүн практикасында көйгөйлүү аспектилерди аныктоо жана четтетүү үчүн үзгүлтүксүз көзөмөлдөөнү жана мониторингди жүргүзүү.

3. БА ЮЖКга сунушталат: 1) административдик иштер боюнча КЮЖ берүү мониторингин жүргүзүү боюнча Усулдама иштеп чыгуу жана бекитүү жана мониторингди үзгүлтүксүз негизде жүргүзүү; 2) ЮЖК тармагын кеңейтүү мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу, ЮЖК кызматкерлерин окутуу жана алардын административдик иштер боюнча кызмат көрсөтүүлөрүнүн сапатын жогорулатуу.

4. БА ЮЖКга сунушталат: 1) ЮЖК берүү мониторингин жүргүзүү боюнча Усулдама иштеп чыгуу жана бекитүү жана мониторингди үзгүлтүксүз негизде жүргүзүү; 2) ЮЖК тармагын кеңейтүү максатка ылайыктуулугун карап чыгуу жана иштеп жаткан борборлорго кеңири жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу; 3) ЮЖК кызматкерлерин окутуу жана алардын административдик иштер боюнча кызмат көрсөтүүлөрүнүн сапатын жогорулатуу.

5. КР Адвокатурасына төмөнкүлөр маанилүү: 1) административдик иштер боюнча мамлекеттик прокуратуранын адвокаттарынын ишинин сапатына, алардын сапат стандарттарын жана адвокаттардын кесиптик этикасынын кодексин сакташына мониторинг жүргүзүү; 2) Администрациялык иштер боюнча адвокаттын кызмат көрсөтүүлөрүнүн сапаты стандартынын бардык талаптарына жооп берген квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү максатында квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүчү адвокаттарды үзгүлтүксүз негизде окутууну жүргүзүү.

2. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун каржылоо

6-көрсөткүч. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутуму бааланган муктаждыктарга (реалдуу керектөөлөргө ылайык) мамлекеттик бюджеттен каржыланат.

КК 6.1. Юридикалык жардам көрсөтүүгө бөлүнгөн жыл сайын бекитилген мамлекеттик бюджет жетиштүү

Сыпаттамасы

Мамлекеттер алардын муктаждыктарына пропорционалдуу, анын ичинде *улуттук юридикалык жардам тутумун каржылоонун* адистештирилген жана эффективдүү механизмдерин түзүү жолу менен *юридикалык жардам үчүн адекваттуу жана конкреттүү бюджеттик каражаттар* менен камсыз кылууга тийиш; жазык сот адилеттиги чөйрөсүндөгү мамлекеттик бюджеттин белгилүү бир бөлүгүн юридикалык жардамды каржылоого *анын*[120] *зарылдыгына жараша бөлүнсүн*. Айырмачылыктардын негизги себептерин көрсөтүү менен юридикалык жардамга *иш жүзүндө аткарылган бюджет* юридикалык жардамга бөлүнгөн жыл сайын бекитилген мамлекеттик бюджеттен айырмаланарын текшерүү маанилүү. ***Адвокаттардын ролу жөнүндөгү Негизги принциптерде*** *“Өкмөттөр жакырларга жана зарыл болгон учурда башка аз камсыз болгон адамдарга юридикалык кызматтарды көрсөтүү үчүн адекваттуу каржылоо жана башка ресурстар менен камсыз болушун камсыз кылышы керек. Адвокаттардын кесиптик бирикмелери кызматтарды, каражаттарды жана башка ресурстарды уюштурууда жана камсыз кылууда кызматташат... Адвокаттардын өкмөттөрү жана кесиптик бирикмелери мыйзамда каралган укуктарын жана милдеттерин, ошондой эле алардын негизги эркиндиктерин коргоодо адвокаттардын маанилүү ролун коомчулукка маалымдоо боюнча программаларды ишке ашырышат. Айрыкча жакырларга жана башка аз камсыз болгон адамдарга өз укуктарын коргоп, зарыл болгон учурда юридикалык жардамга кайрыла алышы үчүн жардам көрсөтүүгө өзгөчө көңүл буруу керек. ...Адилеттиктин кызыкчылыктары талап кылган бардык учурларда адвокаты жок адамдар, эгерде мындай кызмат көрсөтүүлөр үчүн акы төлөөгө жетиштүү каражаты болбосо, аларга жүктөлгөн кылмыштын мүнөзүнө ылайык тажрыйбага жана компетенттүүлүккө ээ болгон юридикалык кеңешке ээ болууга укуктуу, эгерде аларда кызматтарды төлөөгө жетиштүү каражаты болбосо”*[121] деп белгиленген .*Мамлекет соттук териштирүүлөр боюнча чыгымдарды көтөрө албаган адамдарга юридикалык кызмат көрсөтүү боюнча тийиштүү программаларды адекваттуу каржылоого милдеттүү. Мамлекет ошондой эле көрсөтүлгөн учурларда мындай юридикалык кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгүн камсыз кылууга багытталган критерийлерди жана жол-жоболорду аныктоо үчүн жоопкерчилик тартат. Толугу менен же жарым-жартылай мамлекеттик бюджеттен каржыланууучу юридикалык кызматтардын программаларына жана уюмдарына катышкан адвокаттар адекваттуу компенсация алууга тийиш.*

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

“Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 29-беренесине ылайык квалификациялуу юридикалык жардамды каржылоо мамлекеттик бюджетте өзүнчө өзүнчө сап менен чагылдырылган . Кыргыз Республикасынын

[120] Колдонмо 12. Бириккен Улуттар Уюмунун Жазык сот адилеттигинин системаларында юридикалык жардамга жетүү боюнча принциптери жана колдонмолору, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган резолюция [Үчүнчү Комитеттин баяндамасы боюнча (A/67/458)]. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

[121] БУУнун 3-4, 6 Принциби. Юристтердин ролу боюнча негизги принциптер. Бириккен Улуттар Уюмунун кылмыштуулуктун алдын алуу жана укук бузуучуларга мамиле кылуу боюнча сегизинчи конгресси, Гавана, Куба. БИРИККЕН УЛУТТАР УЮМУНУН АДАМ УКУКТАРЫ. 07 сентябрь 1990. URL: Юристтердин ролу боюнча негизги принциптер | OHCHR: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers#:~:text=Lawyers%2C%20in%20protecting%20the%20rights,and%20ethics%20of%20the%20legal

Министрлер Кабинети квалификациялуу юридикалык жардамдын алкагында адвокаттар көрсөткөн кызматтардын тарифтерин жана төлөө тартибин бекитет. Көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардамга акы төлөө ыйгарым укуктуу органдын ведомстволук бөлүмдөрү тарабынан жүргүзүлөт. Ошондой эле, Мыйзам юридикалык жардам көрсөтүүнү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында тыюу салынбаган башка булактардан каржылоого жол берет (29-берене).

Бюджеттик мыйзамдар жалпы улуттук юридикалык[122] жардам тутумун каржылоо үчүн атайын бюджетти караштырбайт.

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн юридикалык жардам[123] үчүн тарифтерди бекитет.

ЮЖК сайтындагы ишке ашырылган бюджет боюнча маалыматтын жоктугуна байланыштуу изилдөө 2022, 2023 жана 2024-жылдарга[124] Кыргыз Республикасынын республикалык бюджети жөнүндө мыйзамдын жана "Ачык бюджет"[125] интернет порталындагы маалыматтардын негизинде жүргүзүлдү. Эки булактан алынган маалыматтарды салыштыруу бюджеттин пландаштырылган суммаларында олуттуу айырмачылыктарды көрсөттү.

Адвокаттарга акча каражаттарын бөлүү тартиби мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында жазык иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө тартылган координаторлор жана адвокаттар үчүн *Практикалык колдонмо*[126] менен жөнгө салынат. Ушул колдонмонун 13.1-пунктуна ылайык координатор белгиленген мөөнөттө жана белгиленген тартипте квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү үчүн акы төлөө же төлөөдөн баш тартуу жөнүндө жүйөлүү чечим кабыл алат.

Бирок, *Практикалык колдонмо* Юридикалык сатып алуулар боюнча мамлекеттик агенттиктин алкагында юридикалык жардам көрсөтүүчү адвокаттарга *акы төлөөнүн Тартибине* карама-каршы келет [127] анткени мыйзам мындай жол-жоболорду Министрлер Кабинети бекитүүсүн талап кылат. *Төлөө Тартибине* ылайык[128], анткени мыйзам мындай жол-жоболорду Министрлер Кабинети бекитүүсүн талап кылат. Төлөө тартибине ылайык, юридикалык жардам көрсөтүүчү адвокаттар реестрди жана белгиленген форма боюнча отчет бериши керек. Координатор көрсөтүлгөн юридикалык жардамдан баш тартуу, токтото туруу же акы төлөө жөнүндө чечим кабыл алууга укуктуу. *Төлөө Тартибинин* 6 жана 15-пункттарына

[122] Кыргыз Республикасынын Бюджеттик кодекси (II бөлүм)

[123] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-августундагы No 387 "Адвокаттар тарабынан көрсөтүлүүчү квалификациялуу юридикалык жардамга акы төлөөнүн тарифтерин жана мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында адвокаттар көрсөткөн юридикалык жардамга төлөөнүн тартибин бекитүү жөнүндө" токтому.

[124] Маалыматтык-укуктук тутум "Токтом". Кыргыз Республикасынын 2022, 2023, 2024-жылдарга "Кыргыз Республикасынын республикалык бюджети жөнүндө" мыйзамдары.

[125] Автоматташтырылган тутум республикалык жана жергиликтүү бюджеттердин кирешелери жана чыгашалары боюнча маалыматтарды Интернет тармагында берүү. URL: Кыргызстан OGP алкагындагы отчеттор менен тааныша аласыз. URL: ogp.el.kg/node/1410

[126] БК МКЮЖ директорунун 2018-жылдын 3-декабрындагы №28 буйругу менен бекитилген. URL: ukuk-jardam.gov.kg/ru/p/attorney/instruction

[127] Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-августундагы №387 токтому «Адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардам үчүн төлөм тарифтерин жана мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардам үчүн төлөм тартибин бекитүү жөнүндө». URL:: https://cbd.minjust.gov.kg/7-22322/edition/1279574/ru

[128] 5-пункту караңыз, мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардам үчүн төлөм тартиби, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-августундагы №387 токтому менен бекитилген. URL: https://cbd.minjust.gov.kg/160349/edition/1271665/ru

ылайык, төлөм реестр жана отчет берилгенден кийин 15 күндөн кечиктирбестен адвокаттын банктык эсебине которулууга тийиш. Ошол эле учурда киреше салыгы кармалып, Социалдык фондго чегерүү жүргүзүлөт.

Кыргыз Республикасынын 2022[129], 2023[130] жана 2024-жылдарга[131] республикалык бюджети жөнүндө мыйзамдарына ылайык, МКЮЖ КБ жана ЮЖК бюджеттери адвокаттарга бөлүнгөн каражаттардын бөлүгүндө акыркы эки жылда өзгөрүүсүз бойдон калууда. Жыйынтык: 2024-жылга карата бюджет чыныгы муктаждыктарга жооп бербейт, анткени 2023-жылга карата бюджетте юридикалык жардам көрсөтүүгө 75 624 300 сом бөлүнгөн, ал эми 2024-жылы юридикалык жардам[132] көрсөтүү тарифтери беш эсеге көбөйгөнүнө карабастан, бюджет өзгөрүүсүз бойдон калууда.

Маселен, 2023-жылы мыйзамга ылайык, МКЮЖ КБ үчүн 10 миллион сомдон[133] ашык каражат бөлүнгөн, ал эми белгиленген портал боюнча дээрлик 35 миллион сом[134] бөлүнгөн .·Ушул эле мезгилде адвокаттарга төлөө үчүн 75 миллион сомдон[135] ашык каражат бөлүнгөн ал эми портал 83 миллион сомдон[136] ашык сумманы көрсөтөт. 2022-жылга карата маалыматтар боюнча абал окшош. Бирок 2024-жылга карата маалыматтар мыйзам менен портал боюнча дал келүүдө, бирок порталдагы «Чыгашалар» графасындагы суммалардын актуалдуулугу боюнча шек туудурат: ЮЖК үчүн 48 миллион сомдон[137] ашык каражат пландалган, бирок 2024-жылдын январынан ноябрга чейинки мезгилде факты жүзүндө болгону 5 391 716 сом чыгымдалган. Бул “Ачык бюджет” порталы тарабынан берилген чыгашалар боюнча маалыматтарды талдоо жаңылыштыкка алып келиши мүмкүн экендиги боюнча тынчсыздануу жаратат.

Муну белгилеп кетүү керек, 2023-жылы БК МКЮЖ аппаратынын бюджети үчүн 10 миллион сомдон[138] ашык каражат бөлүнгөн, ал эми 2024-жылы ЮЖК аппараты үчүн 48 миллион сомдон[139] ашык каражат бөлүнгөн, бул ЮЖК аппаратынын бюджетин беш эсеге көбөйтүүнү билдирет. Албетте, бул чыгашалар маанилүү, бирок бюджеттин көбөйүшү акылга сыярлык жана натыйжалуу болушу керек.

2023-жылдын 1-октябрынан тартып КЮЖ үчүн төлөм тарифтери[140] дээрлик эки эсеге жогорулады. Мисалы, мурдагы тарифтер боюнча шектүүнү кармоо учурунан баштап сотко чейинки адвокаттын коштоосу үчүн максималдуу сый акы 15 000 сомду түзгөн. Жаңы токтомго

[129] Кыргыз Республикасынын 2022-жылга республикалык бюджети жана 2023-2024-жылдарга болжол жөнүндө Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2020-жылдын 31-декабры № 15. URL: cbd.minjust.gov.kg/112161/edition/1117079/ru

[130] "Кыргыз Республикасынын 2023-жылга республикалык бюджети жана 2024-2025-жылдарга пландаштыруу мезгили жөнүндө" Кыргыз Республикасынын 2023-жылдын 17-январындагы № 3 Мыйзамы. URL: cbd.minjust.gov.kg/4-3269/edition/1455/ru

[131] «Кыргыз Республикасынын 2024-жылга республикалык бюджети жана 2025-2026-жылдарга пландаштыруу мезгили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы 2024-жылдын 12-январындагы № 9. URL: cbd.minjust.gov.kg/4-5247/edition/1382/ru

[132] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-августундагы № 387 “Адвокаттар көрсөткөн квалификациялуу юридикалык жардамга акы төлөө тарифтерин бекитүү жөнүндө” токтому. URL: https://cbd.minjust.gov.kg/7-22322/edition/1279574/ru

[133] 10 742 100 сом

[134] 34 917 000 сом

[135] 75 624 300 сом

[136] 83 704 300 сом

[137] 48 463 500 сом

[138] 10 742 100 сом

[139] 48 463 500 сом

[140] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 04.08.2023-жылдагы No 387 токтому.

ылайык, жогоруда көрсөтүлгөн этаптарга катышуу үчүн адвокат 30 000ден 35 000 сомго чейин ала алат. Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине юридикалык жардам көрсөтүү боюнча тарифтердин көтөрүлүшүн эске алып, Кыргыз Республикасынын 2023-жылга республикалык бюджети жана 2024-2025-жылдарга пландалган мезгил жөнүндө Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү долбоорун даярдоодо тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүүнү буйрук берет[141] Мурдагы редакция[142] боюнча тарифтер жарандык жана кылмыш иштери боюнча кызматтарды гана камтыса, жаңы редакция административдик иштерди 16 түргө бөлдү. Жарандык иштер боюнча дагы 6 түрү, ал эми кылмыш иштер боюнча 19 түрү кошулду. Жарандык иштер боюнча тарифтер беш эсеге, ал эми кылмыш иштер боюнча тарифтер эки эсеге көбөйтүлгөн. Бирок, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги жарандык, административдик жана кылмыш иштери боюнча жардам көрсөтүү боюнча тарифтердин көтөрүлүшүн эске алган эмес жана адвокаттарга юридикалык жардам көрсөтүү үчүн бөлүнгөн сумма мурунку жылдарга салыштырмалуу өзгөрүүсүз калган.

Адвокаттар ФТТ өткөрүп жатканда алардын төлөмдөрүнөн киреше салыгы кармалып жатканына таң калышты, анткени алар ЮЖК кызматкерлери эмес. МКЮЖ реестринде катталган көптөгөн адвокаттар ишкер статусуна ээ, бул алар бардык керектүү салыктарды өздөрү төлөөгө милдеттүү экенин билдирет.

Мындан тышкары, адвокаттар ФТТ өткөрүп жатканда жаңы тарифтер жөнүндө өз пикирлерин билдиришти жана алар алардын суроо-талаптарына жана муктаждыктарына жарым-жартылай жооп берет деп белгилешти. Адвокаттар арасында жүргүзүлгөн сурамжылоо жаңы тарифтерге салыштырмалуу канааттангандыгын көрсөткөн. Бирок, адвокаттар ошондой эле кызматтарды алуучулар мамлекет адвокатты камсыз кылып жаткандыктан, бардыгы акысыз болот деп күтүп жатканын жана адвокаттар мамлекеттик төлөм, почта чыгымдары, документтердин көчүрмөлөрүн тастыктоо жана тапшырмаларды аткарууга байланыштуу башка чыгымдарды өздөрү төлөөсүн талап кылышарын белгилешти.

Кээ бир адвокаттар МКЮЖ алкагында аткарылган иш үчүн төлөмдөр ар дайым өз убагында төлөнбөй турганын жана кээде негизсиз төлөөдөн баш тартуу учурлары болуп турарын белгилешти. Төлөмдөрдүн суммасы өтө чоң эмес болгондуктан, адвокаттар координаторлор менен мамилелерди бузгулаары келбегендиктен даттануудан качышат

КЮЖ көрсөтүү үчүн төлөм тартиби адвокаттар үчүн дагы эле түшүнүксүз бойдон калууда. Алардын айтымында, МКЮЖ тутумунда бир гана бухгалтер иштейт, бул кадрлардын жетишсиздигинен улам төлөмдөрдүн кечигүүсүнө алып келет. Төлөмдөр дал ушул себептен улам кечиктирилип аткарылат. Төлөмдөр координатордун чечими чыккан соң гана жүргүзүлөт, бул адвокаттарды анын чечиминин өз убагында болушуна көз каранды кылат.

Ошондой эле, сурамжылоого алынган бардык адвокаттар жана ФТТ катышуучулары, баштапкы юридикалык жардамга кирген консультациялар үчүн эч кандай төлөм каралбагандыгын билдиришти.

ЮЖК директорунун айтымында, сапат маселелери, анын стандартташтырылышы жана мониторинги мамлекет кепилдеген юридикалык жардам үчүн жана жалпы адвокатура үчүн актуалдуу бойдон калууда. Ошондуктан мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында белгилүү бир юридикалык механизмдер киргизилген, аларга ылайык, адвокат өз төлөмүн иштин сапат стандарттарын сактоо жана МКЮЖ алуучуларынан даттануулар болбогондо гана ала алат.

[141] Ошол эле жерде, 4-бөлүктү караңыз

[142] Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 19-декабрындагы No 593 токтому

Бул жагдай адвокаттардын МКЮЖ реестринде катталышына тоскоол болгон факторлордун бири болуп саналат. Бул маселе аймактарда жана аялуу топтор үчүн өзгөчө байкалат, бул жалпы[143] тутумдун натыйжалуулугун төмөндөтөт. Айрым учурларда, адвокаттар чектелген каржы ресурстарынан улам өз милдеттерин толук кандуу аткара албай калышат, бул тутумдун[144] каржылоосу чыныгы муктаждыктарга жооп бербей турганын көрсөтөт.

Мурдагы булактар акыркы 9 жыл ичинде оң өзгөрүүлөрдүн жоктугун көрсөтөт, анткени 2015-жылга карата БӨУ отчетуна ылайык, юридикалык жардам көрсөтүү үчүн бюджеттик каражаттардын бар экендигине карабастан, каржылоонун жетишсиздиги болгон, бул квалификациялуу адистердин жетишсиздигине жана муктаждар үчүн кызматтарга жеткиликтүүлүктүн чектелишине алып келген[145].

Изилдөөнүн алкагында Кыргызстандын мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүү системасына (МКЮЖ) болгон бюджеттик чыгашалар Европа өлкөлөрүндөгү аналогиялык системалар менен салыштырылып анализденди. Анализ үчүн Европа адилеттигин камсыздоо боюнча комиссиянын отчетунун (CEPEJ[146]) жана жалпы МКЮЖ бюджетинин көрсөткүчтөрү, өлкөнүн ИДПсына карата чыгымдардын пайызы жана жан башына чыккан чыгымдардын эсептөөлөрү колдонулду. Анализ төмөнкү жыйынтыктарды көрсөттү:

1. Кыргызстандагы 2022-жылы МКЮЖ үчүн жалпы бюджеттик чыгашалар 84,756,000 сомду түзгөн (Кыргыз Республикасынын республикалык бюджети жөнүндө 2022-жылкы мыйзамы жана 2023-2024-жылдарга карата божомолдоолору боюнча, 2022-жылдын 31-декабрындагы №130 мыйзамга ылайык), бул 864,857 еврону түзгөн. (2022-жылдагы орточо курс болжол менен 1 евро = 98 сом).
2. Кыргызстанда 2022-жылы МКЮЖ бюджети ИДПнын 0,0092% түзгөн, бул өлкөнүн юридикалык жардам көрсөтүүгө болгон каржылык инвестицияларынын деңгээлин көрсөтөт. 2022-жылы Кыргызстандын ИДПсы 919 миллиард сомдон[147] ашты.
3. Кыргызстанда 2022-жылы жан башына кеткен чыгымдар 12,15 сомду түзгөн, бул ар бир тургунга болжол менен 0,124 евро (2022-жылы Кыргызстандын калкы 6,975 миллион адамды[148] түзгөн).

CEPEJ отчетунун маалыматтары менен салыштыруу Кыргызстанда МКЮЖ тутумунун каржылоо деңгээли Албания жана Марокко сыяктуу өлкөлөр менен бир деңгээлде экендигин көрсөтөт. Бирок, Европанын көпчүлүк өлкөлөрүндө мамлекеттик юридикалык жардам тутумуна каржылоо деңгээли алда канча жогору. Бул Кыргызстанда юридикалык жардам көрсөтүүгө бөлүнгөн каржылык ресурстардын аздыгын көрсөтөт, бул өз кезегинде МКЮЖ алкагында көрсөтүлгөн кызматтардын сапатына жана жеткиликтүүлүгүнө таасир этиши мүмкүн.

[143] Акыйкатчынын отчету 2020, 114-б.; отчет 2016, 138-б URL: www.ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady

[144] 2015-жыл үчүн Конгресстин отчету, 71-бет. URL: npm.kg/wp-content/uploads/2017/03/Ezhegodnyj-doklad-za-2015-god-na-ofitsialnom-yazyke-russkij-yazyk.pdf

[145] Изилдөө «Жарандардын МКЮЖ укуктарын ишке ашыруу механизмдерин өркүндөтүү» долбоорунун отчетунан. /2015-ж./ АНПО «Адам Укуктары боюнча Эдвокаси Борбору» URL:www.advocacy.kg/images/docs/Otchet_po_proectu_sovershenstvovanie_mexanizmov_realizasii_prava_grajdan_na_ggup_2015g.doc

[146] https://www.coe.int/en/web/cepej/special-file

[147] https://www.gov.kg/ru/post/s/22462-2022-zhyldyn-zhyyyntygynda-ichki-d-produktsiyanyn-ssh-7-tzd

[148] https://stat.gov.kg/ru/opendata/category/39/

Ошентип, изилдөө жыйынтыктары Кыргызстанда мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүү тутумуна каржылык салымдарды көбөйтүүнүн зарылдыгын көрсөтөт, бул анын натыйжалуулугун жакшыртууга жана европалык стандарттарга жакындатууга мүмкүндүк берет. Бюджетти көбөйтүү калк үчүн, айрыкча, жарандарга акысыз укуктук колдоо керек болгон учурларда, сапаттуу юридикалык жардам көрсөтүүнү камсыздоого көмөктөшмөк.

Корутундулар

1. Кыргызстандагы мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутуму реалдуу муктаждыктарга жооп бербей, бул кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгүнө жана сапатына терс таасирин тийгизет. Адвокаттардын тарифтеринин өсүшүнө карабастан каржылоо көбөйбөйт, инфляцияны жана чыгымдардын көбөйүшүн эске албайт, бул жардамдын сапатын жакшыртуу мүмкүнчүлүктөрүн чектейт. Каржылоодогу көйгөйлөр кадрлардын жетишсиздигине жана уюштуруучулук кыйынчылыктарга алып келет, мисалы, төлөмдөрдүн кечиктирилиши жана отчеттук тутумдагы татаалдыктар, бул адвокаттардын нааразычылыгын жаратып, алардын МКЮЖга катышууга мотивациясын төмөндөтөт. Көпчүлүк европалык өлкөлөр менен салыштырганда, Кыргызстандагы юридикалык жардамды каржылоо кыйла төмөн бойдон калууда, бул өзгөчө калктын[149] аялуу топтору үчүн сапаттуу жардамга жетүү мүмкүнчүлүгүн чектейт.

Сунуштамалар

1.Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине сунушталат:1)тарифтердин көтөрүлүшүн жана тутумдун реалдуу муктаждыктарын эске алуу менен МКЮЖ үчүн бюджетти көбөйтүп, жеткиликтүү жана сапаттуу юридикалык жардам көрсөтүүнү камсыздоо; 2)юридикалык жардам бюджетинин чыгымдарын үч бөлүккө бөлүү: 1. Юридикалык жардам аппараты; 2. КЖП чыгымдары (параюристер, жеке өнөктөштүк, бекер адвокат); 3. КЮЖ чыгымдары (адвокаттар); 3) "Ачык бюджет" автоматташтырылган тутумундагы МКЮЖ боюнча маалыматтарды www.budget.okmot.kg жаңыртуу жана маалыматтарды актуалдуулугун жана ишенимдүүлүгүн камсыздоо үчүн үзгүлтүксүз жаңыртып туруу.

1.Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине керектүү сунуштар: 1) адвокаттардын тарифтерин кайра карап чыгып, иштердин татаалдыгы жана көлөмүнө жараша деңгээлде белгилөө, ошондой эле кызматтар үчүн өз убагында төлөмдү камсыздоо; 2) жарандарга оперативдүү жардам көрсөтүүгө адвокаттардын кызыгуусун жогорулатуу үчүн аларга нөөмөттө тургандыгы үчүн өзүнчө төлөм киргизүү.

1. КЮЖ жана Юстиция министрлиги үчүн маанилүү: 1)АМТ аркылуу отчёттуулук процессин жөнөкөйлөтүп, адвокаттар үчүн стандартташтыруу, өтүнмөлөрдү натыйжалуу иштеп чыгуу үчүн кызматкерлердин санын көбөйтүү; 2) Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 4-августундагы №387 токтому менен бекитилген, мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүү алкагында адвокаттар көрсөткөн квалификациялуу юридикалык жардам үчүн төлөө тартибин сактоону талап кылуу. Караңыз: www.cbd.minjust.gov.kg/7-22322/edition/1279574/ru; 3) туруктуулукту жана мотивацияны жогорулатуу үчүн адвокаттардын төлөө тутумун өзгөртүп, төлөмдөрдөн туруктуу айлык акыга өтүү.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенешине жана Эсептөө палатасына МКЮЖ үчүн бюджетти натыйжалуу пайдалануу көзөмөлдөө, айкындуулукту жана каржылык

[149] Мисалы караңыз: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/GSLA_-_Country_Profiles.pdf же https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-part-1-en-/1680b272ac (p. 33)

жоопкерчиликти жогорулатуу үчүн мыйзамдарга зарыл өзгөртүүлөрдү киргизүү максатка ылайыктуу.
3. Көрсөтүлгөн укуктук жардам үчүн адилет компенсацияны камсыздоо максатында, КЮЖга биринчи консультациялар үчүн төлөм киргизүү зарыл.

3. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапаты

7 - Көрсөткүч. Муктаж адамдарга натыйжалуу жана сапаттуу юридикалык жардам көрсөтүлөт

7.1 - Көзөмөлдөөчү көрсөткүч. Мамлекет кепилдеген квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү үчүн адвокаттарды тандоонун бекитилген критерийлери сакталууда, адвокаттарды тандоо процесси ачык-айкын

Сыпаттамасы

БУУнун Жазык сот адилеттигинин тутумдарында юридикалык жардамга жетүү боюнча принциптерине жана колдонмолоруна ылайык, мамлекеттер жазык сот адилеттигинин[150] процессинин *бардык этаптарында юридикалык жардамды өз убагында жана эффективдүү көрсөтүүнү* камсыз кылууга тийиш. Мамлекеттер бардык юридикалык консультанттардын алардын ишинин мүнөзүнө, анын ичинде катышкан кылмыштардын оордугуна, ошондой эле аялдардын, балдардын жана өзгөчө муктаждыктары[151] бар топтордун укуктарын жана муктаждыктарын эске алуу менен *ылайыктуу билими, даярдыгы, көндүмдөрү жана тажрыйбасы болушун камсыз кылуучу механизмдерди* түзүшү керек.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык, адвокатуранын өз алдынча башкаруучу кесиптик коомчулук катары ишинин уюштурулушу жана тартиби, ошондой эле адвокаттардын укуктары, милдеттери жана жоопкерчилиги мыйзам менен аныкталат (64-берене).

Кыргыз Республикасынын Адвокатура жөнүндө Мыйзамы [152] Адвокатура жөнүндө Кыргыз Республикасынын Мыйзамы Адвокатуранын МКЮЖ тутумунун алкагында квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө катышуусун жөнгө салат. Адвокаттар коллегиясына төмөнкүлөр жүктөлөт: 1) адвокаттарды тандоонун критерийлерин иштеп чыгуу жана бекитүү; 2) сапат стандарттары жана адвокаттардын ишин баалоо; 3) адвокаттардын ишине мониторинг жүргүзүүгө катышуу.

Квалификациялуу юридикалык жардам[153] көрсөтүү үчүн адвокаттарды тандоонун тартиби жана критерийлери Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы тарабынан иштелип чыгат жана Кыргыз Республикасынын Адвокаттар бирикмеси тарабынан бекитилет. “Мамлекет кепилдеген квалификациялуу юридикалык жардамды көрсөтүүгө катышуу үчүн адвокаттарды

[150] 7 - Принцип. Жазык сот адилеттиги системаларында юридикалык жардамга жетүү боюнча БУУнун принциптери жана жетектөөчү жоболору, ганын резолюциясы (үчүнчү комитеттин отчету боюнча (Стт/67/458), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf
[151] 13-принцип. Ошол эле жерде.
[152]Кыргыз Республикасынын 2014-жылдын 14-июлундагы № 135 "Кыргыз Республикасынын Адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө" Мыйзамынын 23-1-беренеси. cbd.minjust.gov.kg/4-5122/edition/1290068/ru
[153] МКЮЖ жөнүндө КР Мыйзамынын 8-беренеси.

тандоо критерийлери жөнүндө жобо” Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын Адвокаттар кеңеши тарабынан 2017-жылдын[154] 20-сентябрында бекитилген.

Адвокаттарды тандоо критерийлерине төмөнкүлөр кирет:

1.МКЮЖ боюнча Адвокаттардын мамлекеттик реестринде каттоо жөнүндө арыз берүү.

2.Территориялык адвокатурадан адвокаттык иш стажы бир жылдан кем эмес экендиги жана тандалган уюмдук-укуктук формасы тууралуу маалымкат алуу.

3.Акыркы жыл ичинде тартиптик жазага тартылбагандыгы жөнүндө маалымкат алуу.

4.Адвокаттардын окуу борборунда МКЮЖ жана этика боюнча курстардан өткөндүгү жөнүндө сертификат алуу. Балдар иштери боюнча адистешкен адвокаттар үчүн кошумча сертификат - балдарды коргоо курстарынан өткөндүгү жөнүндө.

Бул критерийлер жана адвокаттык иштин[155] лицензияланышы билимге, кесиптик даярдыкка, көндүмдөргө, тажрыйбага коюлган талаптарга жооп берет, ошондой эле балдардын укуктары жана муктаждыктарын эске алат. Ошондой эле ЮКЖ сайтында үй-бүлөлүк зомбулук, балдарды коргоо, баңги заттарга байланыштуу иштер жана адам сатуу боюнча төрт адистештирилген адвокаттар реестрин түзүү боюнча ЮКЖ директорунун буйругун[156] тапса болот.

Адвокаттар, адвокаттар реестрине киргенден кийин, мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүү боюнча келишимге кол койгондон тартып 1 жылдын ичинде мыйзамдар жана мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүү стандарттары боюнча тематикалык тренингдерден өтүүгө милдеттүү.

Бул критерийлер Кыргыз Республикасынын адвокатурасынын сайтында гана жайгаштырылган жана документтин так атын билбегендер үчүн жеткиликтүү эмес. Изилдөөгө катышкан реестрге кирбеген көптөгөн адвокаттар МКЮЖ боюнча критерийлер жана тандоо тартиби жөнүндө маалыматы жок.

Акыйкатчынын отчетторуна ылайык [157], адвокаттарды тандоо процесси көбүнчө жетиштүү деңгээлде ачык эмес, бул кардарлардын нааразычылыгын жаратып, тутумдун натыйжалуулугун төмөндөтүшү мүмкүн. Кээ бир учурларда, критерийлерди сактоону көзөмөлдөө механизмдеринде тактык жок, ошондой эле тандоо процессинин өзү тууралуу маалымат жетишсиз.

Укук коргоо боюнча Улуттук борбордун отчеттору көрсөтүп тургандай, тандоо процесси көп учурда толугу менен ачык эмес жана кээ бир учурларда МКЮЖ Реестриндеги адвокаттар коргоонун[158] тийиштүү сапатын камсыздай албайт, бул коюлган критерийлердин бузулушунан кабар берет. Ошондой эле "чөнтөк" адвокаттарды дайындоо практикасы бар, бул тутумга болгон ишенимди солгундатып жатат.

---

[154] Кыргыз Республикасынын Адвокатурасынын сайтына жайгаштырылган. URL: https://advokatura.kg/free-legal-aid/polozhenie-o-kriteriyah-otbora-advokatov-dlya-uchastiya-v-predostavlenii

[155] Караңыз.: www.elicense.gov.kg/license/id/32

[156] Директордун ЮКЖ "МКЮЖ тутумунун адистештирилген адвокаттар реестрин түзүү жөнүндө" буйругу. URL:ukuk-jardam.gov.kg/uploads/documents/

[157] Акыйкатчынын 2021-жылдагы отчету, 130-бет. 2016-жылдагы отчет, 138-бет; 2012-жылдагы отчет, 131-бет; URL:https://ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady https://ombudsman.kg/ru/document-category/ezhegodnye-doklady

[158] АУКУнун баяндамасы 2014 жылга 12 бет.; 35-36; доклад АУКУнун баяндамасы 2015 жылга, 41 бет.; доклад АУКУнун баяндамасы 2022 жылга, 29-30.бет.

Алгачкы булактар акыркы 9 жылда оң өзгөрүүлөрдүн жоктугун көрсөтүп турат, 2015-жылдагы[159] БӨУ отчетуна ылайык мамлекет тарабынан юридикалык жардам көрсөтүү үчүн адвокаттарды тандоо критерийлери жетиштүү деңгээлде ачык эмес жана ар дайым сакталбайт, бул жардамдын натыйжалуулугуна терс таасирин тийгизет.

Сурамжылоого алынган МКЮЖ адвокаттарынын пикиринде, МКЮЖ Реестрине адвокаттарды тандоо критерийлери сакталат[160]. Бир аз сандагы адвокаттар тандоо критерийлери толугу менен же бөлүп-бөлүп сакталбайт деп эсептешет. Бул тандоо процесси жана ачыктыгына кошумча көңүл буруунун зарылдыгын көрсөтөт.

Корутундулар

1. Формалдуу түрдө КЮЖ адвокаттарын тандоо критерийлери иштелип чыккан жана бекитилген. МКЮЖ көрсөтүү үчүн адвокат тиешелүү тренингдерден өтүшү керек, анын ичинде адвокаттын ишинин өзгөчөлүгүнө жараша тематикалык тренингдерди жана тиешелүү МКЮЖ адвокаттар Реестрине кириши керек. Бирок алардын жеткиликтүүлүгү жана ачыктыгы шек туудурат, андан соң тутумга болгон ишенимди азайтат.

2. Адвокаттарды тандоонун ачык жана так жол-жобосу жок, бул алардын кесиптик катышуусун чектейт, анткени критерийлер жана аларга ылайык келүү процесси тууралуу маалымат дайыма эле боло бербейт.

3. Тандоо комиссиясы менен тандоодон өтпөгөн талапкерлер үчүн байланыш механизми жок, тандоо процесси жана жыйынтыктары жарыяланбайт, Реестрге тандоо процедуралары боюнча көз карандысыз мониторинг жок. Көпчүлүк адвокаттар тандоо критерийлеринин так жана объективдүү экенин моюнуна алышат. Бирок, критерийлерди кылдат талдоо жана модернизациялоонун зарылдыгы жөнүндө пикирлер бар. Мониторинг квалификациялуу жардам көрсөтүүнүн сапатынын төмөн болушу көйгөйлөрүн аныктады, бул адвокаттык иштин начар төлөнүшүнө байланыштуу, бул Реестрге, адатта, баштапкы тажрыйба алуу үчүн минималдуу тажрыйбасы жана квалификациясы жок адвокаттар киришин шарттайт.

4. Айрым учурларда МКЮЖ реестринен адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн коргоонун сапаты күткөндөй болбой жаткандыгы, ЮКЖ жана Адвокатура тарабынан белгиленген критерийлердин сакталышын жетишсиз көзөмөлдөөнү көрсөтүп турат. "Чөнтөк" адвокаттарды дайындоо практикасы тутумга болгон ишенимди солгундатып, көрсөтүлүп жаткан юридикалык жардамдын сапатына терс таасирин тийгизүүдө.

Сунуштамалар

1. Юстиция министрлигине сунушталат: 1) адвокаттарды тандоо боюнча ачык жана жеткиликтүү процедураны иштеп чыгып, киргизүү, конкурстарды үзгүлтүксүз өткөрүп туруу жана расмий сайттарда маалыматты жаңыртып туруу; 2) бекитилген критерийлердин сакталышын көзөмөлдөөнү күчөтүү; 3) коомчулукка жана адвокаттык коомчулукка тандоо процесси боюнча бардык жеткиликтүү платформалар, анын ичинде ЮЖК сайты аркылуу маалыматка жетүү мүмкүнчүлүгүн берүү; 4) МКЮЖ көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу максатында реестрлерге кирген бардык адвокаттар өзүнүн кесиптик даярдыгын, анын

[159] Отчет боюнча долбоор "Жарандардын МКЮЖ укуктарын ишке ашыруу механизмдерин жакшыртуу". /2015-ж./ АНПО "Адвокаси Адам Укуктары Борбору" URL:www.advocacy.kg/images/docs/Otchet_po_proectu_sovershenstvovanie_mexanizmov_realizasii_prava_grajdan_na_ggup_2015g.doc (стр. 11, 12, 9).

[160] (1) тандоонун так жана объективдүү критерийлеринин болушу боюнча (36%), жарым-жартылай – 9%, жок – 3%, (2) тандоо жол-жобосунун ачыктыгы боюнча (32%), жарым-жартылай – 13%, жок – 3%, (3) адвокаттарды тандоо критерийлерине ылайыктуулугу боюнча (28%), жарым-жартылай – жок – 16%.

ичинде аялдардын, балдардын жана өзгөчө муктаждыктары жана коргоонун өзгөчөлүктөрү менен байланышкан топтордун укуктарын жана муктаждыктарын эске алуу менен, үзгүлтүксүз жогорулатууга кепилдик берген механизмдерди түзүү; 5) тандап алуу процессине катышкан талапкерлер үчүн, келечекте тандоодон ийгиликтүү өтүү мүмкүнчүлүгүн жакшыртуу үчүн түшүндүрмөлөр жана сунуштарды алуу максатында, кайтарым байланыш механизмин киргизүү.

2. Адвокатурага зарыл: 1) тандоо критерийлеринин ачык жана жеткиликтүү болушун камсыз кылуу, маалыматты Адвокатуранын сайтында жана башка жалпы жеткиликтүү платформаларда жайгаштыруу; 2) белгиленген критерийлер боюнча адвокаттарды окутууну, анын ичинде МКЮЖ стандарттары боюнча үзгүлтүксүз квалификациясын жогорулатуу курстарын камсыз кылуу; 3) критерийлердин сакталышын контролдоо боюнча так механизмдерди иштеп чыгуу жана бекитүү жана нааразычылыктарга жана алардын сакталышын бузуу учурларына оперативдүү жооп кайтаруу.

7.2 - Көзөмөлдөөчү көрсөткүч. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүүгө ыйгарым укуктуу адамдарды даярдоо жана усулдук жардам туруктуу негизде көрсөтүлөт.

Сыпаттамасы

Окуу-усулдук жардам көрсөтүүнүн натыйжалуулугунун көрсөткүчтөрү: 1) өткөрүлгөн курстардын саны; 2) окутулгандардын саны; 3) Кеңири таралган усулдук колдонмолор. Мамлекет *аялдардын, балдардын жана өзгөчө муктаждыктары бар топтордун,* анын ичинде, бирок алар менен чектелбестен, улгайган адамдардын, азчылыктардын, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын, психикалык бузулуулары бар адамдардын, ВИЧ жана башка олуттуу жугуштуу оорулар менен жашаган адамдардын, баңгилердин, жергиликтүү элдердин жана аборигендердин, жарандыгы жок адамдардын, башпаанек издегендердин, чет өлкөлүк жарандардын, мигранттардын жана ички мигранттардын юридикалык жардамга натыйжалуу жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн *атайын чараларды көрүшү керек*. Мындай чаралар *бул топтордун өзгөчө муктаждыктарын, анын ичинде гендердик жана куракты аспектилерди*[161] *эске алуусу керек*.

Пекин эрежелери[162]*22-бөлүмдө төмөнкүлөрдү караган: "22. Профессионализм жана даярдык зарылдыгы. 22.1 Кәмелетке жете электер менен иш алып барган бардык персоналдын керектүү кесиптик компетенттүүлүгүн камсыз кылуу жана сактоо үчүн профессионалдык даярдык, иш учурундагы окутуу, квалификацияны жогорулатуу курстары жана башка тиешелүү окутуу түрлөрү колдонулушу керек".* **Балдар-жабырлануучулар жана кылмыштардын күбөлөрү**[163] **менен байланышкан иштер боюнча адилеттүүлүк принциптери** 40-бөлүмдө: *"40. Балдар-жабырлануучулар жана күбөлөр менен иштеген адистер тиешелүү даярдыкка, билимге жана маалыматка жеткиликтүүлүккө ээ болушу керек, бул балдар-жабырлануучулар жана күбөлөрдүн укуктарын коргоого жана алардын кызыкчылыктарын эске алуу менен эффективдүү мамиле кылууга багытталган*

[161] 10 - Принцип. Ошол эле жерде

[162] Бириккен Улуттар Уюмунун жашы жете электерге карата сот адилеттигин жүзөгө ашырууга байланыштуу минималдуу стандарттык эрежелери (Пекин эрежелери). Башкы Ассамблеянын 40/33-жылдын 29-ноябрындагы резолюциясы 1985-жылы кабыл алынган. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_rules.shtml

[163] Жабырлануучу балдар жана кылмыштардын күбөлөрү катышкан маселелерде сот адилеттигине байланыштуу көрсөтмөлөр. ЭКОСОСТУН 2005/20 резолюциясы менен кабыл алынган 22-июль 2005-жыл. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/guidelines_justice_inv_child.shtml

*адистештирилген методдорду, ыкмаларды жана позицияларды жакшыртууга жана бекемдөөгө мүмкүндүк берет. 41. Адистер балдар-жабырлануучулар жана күбөлөрдүн муктаждыктарын натыйжалуу коргоо жана канааттандыруу үчүн, анын ичинде адистештирилген бөлүмдөрдө жана кызматтарда, даярдыктан өтүшү керек. 42. Мындай даярдык төмөнкүлөрдү камтышы керек: a) адам укуктары жаатындагы тиешелүү нормалар, стандарттар жана принциптер, анын ичинде баланын укуктары; b) тиешелүү кызматтык милдеттерди аткаруу боюнча принциптер жана этикалык нормалар; c) балдарга карата кылмыштардын жасалышы мүмкүн экенин көрсөтүшү мүмкүн болгон белгилер жана симптомдор; d) өзгөчө инстанцияларга кайрылганда, конфиденциалдуулукту сактоо зарылдыгына өзгөчө көңүл буруу менен, кризистик кырдаалды баалоо көндүмдөрү жана ыкмалары; e) балдарга карата кылмыштардын терс физикалык жана психологиялык таасирин, ошондой эле травматикалык таасирин кошкондо таасири жана кесепеттери; f) сот адилеттигин ишке ашыруу процессинде балдар-жабырлануучуларга жана күбөлөргө жардам көрсөтүү боюнча атайын чаралар жана ыкмалар; g) тил, дин, социалдык абал жана жынысы менен байланышкан маданияттар аралык жана жаш өзгөчөлүктөрүнө байланышкан көйгөйлөр; h) чоңдор менен балдардын ортосундагы байланышты камсыз кылуу боюнча тиешелүү көндүмдөр; i) баладан маалыматты эң жогорку сапатта алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу менен, баланын жаракат алуу мүмкүнчүлүгүн минималдаштыруу үчүн, суроолорду берүү жана баалоо ыкмалары; j) көңүл буруу, түшүнүү, конструктивдүү жана шыктандыруучу мамиле негизинде балдар-жабырлануучулар жана күбөлөр менен иш алып баруу көндүмдөрү; k) балдар-күбөлөрдү коргоо жана далилдерди берүү жана суракка алуу ыкмалары; l) балдар-жабырлануучулар жана к*үбөлөр менен иш алып барган адистердин функциялары жана колдонулган ыкмалары".

Кыргызстандагы макамы жана чакырыктар

Жалпы шарттар

Конституция жарандардын социалдык жактан аялуу категорияларын колдоого, эмгекти жана ден соолукту коргоого кепилдик берет (19-берене). Анын аймагында жана юрисдикциясында турган бардык адамдарга алардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону камсыздайт. Эч ким жынысына, расасына, тилине, майыптыгына, этникалык теги, динине, жашына, саясий же башка ишенимдерине, билими, келип чыгышы, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка шарттар боюнча дискриминацияга дуушар болбошу керек (24-берене).

Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө Мыйзамда белгиленгендей, адвокатура адвокаттардын квалификациясын жогорулатууга көмөк көрсөтүү аркылуу квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө катышат (10-берене).

"Кыргыз Республикасынын[164] Юстиция министрлигинин карамагындагы Юридикалык жардам кызматы жөнүндөгү жобо" боюнча кызматка төмөнкү функциялар жүктөлөт: 1) *усулдук колдонмолорду* иштеп чыгуу жана бекитүү, мамлекеттик органдарга, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жана алардын карамагындагы мекемелерге консультациялык-укуктук жардам көрсөтүү боюнча усулдук жардам көрсөтүү; 2) мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумунун субъекттерине маалыматтык жана *усулдук колдоо* көрсөтүү.

[164] "Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Юридикалык жардам кызматы жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 7-октябрындагы No 557 токтомунун 1-тиркемеси. URL:https://cbd.minjust.gov.kg/159489/edition/1267877/kg

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Юридикалык жардам кызматы жөнүндө" жобо кызматка төмөнкүдөй функцияларды жүктөйт: 1) усулдук колдонмолорду иштеп чыгат жана бекитет, консультациялык-укуктук жардам көрсөтүү маселелери боюнча мамлекеттик органдарга, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жана аларга баш ийген мекемелерге методикалык жардам көрсөтөт; 2) мамлекет кепилдеген юридикалык жардам системасынын субъекттерине маалыматтык-усулдук колдоо көрсөтөт.

Тармактык мыйзамдарда адамдардын айрым категорияларына юридикалык жардам көрсөтүү боюнча өзүнчө ченемдер каралган. “Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын укуктары жана кепилдиктери жөнүндө” мыйзамда мүмкүнчүлүгү чектелген адамдын өтүнүчү боюнча каржылык каражат жок болгон учурда мамлекет ага акысыз юридикалык жардам көрсөтөөрү белгиленген (19-берене). “Үй-бүлөлүк зомбулуктан[165] коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында Юстиция министрлиги мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө мыйзамдардын талаптарына ылайык консультациялык-укуктук жардам, ошондой эле квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтөөрү белгиленген. «Кыргыз Республикасындагы ВИЧ/СПИД жөнүндө» Кыргыз Республикасынын[166] Мыйзамында ВИЧ/СПИДге чалдыккан адамдар квалификациялуу юридикалык жардам жана психологиялык колдоо алууга укуктуу экени белгиленген.

Юридикалык жардам кызматынын электрондук окутуу платформасы иштелип чыкты жана ишке киргизилди, анда электрондук модулдар камтылган: 1) балдарга баштапкы юридикалык жардам көрсөтүү; 2) адамдарды сатуунун курмандыктарынын укуктарын коргоо; 3) мамлекеттик юридикалык жактын мыйзамдары боюнча негизги курс; 4) эл аралык актыларды колдонуунун тартиби жана шарттары; 5) жарандык процесс боюнча курстар; 6) административдик укук жана процесс боюнча курстар; 7) үй-бүлө маселелери боюнча курстар; 8) эмгек маселелери боюнча курстар.

Мамлекеттик прокуратура тутумунун юристтери үчүн иштердин төмөнкү категориялары боюнча юридикалык жардам көрсөтүү боюнча усулдук көрсөтмөлөр иштелип чыккан жана бекитилген: 1) баңги заттарды мыйзамсыз жүгүртүү боюнча иштер боюнча укуктарды коргоо боюнча; 2) үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктарын коргоо үчүн ж.б.

Иш жүзүндө, мамлекет кепилдеген юридикалык жардам (МКЮЖ) алкагында адвокаттарды даярдоо жана усулдук жардам берүү боюнча активдүү иштер 2016–2017-жылдары жүргүзүлгөн, Юстиция министрлиги жана Кыргыз Республикасынын Адвокатурасынын расмий сайттарынын маалыматы боюнча. Экинчи активдүүлүк толкуну 2018–2020-жылдарга туш келген, ал учурда МКЮЖ реестрине кошумча адвокаттарды кабыл алуу жүргүзүлгөн. Бирок, учурда адвокаттарды үзгүлтүксүз колдоо же квалификациясын жогорулатуу боюнча иш-чаралар жөнүндө маалымат жок. Ошондой эле, адвокаттарды туруктуу даярдоо жана усулдук жардам берүүнү камсыз кылган туруктуу тутум же база жок.

МКЮЖ сайтынын маалыматы боюнча, реестрде 458 адвокат бар, алардын 38и Жалал-Абад облусунда: 12си Жалал-Абад шаарында, 7си Сузак районунда, 5и Ноокенде, 3ү Базар-Коргондо, 2си Аксыда, 2си Таш-Кумырда, 2си Ала-Букада, 1и Кара-Кулда, 1и Токтогулда жана 1и Майлуу-Сууда.

[165] Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 27-апрелиндеги No 63 «Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жөнүндө» Мыйзамы (14 берене). URL: https://cbd.minjust.gov.kg/111570/edition/1006725/ru

[166] «Кыргыз Республикасындагы ВИЧ/СПИД жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2005-жылдын 13-августундагы № 149 Мыйзамы (6-берене). URL: https://cbd.minjust.gov.kg/1747/edition/14075/ru

Юридикалык жардам кызматынын[167] жообуна ылайык, 2023-жылдын 18-сентябрынан тартып пилоттук режимде автоматташтырылган маалыматтык тутум (АМТ) МКЮЖ "Консультант", "Адвокат" жана "Окутуу" модулдары менен ишке киргизилди. "Окутуу" модулу МКЮЖ тутумунун адвокаттары үчүн арналган, жана тематикалык материалдарды кеңейтүү боюнча иштер жүргүзүлүүдө. 2022-жылы 170 адвокат баңгизаттарга байланышкан маселелер боюнча, 60ы адам сатуунун курмандыктарын коргоо боюнча окуудан өткөн. 2023-жылы диний маселелер боюнча 110 адвокат окуудан өткөн, ал эми 15 адвокат үй-бүлөлүк зомбулук боюнча онлайн-платформада окуудан өткөн. 2024-жылы ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдар үчүн МКЮЖ маселелери боюнча 20 адвокат окуудан өткөн, ал эми 40 адвокат иштин сапат стандарттарын талкуулоого катышкан.

Юстиция министрлигинин сайтында МКЮЖ[168] алкагында өткөрүлүп жаткан иш-чаралар жөнүндө маалымат бар.

Фокус-топтордун жүрүшүндө адвокаттар тергөөчүлөр жана соттор менен катышкан окутуу семинарларынын жетишсиздигин белгилешти. МКЮЖ[169] адвокаттары үчүн үзгүлтүксүз семинарлар жана тренингдердин зарылдыгы баса белгиленди.

МКЮЖ (Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам) адвокаттарынын 48%ы негизинен онлайн-тренингдер сунушталганын белгилешти. Сурамжылоо көрсөткөндөй, МКЮЖ адвокаттарынын 30%ы ЮЖКдан (Юридикалык жардам кызматы) эч кандай усулдук жардам алышпайт. Адвокаттардын 88%ынын пикири боюнча, кесиптик көндүмдөрдү жана билимин жаңыртуу үчүн үзгүлтүксүз акысыз тренингдер жана семинарлар зарыл. МКЮЖ адвокаттарынын 48%ы салык мыйзамдары, административдик процедуралар, адам укуктары, экологиялык кылмыштар, гендердик теңчилик жана өспүрүмдөрдүн укуктарын коргоо боюнча тренингдерге катышуу үчүн өз алдынча төлөшөт. Окутуу негизинен долбоорлор алкагындагы КЭУ жана Адвокатуранын окутуу борборунда өтөт. Адвокаттардын 18%ы акы төлөнүүчү окутууну кайдан алууну билишпейт, ал эми 32% эч жерде окушпаган, бул алардын кесиптик өнүгүүсүнө жетиштүү көңүл бурулбай жатканын көрсөтүп турат. Адвокаттардын 12%ы жооп берүүдө кыйналышкан, бул окутуу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө жетиштүү түшүнүк жок экенин көрсөтүп турушу мүмкүн. Эч бир МКЮЖ адвокаты Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы, Адвокатуранын окутуу борбору жана МКЮЖ борбору менен туруктуу байланыш бар экенин белгилеген эмес, бул өз ара аракеттенүүнүн жетишсиздигин көрсөтүп турат.

ЮЖК (Юридикалык жардам кызматы) координаторлору жана адвокаттар белгилешет, ал эми адвокаттарды тандап алуу үчүн Адвокаттар окутуу борборунун сертификаты талап кылынса дагы, акыркы жылдары МКЮЖ (Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам) боюнча окутуу жүргүзүлгөн эмес. Адвокатурага кирип жаткан жаш адвокаттар МКЮЖ тутумунда иштөөнүн негиздери боюнча жетиштүү билим алышпайт. ЮЖК жана Адвокаттар окутуу борбору ортосунда иш жүзүндө өз ара аракеттенүү жок.

Балдар үчүн өзгөчөлүктөр

Балдарга юридикалык жардам көрсөтүү маселеси бир гана адвокаттардын компетенциясы менен чектелбейт. Бул маселеде жашы жете элек балдарга карата укук коргоо тутумунун бардык катышуучулары иш алып барышат.

[167] ЮЖК Исх.№01-4/775, 27.06.2024, АУКУ “Адилеттүүлүк” вх. №42 от 05.07.2024.

[168] Карап көрүңүздөр: http://minjust.gov.kg/ru/content/27, https://www.youtube.com/watch?v=mICzaI3gTVY&t=83s, https://www.youtube.com/watch?v=MyrpzO5PKwE&t=90s

[169] Эксперттин корутундусунан 2024-жылдын июль айында Д.Э.

Балдар менен иш алып барган атайын прокурордун, тергөөчүнүн, соттун жана адвокаттын, ошондой эле мыйзам менен көйгөйгө дуушар болгон, жабыркаган жана күбө болгон балдардын иштерин караган мамлекеттин ыйгарым укуктуу органының катышуусу милдеттүү болуп саналат (Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 457-беренесинин 2-бөлүмү).

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 5-беренеси төмөнкүдөй аныктамаларды камтыйт:1) "*балдар менен иш алып барган атайын тергөөчү, прокурор, сот – кошумча түрдө балдарга карата юстиция маселелери боюнча атайын окутуудан өткөн жана мыйзам менен көйгөйгө дуушар болгон, жабыркаган жана күбө болгон балдарга карата кылмыш сот өндүрүшүн жүргүзүүгө ыйгарым укуктуу кызмат адамы*"; 2) "балдар менен иш алып барган атайын адвокат – кошумча түрдө балдарга карата юстиция маселелери боюнча атайын окутуудан өткөн жана мыйзам менен көйгөйгө дуушар болгон, жабыркаган жана күбө болгон балдарга карата кылмыш сот өндүрүшүндө коргоону ишке ашырууга ыйгарым укуктуу адвокат".

Он сегиз жашка чыга элек күбөлөргө жана балдарга кылмыш иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардамды балдар иштери боюнча адистешкен адвокаттар көрсөтөт (МКЮЖ жөнүндө Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 13-беренесинин 5-бөлүмү). Балдар иштери боюнча атайын окутуудан өткөн адвокаттардын арасынан атайын реестр түзүлөт.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды координациялоо борборунун буйругунун № 1 тиркемесинин 19.3-пунктчасы Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам[170] борборунун юристтеринин кызматтык графигин түзүүнүн жана жүргүзүүнүн тартибин белгилейт: "Координатор адвокаттарды нөөмөт графигине жана адвокаттардын резервдик тизмесине ылайык, бекитилген ырааттуулукта дайындоого милдеттүү. Адвокатты алуучунун гендердик таандыктыкка, адвокаттын өспүрүмдөрдүн, кыйноолордун, үй-бүлөлүк зомбулуктун жапа чеккендерин коргоо боюнча адистешкендигине байланыштуу адвокатты дайындоо зарылдыгы пайда болгондо гана болушу мүмкүн".

Изилдөө алкагында жүргүзүлгөн 34 адвокаттан сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча, мыйзам менен көйгөйгө дуушар болгон балдарды коргоо менен алектенген адвокаттардын көбү Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин талаптарына ылайык адистештирилген эмес, ал эми бул шарт МКЮЖ тутуму алкагында жөнгө салынган. Баланын мыйзам менен көйгөйгө дуушар болгон учурда анын мыйзамдуу өкүлдөрү жеке адвокатка кайрылганда, коргоочунун адистештирилүү маселеси жөнгө салынбайт.

[170] Юстиция министрлигинин алдындагы Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды координациялоо борборунун 2018-жылдын 3-декабрындагы №28 буйругуна тиркелген №1 тиркеме. URL: https://ukuk-jardam.gov.kg/ru/p/attorney/instruction

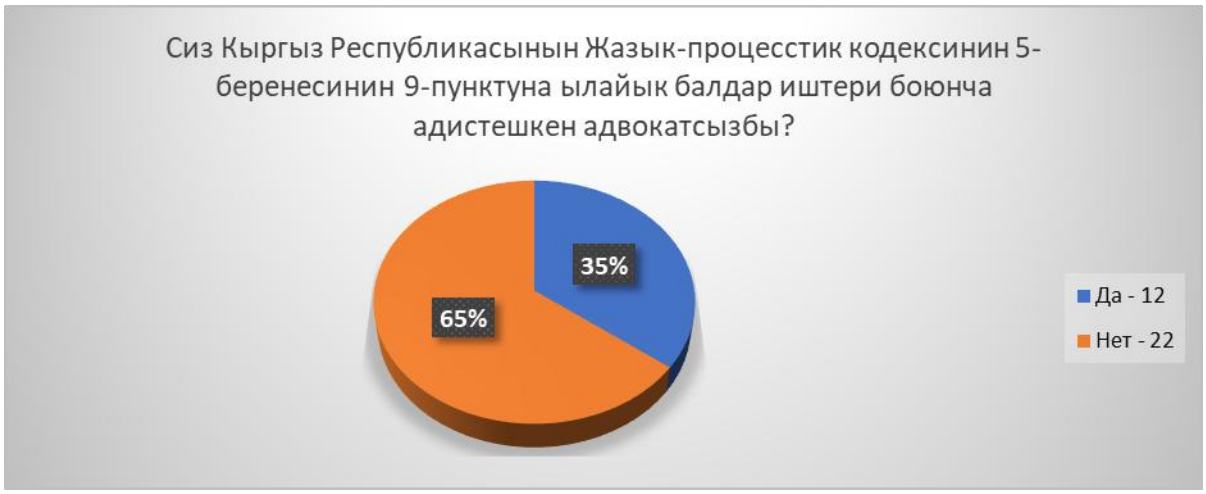

34 адвокаттан сурамжылоонун жыйынтыгында, балдар иштери боюнча тажрыйбасы бар 32 адвокаттын ичинен болгону бирөө гана адистештирилген усулдук колдонмону колдонгон:

№	**Сиз жабырлануучу, күбө, шектүү, айыпталуучу макамындагы балдардын иштери боюнча иштөө үчүн кандайдыр бир усулдук колдонмо колдоносузбу (эгер белгилүү болсо, аталышын жана чыккан жылын көрсөтүңүз)? Эгер жок болсо, сизге мындай усулдук колдонмо керектелеби?**	Респонденттердин саны
1	Жок, колдонбойм	12
2	Жок, бирок усулдук колдонмолордун болушун каалайт элем	15
3	Негизинен кодекстерди/мыйзамдарды (ЖК, ЖПК, Үй-бүлө кодекси, Балдар кодекси ж.б.) колдонобуз	13
4	Балдарга карата юстиция боюнча адвокаттар үчүн колдонмону колдонуп жатам	1
5	«Кылмыш сот өндүрүшүндө сот-психиатриялык жана сот-психологиялык экспертизаны дайындоодо эксперттик суроолор» аттуу окуу колдонмосун колдонгом, жана бул зарыл	1

21 сурамжылоодон өткөн тергөөчүнүн 16сы Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексиндеги тергөөчү, прокурор, адвокат жана соттун балдар иштери боюнча адистештирилүү талабы зарыл жана ылайыктуу деп эсептешет:

Сурамжыланган 21 тергөөчүнүн бири дагы балдардын иштери боюнча адистешкен эмес. Мындай кырдаал Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 457-беренесинин 2-бөлүгүнүн талаптарын ишке ашырууга багытталган мыйзам алдындагы актылардын жана ведомстволук ченемдик укуктук актылардын жоктугу менен шартталган, анда мыйзамга каршы келген балдар, жабырлануучулар жана күбөлөр катышкан иштерге балдардын иштери боюнча адистештирилген прокурордун, тергөөчүнүн, соттун жана адвокаттын катышуусу белгиленген. 21 респонденттин ичинен 6 гана тергөөчү балдар үчүн сот адилеттиги боюнча атайын окуудан өткөн.

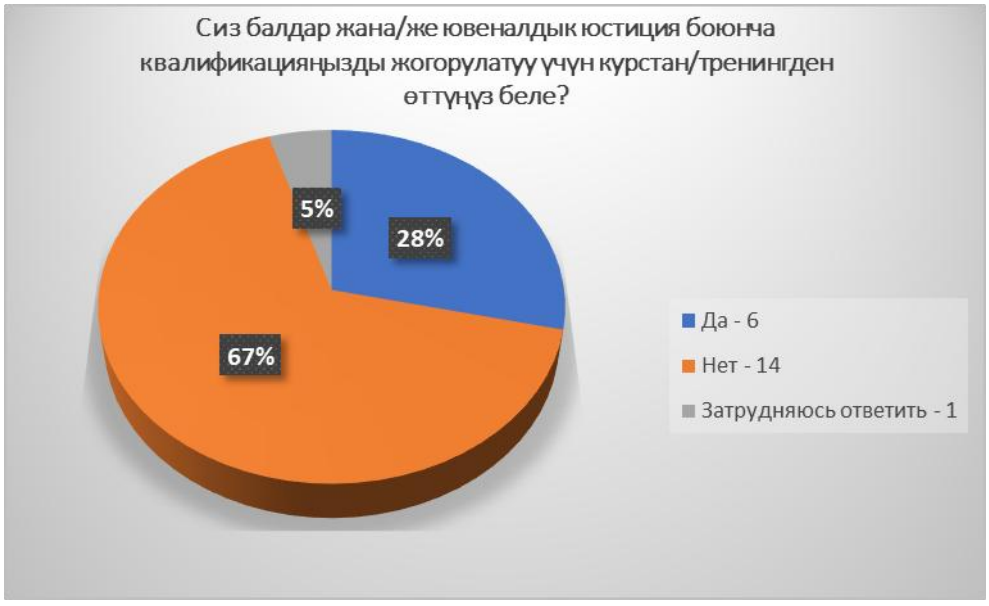

Балдардын иштери боюнча иштөө боюнча усулдук колдонмолорду 21 респонденттин ичинен 1 гана тергөөчү колдонот.

21 тергөөчүнүн 17си мындай усулдук колдонмолорду бекитүү жана жайылтуу зарылдыгын билдиришүүдө.

Сурамжылоого ошондой эле Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлигинин Социалдык өнүктүрүү башкармалыктарынын Үй-бүлөнү жана балдарды коргоо бөлүмүнүн 13 кызматкери катышты. Балдардын кызыкчылыгы үчүн кылмыш сот өндүрүшүнө түздөн-түз

катышкан адистердин квалификациясын милдеттүү түрдө жогорулатуу жөнүндө суроого төмөнкү жооптор алынды:

№	Үй-бүлөнү жана балдарды коргоо бөлүмү адистеринин квалификациясын милдеттүү түрдө жогорулатуу боюнча талаптар барбы? Эгер бар болсо, квалификацияны жогорулатуу үчүн минималдуу сааттардын көлөмү жана белгиленген убакыт аралыгы кандай?	Респонденттердин саны
1	Ооба	1
2	Ооба, бирок сааттардын саны боюнча талаптар жок	2
3	Ооба, бирок квалификацияны жогорулатуу болгон эмес	1
4	Эч кандай талаптар жок	2
5	Талаптар киргизилет	2
6	Менде мындай маалымат жок	2
7	Бул иш стажына жараша аныкталат.	1
8	Үй-бүлөнү жана балдарды коргоо бөлүмү) адистерин окутуу зарыл	1
9	Каалагандар жок	1

№	Үй-бүлөнү жана балдарды коргоо бөлүмүнүн адистеринин квалификациясын милдеттүү түрдө жогорулатуу программасына балдар иштери боюнча адистердин мыйзам менен көйгөйлөргө дуушар болгон балдар жана кылмыштардын же укук бузуулардын курмандыгы болгон балдар боюнча кылмыш сот өндүрүшүнө натыйжалуу катышуу маселелери киреби?	Кол-во респондентов
1	Жок	2
2	Жок ,бирок керек	2
3	Билбейм	3
4	Кыйынчылык менен жооп берип жатам	2
5	Киришет.	2
6	Практика болот деп ойлоп жатам,	1
7	Эгерде сот отурумунда, бала күбө катары суракка алынышы керек болсо, администрацияны сот чакырат	1

Изилдөө учурунда дагы балдар иштери боюнча 18 инспектор сурамжылоодон өткөрүлдү. Төмөндө квалификацияны жогорулатуу боюнча сурамжылоонун жыйынтыктары берилген. Сурамжылоого катышкан 50% инспекторлор балдарга карата юстиция жана/же ювеналдык юстиция боюнча квалификацияны жогорулатуу курсуна/тренингине балдар иштери боюнча инспекторлукка дайындалганда катышкандыгын ырасташты.

№	Эгер жок болсо, сиз мындай окуу куралдарын бекитүүнүн практикалык зарылдыгын көрөсүзбү? (Респондент башка маселелер боюнча окуу куралдарынын зарылдыгын көрсөтүшү мүмкүн, сураныч, сунуштарды белгилеп коюңуз).	Респонденттердин саны
1	Бар	1
2	Белгиленди	2
3	Жок	2
4	Кыйынчылык менен жооп берип жатам	2
5	Зомбулукка дуушар болгон балага психологиялык жардам	1
6	Балдар менен иштөөгө усулдук көрсөтмөлөр	3
7	Окуу куралдарын бекитүүнүн зарылдыгы бар	7

Кошумча түрүндө, изилдөө учурунда 9 райондук мониторингде пробация органдарынын 9 адиси сурамжылоодон өткөрүлдү. Төмөндө негизги суроолор боюнча респонденттердин жооптору берилген:

№	Пробация органдарынын (кызмат адамдарынын) балдар менен иштөөдөгү адистешүү принциби иш жүзүндө кандайча ишке ашырылат?	Респонденттердин саны
1	Бул принцип иш жүзүндө колдонулат	1
2	Атайын курстарда окутуу жолу менен	1
3	Мындай адистешүү жок	3
4	Кызматкерлерди практика менен теориянын айкалышы боюнча окутууга мониторинг жүргүзүлүүдө	1
5	Ал мыйзамдын алкагында, мыйзам жана нормативдик актылар негизинде, туура колдонулган учурда ишке ашырылат	1
6	Сыноо мөөнөтүндөгү кардарлар кызматкерлердин санына жараша бөлүнөт жана зарыл болгон иштер жүргүзүлөт	1
7	Биз балдарга кыйын кырдаалдардан чыгууга жардам беребиз. Биздин негизги ишибиз – юридикалык жардам көрсөтүү	1

№	Пробация органдарынын (кызмат адамдарынын) балдар менен иштөөдөгү адистешүүсү кандайча камсыздалат?	Респонденттердин саны
1	Жок	1
2	Социалдык билимдин болушу эсепке алынат	1
3	Тренингден\окутуудан\курстардан өткөн адистер иштешет	3
4	Мен адис эмесмин	1
5	Бизге балдар менен иштөөгө окуу куралдары берилет	1

6	Регионалдык башкармалыктардагы өспүрүмдөрдүн пробация кызматтарынын бардык кызматкерлери адистештирилген	1
7	Иштер Кыргыз Республикасынын «Пробация жөнүндө» мыйзамынын негизинде жүргүзүлөт	1

Пробация органдарынын адистеринин сурамжылоосунун жыйынтыктары аларды мыйзамга каршы чыккан балдар менен иштөөдө адистештирүүнүн маселесинде жетишсиз маалыматка ээ экендигин көрсөтүп турат, бул пробация органдарынын кызматкерлерин адистештирүү жана атайын квалификациясын жогорулатуу иштери жүргүзүлбөйт же жетишсиз көлөмдө жүргүзүлөт деген жыйынтыкка алып келет

Корутундулар

1. Реестрге кирген адвокаттар квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүшкөн иштердин спецификасына жараша тренингдерден жана окутуулардан өтүшөт. Бирок, учурдагы усулдар жана тренингдер МКЮЖ алуучуларынын муктаждыктарын толук канааттандырууга багытталган эмес.

2. Мониторинг субъекттер арасында усулдук жардам жөнүндө маалыматтын жетишсиздигин көрсөттү. Юридикалык жардам көрсөтүүчү көптөгөн адамдар ЮЖК тарабынан көрсөтүлүп жаткан усулдук колдоону билишпейт, ал эми колдоонун өзү жетиштүү тутумдуу түрдө көрсөтүлбөйт. Кыргызстандын Адвокаттар Ассоциациясы тарабынан окутуу иш-чаралары мезгил-мезгили менен жана көбүнчө акы төлөнүүчү негизде өткөрүлөт, бул адвокаттарды өздөрүнүн компетенцияларын өз каражаттарынын эсебинен жана эл аралык долбоорлор аркылуу өнүктүрүүгө мажбурлайт.

3. Реестрге кирген МКЮЖ боюнча сурамжылоого алынган адвокаттардын көбү өздөрүнүн кесиптик билимин жаңыртып туруу жана мыйзамдардагы өзгөрүүлөргө ылайык келүү үчүн үзгүлтүксүз жана акысыз квалификацияны жогорулатууга муктаж экендигин белгилешет. Адвокаттар оффлайн тренингдерге кызыгуу көрсөтүшөт, анткени онлайн окутуу алардын муктаждыктарына толук жооп бербейт жана азыраак натыйжалуу деп эсептелет.

4. Социалдык юридикалык жардам берүү менен адвокаттардын окуу борборунун ортосунда үзгүлтүксүз өз ара аракеттенүүнүн жоктугу жаңы адистерди натыйжалуу даярдоого тоскоол болот, ал эми бюрократиялык талаптар адвокаттар үчүн тоскоолдуктарды жаратып, алардын тутумга катышууга болгон мотивациясын төмөндөтөт.

5. Кыргыз Республикасынын мыйзамдары балдар иштери боюнча, анын ичинде жабырлануучулар, күбөлөр жана мыйзам бузган балдар боюнча кылмыш ишин кароого адистештирилген тергөөчүлөрдүн, прокурорлордун, соттордун жана адвокаттардын катышуусун талап кылат. Бирок бул талапты иш жүзүнө ашыруу олуттуу көйгөйлөргө туш болууда. Балдар менен иштеген адвокаттардын, тергөөчүлөрдүн жана башка адистердин көбү зарыл болгон адистештирилген даярдыгы жок. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде адистештирилген балдар сот адилеттиги боюнча адистердин жана балдар иштери боюнча инспекторлордун адистештирилген талаптары камтылган эмес, анткени алардын балдар менен иштөө боюнча адистештирилген деп болжолдонууда. Бирок сурамжылоонун жыйынтыктары жана Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы тарабынан берилген статистика бул адистердин квалификациясын жогорулатуу тутумунун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн комплекстүү чараларды кабыл алуу, жыл сайынгы

милдеттүү минималдуу квалификациясын жогорулатуу сааттарын белгилөө, квалификацияны жогорулатуу планы боюнча олуттуу иштерди жүргүзүү зарыл экенин көрсөтүүдө

6. Балдар менен иштөө боюнча усулдук материалдар өтө сейрек колдонулат. Адвокаттар жана тергөөчүлөр арасында кесиптик компетенцияларын жогорулатуу үчүн ушундай колдонмолорду иштеп чыгуу жана таратуу боюнча чоң суроо-талап бар.

7. Адилеттүүлүк тутумунда балдар менен иштеген адистерди окутуу жетишсиз бойдон калууда. Адистердин көбү, анын ичинде балдар иштери боюнча инспекторлор жана пробация органдарынын кызматкерлери, адистештирилген окутуудан өткөн эмес же аны жарым-жартылай гана өткөн.

8. Пробация органдарында балдар менен иштеген кызмат адамдарын адистештирүү принциби бытыранды түрдө ишке ашырылат жана көп учурда тутумдуу мамилеге эмес, кызматкерлердин жекече даярдыгынын деңгээлине жараша болот.

Сунуштамалар

1. Юстиция министрлигине жана Адвокаттар коллегиясына төмөнкүлөр сунушталсын: 1) адвокаттардын, анын ичинде мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүүчүлөрдүн компетенциясынын деңгээлин жогорулатуу боюнча документтерди иштеп чыгуу жана кабыл алуу; 2) Мамлекеттик юридикалык жактын юристтери үчүн бенефициарлардын профилине ылайык алардын маданий жана билим деңгээлин тынымсыз жогорулатуу, билимдердин көлөмүн жогорулатуу, калктын аялуу топтору менен иштөөнүн кесиптик чеберчилигин жана тажрыйбасын өркүндөтүү боюнча чаралардын комплексин иштеп чыгуу. Гендердик жана сексуалдык зомбулуктун курмандыктары, улгайган адамдар, азчылыктардын өкүлдөрү, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар, психикалык бузулуулары бар адамдар, ВИЧ-инфекциясы бар адамдар жана башка оор жүгуштуу оорулар менен ооругандар, баңги затын колдонуучулар, жарандыгы жок мигранттар, мигранттар жана мигранттар сыяктуу жарандардын ар кандай категорияларынын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен адам укуктарын жана гендердик сезимталдыкты, демилгелүү жана коммуникациялык көндүмдөрдү өнүктүрүү маанилүү .

2. Социалдык юридикалык жардам берүүнүн борбордук аппараты мыйзам талаптарын аткаруу үчүн Кыргыз Республикасынын Адвокатурасына жана МКЮЖ адвокаттарына заманбап санариптик иштеп чыгуулардын жана ыкмалардын колдонулушун камтыган усулдук колдоо көрсөтүшү керек

3. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 457-беренесинин 2-бөлүгүн ишке ашыруу үчүн, балдарга байланыштуу иштерге адистештирилген прокурорлордун, тергөөчүлөрдүн, соттордун жана адвокаттардын милдеттүү түрдө катышуусун камсыз кылуу максатында мыйзам алдындагы актыларды иштеп чыгуу жана бекитүү зарыл. Бул норманы комплекстүү ишке ашыруу үчүн прокуратуранын, соттордун, Ички иштер министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын ортосунда натыйжалуу ведомстволор аралык кызматташтыкты түзүү зарыл.

4. Ыйгарым укуктуу органдар жазык сот өндүрүшүндө балдар менен иштеген бардык адистерди, анын ичинде тергөөчүлөрдү, прокурорлорду, адвокаттарды, сотторду, инспекторлорду жана пробация кызматкерлерин милдеттүү түрдө окутуунун программаларын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу максатка ылайыктуу болот. Окутуудагы кемчиликтерди аныктоо жана кошумча билим берүү программаларын иштеп чыгуу үчүн балдар менен иштеген адистердин компетенттүүлүгүнө үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүүнү киргизүү маанилүү.

5. Балдар иштери боюнча адистерди аттестациялоо тутумун түзүү, алардын балдар үчүн сот адилеттигинин стандарттарына ылайык келишин камсыз кылуу, балдар менен иштөөдө практикалык көндүмдөрдү, анын ичинде дисциплиналар аралык мамилелерди өнүктүрүүгө багытталган адистердин бардык категориялары үчүн сааттын конкреттүү минималдуу саны менен милдеттүү квалификациясын жогорулатуу курстарын түзүү маанилүү.

6. Адистештирилген усулдук материалдарды иштеп чыгуу жана бекитүү адвокаттар, тергөөчүлөр, соттор, пробация кызматкерлери, психологдор жана башка адистер үчүн сунушталат жана практикалык адистер арасында колдонмо куралдарды жайылтуу, алардын жеткиликтүүлүгүн кесиптик уюмдар жана билим берүү борборлорунун аркылуу камсыз кылуу зарыл.

7. КР Юстиция министрлиги пробация тутумунда балдар менен иштөө үчүн адистештирилген бөлүмдөрдү түзүү маселесин карап чыгышы керек жана аларды зарыл болгон ресурстар менен камсыз кылышы керек, ошондой эле пробация органдарынын кызматкерлеринин окуусуна балдарды социалдык колдоо боюнча модулдарды жана юридикалык жардамга болгон муктаждыктар боюнча жалпы маалыматты киргизүүсү зарыл.

7.3 - Көзөмөлдөөчү көрсөткүч. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында юридикалык жардам көрсөтүүнүн сапат стандарттары Адвокаттар коллегиясы менен макулдашылып бекитилген.

Сыпаттамасы

Адвокаттар өз органдары жана мыйзам чыгаруучу органдары аркылуу улуттук мыйзамдарга жана каада-салттарга, ошондой эле таанылган эл аралык стандарттарга жана нормаларга ылайык адвокаттардын кесиптик жүрүм-турум[171] кодекстерин иштеп чыгышат. Мамлекеттер балдарга карата жакшы мамилени камсыз кылууга багытталган юридикалык жардам стандарттарын жана кесиптик жүрүм-турум[172] кодекстерин иштеп чыгуу сыяктуу тийиштүү чараларды көрүшү керек.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

“Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө”[173] Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык адвокаттар тарабынан мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүүдө көрсөтүлгөн жардамдын сапат стандарттарына ылайык келишин координатор текшерет.

“Жазык иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөткөн адвокаттардын ишинин сапат стандарттары” жана “Жарандык жана административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөткөн адвокаттардын ишинин сапат стандарттары” Кыргыз Республикасынын Адвокатурасынын Адвокаттар кеңешинин 2017-

[171] 26-принцип. Адвокаттардын ролуна тиешелүү негизги принциптер. Бириккен Улуттар Уюмунун кылмыштуулуктун алдын алуу жана укук бузуучуларга мамиле кылуу боюнча сегизинчи конгресси, Гавана, 27-август - 7-сентябрь 1990-ж.

[172] Жетектөөчү жобо 11. Жазык сот адилеттиги системаларында юридикалык жардамга жетүү боюнча БУУнун принциптери жана жетектөөчү жоболору, ГА резолюциясы (үчүнчү комитеттин отчету боюнча (он/67/458). URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

[173] "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 9-беренесинин 8-пункту 20 Август 2022-ж.91. URL: cbd.minjust.gov.kg/112412/edition/3556/ru

жылдын 19-октябрындагы чечими менен 2022-жылдын[174] 14-январындагы редакциясында бекитилген.

Жазык, жарандык жана административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүнүн сапат стандарттары негизинен мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө мыйзамдарга ылайык келет. Бирок, ишеним каттарды жол-жоболоштуруу маселеси көйгөйлүү бойдон калууда. Көрсөтүлгөн стандарттар адвокаттардын кызмат орундарын ырастайт, бул алардын ыйгарым укуктарынын түзүлүшүн өзгөртүүнү талап кылат. 2-пунктуна ылайык, адвокат ордер-көрсөтмөнүн[175] негизинде ишке кирет. Бул адвокаттын иш-аракет эркиндигин чектейт жана дайыма эле алуучунун кызыкчылыктарына жооп бербейт, бул юридикалык жардамдын сапатын төмөндөтүшү мүмкүн. Бул чектөөлөр стандарттардын 10-пунктунда тастыкталган, анда адвокат иштин материалдары менен таанышууда, процесстик документтерди жазууда жана башка аракеттерди жасоодо гана жардам көрсөтөт. Бул милдеттерди аткаруу үчүн бир эле буйрук-көрсөтмө жетишсиз.

Кыргыз Республикасынын Жарандык-процессуалдык кодексинин 62-беренесине ылайык, адвокаттын ыйгарым укуктары адвокаттык ишмердик жөнүндө мыйзамга ылайык берилген тапшырма ордери жана ошондой эле ишеним каты менен тастыкталышы мүмкүн. Кыргыз Республикасынын Административдик-процессуалдык кодексинин 29-беренесинин 10-бөлүгүндө адвокаттын ыйгарым укуктары тапшырма ордери менен тастыкталат деп көрсөтүлгөн. Процессуалдык мыйзамдар жана Адвокатура жөнүндө мыйзам адвокатка ишке ишеним катынын негизинде катышууга мүмкүндүк берет. Жарандык-процессуалдык кодексинин 63-беренесинде каралган 14 ыйгарым укуктун бардыгы алуучунун кызыкчылыгында ишеним катында көрсөтүлүшү керек. Административдик сот өндүрүшүндө Кыргыз Республикасынын Административдик-процессуалдык кодексинин 31-беренеси нотариус тарабынан тастыкталган ишеним катында 11 ыйгарым укукту көрсөтүүнү талап кылат

Бул КУЖ[176] стандарттарына байланыштуу, алардын ЖӨБО жана социалдык камсыздоо органдарында аткарылышы көйгөйлүү бойдон калууда. Стандарттарга ылайык, мамлекеттик органдар жана ЖӨБО каттоо журналдарына ээ болушу керек, анын ичинде электрондук журналдарды, отчеттор жана кайра багыттоо формаларын. КУЖ үч этапка бөлүнөт: алуучуларды кабыл алуу, консультация берүү жана кайра багыттоо (компетенция жок болгон учурда же КЮЖ зарыл болсо). Ар бир орган КУЖ үчүн жооптуу кызматкерди дайындашы керек. Мамлекеттик органдар жана ЖӨБО Юридикалык жардам тутумуна жарым жылдык жана жылдык отчетторду берүүгө милдеттүү. Изилдөөчү топ 37 ЖӨБОга (11 жооп алынган) жана 11 социалдык камсыздоо бөлүмүнө (8 жооп алынган) суроо-талаптарды жөнөткөн.

[174] "МКЮЖ системасында кылмыш иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүчү адвокаттардын ишинин сапатынын стандарттары "жана" МКЮЖ системасында жарандык жана административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүчү адвокаттардын ишинин сапатынын стандарттары " Кыргыз Республикасынын Адвокатура Кеңешинин чечими менен бекитилген 19-жылдын 2022-январындагы 19-жылдын 2017-октябрындагы Адвокатура Кеңешинин чечими менен 14-жылдын 2022-январындагы редакциясында бекитилген. Кыргыз Республикасынын Адвокатурасынын расмий сайтында жайгаштырылган (https://advokatura.kg/) 2-беттеги "документтер" бөлүмүндө.

[175] 19.10.2017-жылы Кыргыз Республикасынын Адвокатура Кеңеши тарабынан бекитилген Мамлекеттик соттук прокуратура системасында жарандык жана административдик иштер боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүчү адвокаттардын ишинин сапат стандарттары, 14.01.2022-ж. өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен. URL: ukuk-jardam.gov.kg/ru/p/attorney/standards

[176] 2023-жылы ЮЖК директорунун буйругу менен бекитилген мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын ведомстволук мекемелери тарабынан КУЖ көрсөтүү стандарттары. URL: uk-jordan.gov.kg/uploads/documents/IMG_0004-1.pdf

Жооптор жооптуу адамдардын, каттоо жана КУЖ[177] боюнча отчеттуулуктун жоктугун көрсөткөн. Кайра багыттоо механизми иштебейт, мамлекеттик органдар, ЖӨБО жана Юридикалык жардам тутуму ортосунда байланыш жок, статистикалык маалыматтарды анализдөө жок, бул элдин МКЮЖгажеткиликтүүлүгүн жогорулатуу үчүн маалыматтарды чогултууну божомолдону мүмкүн эмес кылат. Кайра багыттоо механизми иштебейт, мамлекеттик органдар, ЖӨБО жана Юридикалык жардам тутуму ортосунда байланыш жок, статистикалык маалыматтарды анализдөө жок, бул элдин МКЮЖга[178] жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу үчүн маалыматтарды чогултууну божомолдону мүмкүн эмес кылат.

Параюристтер[179] үчүн КУЖ стандарттарына байланыштуу, бул институт жаңыдан өнүгө баштады жана баштапкы укуктук негиздер гана түзүлгөн. Параюристтердин ишмердүүлүгү жөнүндө жобо Кыргыз Республикасынын Адвокатурасына окшош автономдуу коомчулукту – Кыргыз Республикасынын Параюристтер ассоциациясын түзүүнү болжолдойт. Параюристтердин ишинин сапат стандарттары ыйгарым укуктуу[180] орган тарабынан бекитилип аткарылышы милдеттүү болуп саналат.

Бул КУЖ стандарттарына байланыштуу, Юридикалык жардам тутуму органдарында мындай документ ачык булактарда табылган эмес. Юридикалык жардам тутуму органдары отчеттуулукту кандай негизде жүргүзүп, статистиканы кандайча чогултуп жатканы белгисиз, ал сайттын "онлайн консультация", "114 ишеним телефону", "солидардык автобус", "бекер адвокат" бөлүмдөрүндө жайгаштырылган.

Ошондой эле Юридикалык жардам тутуму органдары тарабынан социалдык өнөктөштүк принциптери менен ишке ашырылган КУЖ стандарттары боюнча документтер жок. Ошентип, МКЮЖ жөнүндө мыйзамдын 12-беренеси боюнча КУЖ стандарттарын аткаруу жарым-жартылай жүрүп жатат. Маалыматтар мамлекеттик органдар жана ЖӨБОдогу КУЖ ишинин жоктугу, параюристтер институтунун өнүгүүсүнүн баштапкы этабы жана жеке өнөктөштүктүн жетишсиздиги толук кандуу, сапаттуу жана натыйжалуу алгачкы укуктук жардам көрсөтүүнү камсыз кыла албайт деп болжолдоого мүмкүндүк берет.

ФТТ маалында адвокаттар КЮЖ көрсөтүү стандарттары боюнча жазык, жарандык жана административдик сот өндүрүштөрүндө эч кандай көйгөй жок экенин белгилешти. Бирок административдик сот өндүрүшүндө маселе категориялары боюнча квалификациялоо маселелери бар. Жарандык иштер боюнча иш категориялары чектелген, ал эми административдик иштерде мындай чектөөлөр жок, бул өзгөчө ыкмалар жана көндүмдөрдү талап кылат. Юридикалык жардам тутумунун статистикасына ылайык, административдик сот өндүрүшү боюнча иштер чынында эле сейрек кездешет.

Корутундулар

1. Жалал-Абад облусунда мамлекеттик бийлик органдары жана ЖӨБО тарабынан КУЖ стандарттарынын сакталышы аныкталган эмес, жооптуу адамдар, каттоо журналдары жана отчеттуулук жок.

[177] Ошондой эле бул отчеттун 3-Көрсөткүчү боюнча бөлүмүн караңыз.

[178] Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кепилденген юридикалык жардам тутумун өнүктүрүү боюнча Кыргыз Республикасынын министрлер кабинетинин 2024-жылдын 25-мартындагы №133 токтому менен бекитилген. Бул программаны жана 2.2.4.2-пунктту ИПС "Токтом" аркылуу табууга болот.

[179] Параюристтердин ишмердүүлүгү жөнүндө жобо Кыргыз Республикасынын министрлер кабинетинин 2024-жылдын 14-августундагы №468 токтому менен бекитилген

[180] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 7-октябрындагы N 557 "Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Юридикалык жардам кызматы жөнүндө" токтому.

2. Параюристтер, укуктук негиздерине карабастан, ишмердүүлүгүнүн баштапкы баскычында турат жана алардын ишинин стандарттары борбордук деңгээлде бекитилип, өнүгүшү керек

3. Ошондой эле Юридикалык жардам тутуму органдарында КУЖ стандарттары боюнча ачык маалыматтар жок, бул көзөмөлдүн ачык-айкындуулугун жана натыйжалуулугун кыйындатат

4. Юристтер атайын билимди жана көндүмдөрдү талап кылган административдик маселелерде квалификациясы жетишсиз болгон көйгөйлөрдү белгилешет.

5. Кайра багыттоо механизми учурда туура иштебей жатат, мамлекеттик органдар арасында байланыш жана статистикалык маалыматтарды анализдөө камсыздалган эмес, бул элдин мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамга жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу үчүн маалыматтарды чогултууну божомолдоону мүмкүн эмес кылат

Сунуштамалар

1. Адвокатурага мамлекеттик органдар жана ЖӨБОдо КУЖ стандарттарынын аткарылышын көзөмөлдөөнү камсыз кылуу, жооптуу адамдарды дайындоо жана каттоо журналдарын жүргүзүү сунушталат.

2. Юридикалык жардам тутумуна сунушталат: 1) арыздарды берүү жана адвокаттарды дайындоо үчүн автоматташтырылган жана жөнөкөйлөтүлгөн тутумду иштеп чыгуу жана киргизүү, төлөмдөрдү эсепке алуу жана отчеттуулукту жүргүзүү, координаторлорго болгон көз карандылыкты азайтуу жана процессти кардарлар үчүн ачык-айкын жана ыңгайлуу кылуу; 2) адвокаттардын квалификациясын жогорулатуу үчүн, өзгөчө административдик сот өндүрүшү боюнча, Адвокаттардын окуу борбору менен тыгыз кызматташууну орнотуу; 3) социалдык өнөктөштүк принциптерине негизделген КУЖ стандарттарын иштеп чыгуу, бирдей укуктук жардамдын түрү үчүн стандарттардын бир түрдүүлүгүн камсыз кылуу, Юридикалык жардам тутуму органдары колдонгон КУЖ сапат стандарттарына ачык жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу жана алардын сакталышын текшерүү механизмдерин уюштуруу.

3. ЖӨБО үчүн маанилүү: 1) КУЖ стандарттарын жүргүзүү үчүн жооптууларды дайындоо, каттоо журналдарынын жана үзгүлтүксүз отчеттуулуктун болушун камсыз кылуу; 2) алгачкы укуктук жардамдын сапатын жакшыртуу үчүн кызматкерлерди КУЖ стандарттары боюнча окутуу.

4. Кыргыз Республикасынын Параюристтер ассоциациясы борборлоштурулган түрдө: 1) параюристтердин ишинин сапат стандарттарын бекитүү процессин тездетүү жана алардын аткарылышын камсыз кылуу; 2) параюристтерди окутуу жана квалификациясын жогорулатуу программасын иштеп чыгуу.

5. Мамлекеттик жана жеке өнөктөштөр үчүн маанилүү: 1) параюристтер институтунун өнүгүшүнө жардам берүү жана параюристтерди окутуу демилгелерин колдоо; 2) жаш адвокаттар менен параюристтер үчүн административдик иштер боюнча квалификацияны жана билим деңгээлин жогорулатуу үчүн стажировка программасын иштеп чыгуу жана ишке киргизүү

6. Юридикалык жардам тутумуна дагы сунушталат: 1) кайрылуулардын багыттары жана натыйжалары боюнча статистикалык маалыматтарды үзгүлтүксүз алмашууну камтыган мамлекеттик органдар арасында системалаштырылган байланыш механизмин уюштуруу; 2) МКЮЖ механизминин ишин баалоо жана муктаждыктарды болжолдоо үчүн бирдиктүү (балким санарип) мониторинг куралын киргизүү

7.4 - Көзөмөлдөөчү көрсөткүч. Юридикалык жардам көрсөтүү боюнча арыздарды берүү механизми көзкарандысыз орган негизинде иштейт

Сыпаттамасы

Профессионалдык сапатта иш алып барган *адвокаттарга карата арыздар же даттануулар тиешелүү тартипте* тез жана адилет каралууга тийиш. Адвокаттар адилет соттук териштирүүгө, анын ичинде өзү тандаган[181] адвокаттын жардамына ээ болууга укуктуу. Юридикалык консультанттарга карата *тартиптик даттануулар* кесиптик этика кодексине ылайык жана соттук кароо[182] мүмкүнчүлүгү менен *көз карандысыз орган* тарабынан тез арада иликтенип, чечилиши керек. Адвокаттарга карата тартиптик жаза *адвокаттар тарабынан түзүлгөн калыс тартип комитети, мыйзамда белгиленген көз карандысыз орган же сот тарабынан каралат жана көз карандысыз сот тарабынан* каралат[183]. Тартиптик жазанын бардык чаралары юридикалык кесиптин кесиптик *жүрүм-турумунун кодексине* жана башка *таанылган стандарттарга* жана кесиптик этикага ылайык жана ушул принциптерди[184] эске алуу менен аныкталат.

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

“Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы адвокаттар коллегиясынын көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатына жана/же адвокаттар тарабынан Кесиптик этика кодексинин талаптарын бузууларына байланыштуу арыздарды жана даттанууларды кароо укугун белгилейт (10-бет).

Кыргыз Республикасынын Адвокаттарынын кесиптик этикасынын кодекси 2024-жылдын 27-январындагы Кыргыз Республикасынын Адвокаттарынын кезектеги үчүнчү Съездинин чечими менен бекитилген жана адвокаттык ишти жүргүзүүдө ар бир адвокат үчүн милдеттүү болгон жүрүм-турум эрежелерин, ошондой эле адвокаттык кесиптин адеп-ахлактык критерийлерин жана салттарын, ошондой эле адвокаттык кесиптин эрежелерин жана ошондой эле адвокаттык иш боюнча эрежелерди белгилейт.

“Кыргыз Республикасынын[185] Юстиция министрлигине караштуу Юридикалык жардам кызматы жөнүндө” жобо Кызматтын функцияларына адвокаттар көрсөткөн квалификациялуу юридикалык жардамга карата арыздарды жана даттанууларды кароону жана адвокаттар көрсөткөн квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатына жана/же алардын Кесиптик Кодекстин (15-пункт.) бузулушуна карата арыздарды жана даттанууларды Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын кароосуна киргизүүнү камтыйт.

Адвокаттар коллегиясында Адвокаттар кеңешинен көз карандысыз орган (Адвокаттар коллегиясынын аткаруу органы) – этика боюнча комиссия түзүлөт, ал адвокаттардын

[181]27-принцип. Адвокаттардын ролуна тиешелүү негизги принциптер. Бириккен Улуттар Уюмунун кылмыштуулуктун алдын алуу жана укук бузуучуларга мамиле кылуу боюнча сегизинчи конгресси, Гавана, 27-август - 7-сентябрь 1990-ж.

[182] 13-принцип. Адвокаттардын ролуна тиешелүү негизги принциптер. Бириккен Улуттар Уюмунун кылмыштуулуктун алдын алуу жана укук бузуучуларга мамиле кылуу боюнча сегизинчи конгресси, Гавана, 27-август - 7-сентябрь 1990-ж.

[183] 28-Принцип . Адвокаттардын ролуна тиешелүү негизги принциптер. Бириккен Улуттар Уюмунун кылмыштуулуктун алдын алуу жана укук бузуучуларга мамиле кылуу боюнча сегизинчи конгресси, Гавана, 27-август - 7-сентябрь 1990-ж.

[184]29-принцип. Ошол эле жерде.

[185] Кыргыз Республикасынын Адвокаттар кеңешинин 2015-жылдын 29-майындагы чечими менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Адвокаттарынын кесиптик укуктарын коргоо комитети жөнүндө жобо. URL:https://advokatura.kg/ru/komitet-po-zashchite-professionalnyh-prav-advokatov

аракеттери жана аракетсиздиги боюнча даттанууларды (сунуштамаларды, жекече аныктамаларды) карайт, тартиптик жазаларды колдонуу жөнүндө чечим кабыл алат, анын ичинде Министрликке лицензияны жокко чыгарууга же кайра арыз берүүгө чейин арыздар) даттанылган («Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 8, 81-берен.). Даттанууларды жана сунуштарды кароонун тартиби Кыргыз Республикасынын Адвокаттар кеңешинин[186] чечими менен аныкталат. Адвокаттардын кесиптик укуктарын коргоо боюнча Комитет[187] түзүлгөн.

Кыргыз Республикасынын Адвокаттардын кесиптик этикасынын кодекси адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда ар бир адвокаттын жүрүм-турумунун милдеттүү эрежелерин адвокаттык кесиптин моралдык критерийлерине жана салттарына, ошондой эле эл аралык стандарттарга жана адвокаттык кесиптин эрежелерине негизделген жана "Адвокатура жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамында жана Кыргыз Республикасынын Адвокатуралык иш[188] жөнүндө мыйзамында каралган эрежелерин белгилейт.

Кыргызстанда көрсөтүлгөн юридикалык жардам боюнча даттануу механизми бар, бирок толук иштелип чыга элек. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин расмий сайтында жарандардын онлайн кайрылуулары үчүн бөлүм бар. Бул механизм жарандарга көрсөтүлүп жаткан юридикалык жардам боюнча өздөрүнүн даттанууларын жана суроолорун министрликтин сайты аркылуу түз берүүгө мүмкүндүк берет. Мындан тышкары, Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын сайтында “Этика боюнча комиссия” деген бөлүм бар. Ар бир жаран же уюм (менчигинин түрүнө карабастан) эгерде адвокаттын аракети же аракетсиздиги Адвокаттын кесиптик этика кодексинин нормаларын бузат деп эсептесе, бул комиссияга кайрылууга укуктуу. Арыз Адвокаттар коллегиясынын веб-сайтында жайгашкан электрондук форманы колдонуу менен берилиши мүмкүн, «Этика комиссиясына» деген жазуусу бар электрондук почта аркылуу же жеке өзү тапшырса болот. Арызда арыз ээсинин толук реквизиттери, бузуулардын сыпаттамасы, комиссияга коюлган талаптар жана тиркелген тастыктоочу документтер камтылууга тийиш.

Мониторингде көрсөтүлгөн юридикалык жардамга даттануунун башка механизмдери боюнча жогоруда көрсөтүлгөндөн башка эч кандай маалыматтар табылган жок. Бирок, ЮЖК өз жообунда [189], даттануу механизми бар экенин тастыктайт. Юридикалык консультациялык кеңеш өзүнүн компетенциясынын чегинде арыздарды жана даттанууларды карайт, ошондой эле көрсөтүлгөн юридикалык жардамдын сапаты жана/же Кесиптик этика кодексинин бузулушу (Жобонун 14, 15-пункттары) [190] боюнча Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясына андан ары кароого сунуш киргизет).

Фокус-топтук талкуулардын жүрүшүндө ыйгарым укуктуу органдар менен өз ара аракеттенүү боюнча сунуштар берилди. Адвокаттарга карата даттануулар же алардын иштөө шарттарын жакшыртуу боюнча сунуштар жергиликтүү деңгээлде Кыргызстандын адвокаттар

[186] 2021-жылдын 21-январында Кыргыз Республикасынын Адвокаттар кеңеши тарабынан бекитилген Кыргыз Республикасынын Адвокатурасынын этика боюнча комиссиясы жөнүндө жобо

187 2015-жылдын 29-майындагы Кыргыз Республикасынын Адвокаттар кеңешинин чечими менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Адвокаттарынын кесиптик укуктарын коргоо боюнча комитети жөнүндө жобо. URL: https://advokatura.kg/ru/komitet-po-zashchite-professionalnyh-prav-advokatov

[188] Документтин реквизиттери табылган жок/

[189] ЮЖК.Чыг.№01-4/775, 27.06.2024, АУКУ «Адилет» кириш. № 42 05.07.2024.

[190] Жүктөлгөн милдеттерге ылайык Кызмат төмөндөгү функцияларды жүзөгө ашырат: 14) өз компетенциясынын чегинде адвокаттар көрсөткөн квалификациялуу юридикалык жардамга карата арыздарды жана даттанууларды карайт; 15) Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын кароосуна адвокаттар көрсөткөн квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатына жана/же алардын Кесиптик этика кодексин бузууларына карата арыздарды жана даттанууларды киргизет.

коллегиясынын аймактык бөлүмдөрү аркылуу же түздөн-түз борбордук адвокаттар коллегиясы аркылуу жиберилет деп болжолдонгон.

Адвокаттардын ишмердүүлүгүнө баа берүүнүн маанилүү аспектиси болуп адвокаттардын кесиптик жана этикалык стандарттарды сактоосу саналат. Өлкөнүн юридикалык коомчулугунун бардык мүчөлөрүнө колдонулуучу бирдиктүү кесиптик этика кодексин иштеп чыгуу керек. Ошондой эле адвокаттык ишмердүүлүк адвокаттардын өз ыйгарым укуктарына ылайык Адвокаттар коллегиясы тарабынан кабыл алынган жергиликтүү ченемдик укуктук актылардын талаптарын аткаруусунун негизинде бааланышы керек.

Функциялардын кайталануусуна жана карама-каршылыктарына жол бербөө үчүн борбордук жана аймактык адвокаттар коллегияларынын компетенциялары так аныкталууга тийиш. Республикалык бюджеттин каражаттарынын эсебинен юридикалык жардам көрсөтүү маселелери боюнча юридикалык органдар менен мамлекеттик органдардын өз ара аракеттенүүсү ачык-айкын жана ачык болууга тийиш.

Корутундулар

1. Улуттук мыйзамдар жалпысынан юридикалык жардамдын сапатына даттануу механизмин караган эл аралык стандарттарга ылайык келет. Арыздарды кароо механизми көз карандысыз органдын негизинде иштейт, даттануулар көз карандысыз орган - Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын этика боюнча комиссиясы тарабынан каралат. Комитет да бар, анын функцияларына этика боюнча комиссияда соттун атынан чыгуу кирет. Мыйзамдар ошондой эле этика боюнча комиссияга кайрылууларды кароодо өкүлдүн болушуна тыюу салбайт. Этика боюнча комиссиянын чечимдери сотко даттанылышы мүмкүн.

2. Адвокаттар коллегиясынын этика боюнча комиссиясынын иш процесси жетишээрлик ачык эмес жана өз алдынча механизм жок, бул даттанууларды кароонун адилеттүүлүгүнө жана ачык-айкындуулугуна байланыштуу суроолорду жаратат.

3. Мониторинг даттанууларды караган органдын көз карандысыздыгын камсыз кылуу маселеси курч экендигин көрсөттү, бул юридикалык жардам көрсөтүү тутумуна ишенимди сактоонун жана бардык келип түшкөн даттануулардын адилеттүү каралышынын негизги фактору болуп саналат. Соттордун, тергөөчүлөрдүн жана адвокаттардын ичинен респонденттер көз карандысыз органды түзүүнүн жана процесстердин тышкы таасирлерден реалдуу көз карандысыздыгын сактоонун маанилүүлүгүн белгилешти, бул даттанууларды бир кыйла объективдүү кароого жана Адвокатура институтуна жана МКЮЖ бүткүл тутумуна ишенимди жогорулатууга көмөктөшөт.

4. Даттанууларды кароонун көз карандысыз механизминин болгондугуна карабастан, кайтарым байланыш жана даттанууларга белгиленген мөөнөттө жооп берүү көйгөйлөрү бар. Арыздарды жана даттанууларды кароонун мөөнөттөрүн дароо деп айтууга болбойт, алар төрт айга чейин узартылышы мүмкүн.

Сунуштамалар

1. Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясына төмөндөгүлөр сунушталсын: 1) Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын 2021-жылдын 21-январындагы Кеңеши тарабынан бекитилген Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын этика боюнча комиссиясы жөнүндө жобону Кыргыз Республикасынын Адвокаттар кеңешинин 2021-жылдын 28-октябрындагы өзгөртүүлөр менен толуктоосун Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын Юридикалык консультациялык коллегиясынын алдындагы өз ара аракеттенүү тартиби жөнүндө жобо менен толуктоо ал КЮЖга байланыштуу адвокатка

даттануу; 2) соттор тарабынан этикалык жана кесиптик стандарттардын сакталышын баалоо тутумун иштеп чыгуу.

2. КР Юстиция министрлигине маанилүү: 1)даттануулардыберүү жана кароо процессин автоматташтыруу аркылуу кароонун ачыктыгын жана натыйжалуулугун жогорулатуу; 2) юридикалык жардам көрсөтүүдөгү тутумдук көйгөйлөрдү аныктоо үчүн даттануулардыжана кайрылууларды үзгүлтүксүз мониторингдөө тутумун түзүү.

3. Адвокаттар кеңеши кырдаалга критикалык талдоо жүргүзүп, эл аралык жана улуттук тажрыйбаны изилдеп, Адвокатура жөнүндө мыйзамды жана Этика боюнча комиссия жөнүндө жобону "Администрациялык иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык келтирүү максатында этика боюнча комиссиянын чечимдерине даттануу бөлүгүндө карап чыгуусу максатка ылайыктуу болот. ЮЖК муну маанилүү деп эсептейт: 1) көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардамга карата арыздарды жана даттануулардыкароонун ачык-айкын механизмин иштеп чыгуу жана ишке ашыруу. Механизм даттануулар боюнча сунуштамаларды Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясынын этика боюнча комиссиясына өткөрүп берүүнү караштырууга тийиш; 2) даттануулардыкароонун натыйжалары жана кабыл алынган чечимдер жөнүндө коомчулукка үзгүлтүксүз отчет берүү аркылуу даттануулардыкароонун ачыктыгын жогорулатуу.

4. Кыргыз Республикасынын сотторуна Комиссиянын этикалык же Юстиция министрлиги тарабынан адвокаттардын даттануулары боюнча кабыл алынган чечимдерге карата административдик доолорду тийиштүү жана калыс кароону камсыз кылуу маанилүү.

7.5 - Көзөмөлдөөчү көрсөткүч. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүлөт.

Сыпаттамасы

Мамлекеттер юридикалык жардамга мониторинг жүргүзүү, контролдоо жана баалоо механизмдерин түзүүнү камсыз кылышы керек, ошондой эле адам укуктарынын[191] эл аралык стандарттарына ылайык юридикалык жардамдын натыйжалуу жана эффективдүү көрсөтүлүшүнө мониторинг жүргүзүүнү кошо алганда, юридикалык жардам көрсөтүүнү жакшыртууга үзгүлтүксүз аракет кылышы керек. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүүнүн натыйжаларынын көрсөткүчтөрү: 1) көрсөтүлгөн юридикалык кызматтардын сапатына мониторингден өткөн адвокаттардын саны/үлүшү; 2) жарыяланган жылдык отчет

Кыргыз Республикасындагы макамы жана чакырыктар

"Мамлекеттик юридикалык жардам кызматы жөнүндө" мыйзамдын 30-1-беренесине ылайык, Мамлекеттик юридикалык жардам кызматы юридикалык консультациянын жана квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жана баалоо жүргүзөт. "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө"[192] Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык мамлекет кепилдеген юридикалык жардамды көрсөтүү боюнча

[191] Колдонмо 17. Бириккен Улуттар Уюмунун Жазык сот адилеттигинин тутумдарында юридикалык жардамга жетүү боюнча принциптери жана колдонмолору, Башкы Ассамблея тарабынан кабыл алынган резолюция [Үчүнчү Комитеттин баяндамасы боюнча (A/67/458)]. URL:https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/13-86672_e_book.pdf

[192] 9-бereненин 7-пункту МКЮЖ жөнүндө мыйзам . URL:https://cbd.minjust.gov.kg/112412/edition/3556/ru

адвокаттардын ишмердүүлүгүнө белгиленген тартипте[193] көзөмөлдү мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын тиешелүү координатору жүзөгө ашырат. Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясы бул процесске адвокаттардын ишине[194] мониторинг жүргүзүү жана баалоо усулдамасын иштеп чыгууга катышуу аркылуу, ошондой эле мониторинг[195] процессинин өзүнө катышуу аркылуу активдүү катышат. Бирок, мындай документ жок. Ошол эле учурда мындай документ бардык кызыкдар тараптар ага кирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу үчүн ачык мүнөздө болушу керек.

Мониторингдин маанилүү элементи болуп аны уюштуруу жана үзгүлтүксүз жүргүзүү саналат. Практикалык колдонмонун 13.1-пунктуна ылайык, координатор юридикалык жардам көрсөтүүчү адвокаттардын ишмердүүлүгүнө анализди да, мониторингди да жүргүзүүгө милдеттүү. 20.1-пунктуна ылайык, бул иш-чаралардын алкагында ар кандай мамлекеттик жана укук коргоо органдарынан камактагылардын саны, процесстик аракеттерге жана соттук териштирүүгө адвокаттарды тартуу, ошондой эле өз аймагында квалификациялуу юридикалык жардам алууга укуктуу жарандардын саны жөнүндө маалымат чогултулат. Кызматтын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн так баалоо үчүн юридикалык жардам алуучулардын арасында сурамжылоо да жүргүзүлүүдө.

Бирок мониторинг жүргүзүү процессинде изилдөө тобу төмөнкүлөрдү таба алган жок: 1) «координаторго квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүдө адвокаттардын ишмердүүлүгүнө талдоо жүргүзүүнүн жана мониторинг жүргүзүүнүн бекитилген тартибин», 2) “адвокаттардын ишмердүүлүгүнө мониторинг жүргүзүү жана баалоо усулдар жыйындысын /усулдамасын”. Ошондой эле, көрсөтүлгөн юридикалык консультациялык жардамга мониторинг жүргүзүү жана баалоо боюнча эч кандай документтер табылган эмес.

Кыргыз Республикасынын МКЮЖ тутумун өнүктүрүү боюнча Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Программасында[196] КУЖ[197] субъекттеринин өз ара аракеттенүүсүнө мониторинг жүргүзүү зарылчылыгы аныкталган, бирок адвокаттардын ишинин[198] сапатына мониторинг жана баа берүү боюнча Кыргыз Республикасынын Адвокаттар коллегиясы менен өз ара аракеттенүү белгиленген эмес. Ушул Программанын алкагында ошондой эле баштапкы жана экинчи даражадагы юридикалык жардамдын сапатына жана жеткиликтүүлүгүнө мониторингди жана баа берүүнү иштеп чыгуу, ишке ашыруу жана отчеттуулук боюнча 11 тапшырма белгиленген.

Фокус-группаларда айтылган сунуштар юридикалык жардамдын сапатына жана жеткиликтүүлүгүнө мониторинг жүргүзүүгө мамлекеттик институттардын катышуусунун маанилүүлүгүн баса белгилейт. Адвокаттардын көз карандысыздыгына, жарандардын,

[193] 20-пункт. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Мамлекеттик юридикалык жардам башкармалыгынын Борбордук комитетинин директорунун 2018-жылдын 3-декабрындагы No 28 буйругу менен бекитилген Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында жазык иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө тартылган координаторлор жана адвокаттар үчүн практикалык колдонмо. URL: ukuk-jardam.gov.kg/ru/p/adtorney/instruction

[194] МКЮЖ жөнүндө мыйзамдын 10-беренесинин 2-бөлүгүнүн 4-пункту. URL:https://cbd.minjust.gov.kg/112412/edition/3556/ru

[195] МКЮЖ жөнүндө мыйзамдын 10-беренесинин 2-бөлүгүнүн 5-пункту. URL:https://cbd.minjust.gov.kg/112412/edition/3556/ru

[196] Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2024-жылдын 25-мартындагы No 133 “Кыргыз Республикасынын мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун өнүктүрүү боюнча Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин программасын жана аны ишке ашыруу боюнча 2024-2028-жылдарга иш-чаралар планын бекитүү тууралуу” токтому.

[197] Көрсөтүлгөн 2.2.1.1-пункттагы “КЮЖ көрсөтүүдө көйгөйлөр” деген параграфка карап чыгуу сунушталат.

[198] Ошондой эле 2.2.4.3-пункттагы “МКЮЖ тутумун башкаруу көйгөйлөрү” деген параграфты караңыз.

коомдун жана кесипкөй коомчулуктун кызыкчылыгына зыян келтирбөө үчүн мониторингди этияттык менен жүргүзүү керек деп эсептешет адвокаттар. Маанилүү аспект адвокаттардын ишинин сапатын баалоо кесиптин өзгөчөлүгүнө, анын ичинде кесиптик этиканы сактоо, адвокат-кардардын артыкчылыктарын сактоо жана башка аспектилер сыяктуу татаал стандарттарды эске алуу менен алардын кесиптештери тарабынан гана жүргүзүлүшү керек. Адвокаттардын абийирдүү ишинин эң маанилүү ырастоолорунун бири кардар тарабынан негиздүү талаптардын жоктугу болуп саналат.

2022-жылы МКЮЖ тутумун өнүктүрүү боюнча Улуттук бейөкмөт уюмдар тармагы тарабынан консультациялык-укуктук жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн жана сапатынын деңгээлин мониторинг жүргүзүүнүн натыйжасында, өлкөнүн ар кайсы аймактарында[199]. бардык социалдык топтор үчүн юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн тутумдуу баалай турган туруктуу мониторинг тобун түзүү сунушталды Бул мониторингди ишке ашыруу үчүн 2022-жылкы Усулдаманы колдонуу сунушталат, ал өлкөнүн бардык аймагын камтышы керек. Ошондой эле, бул механизм мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапатын мониторингдөө боюнча учурдагы тутумдагы кемчиликтерди аныктоодо жана аларды четтетүүдө маанилүү инструмент болуп эсептелет.

МКЮЖ жана ЮЖК адвокаттарынын ишине мониторинг жүргүзүү көпчүлүк сурамжыланган соттор жана тергөөчүлөр үчүн жаңы түшүнүк болуп эсептелет. Респонденттер мындай мониторингди үзгүлтүксүз жүргүзүү маанилүү экенин белгилешти, анткени көптөгөн адвокаттар кесиптик этиканын стандарттарын сактабайт. Бул адвокаттардын кесиптик ишмердүүлүгүн көзөмөлдөө механизмдери жөнүндө маалымдуулукту жогорулатуу жана маалымат алмашуу зарылдыгын көрсөтөт. Ошондой эле, БА ЮЖК координаторлордун ишине мониторинг жана көзөмөл жүргүзүшү, ошондой эле координаторлор, соттор жана тергөөчүлөр ортосунда, азыркы учурда жок болгон, тыгыз байланыштарды орнотуусу керектиги белгиленген.

МКЮЖ адвокаттары Реестрден кесиптик компетенттүүлүгү жетишсиз, негиздүү даттануулар алынган, этика принциптерин сактабаган, ошондой эле адвокаттык ишмердүүлүктү бизнес катары колдонгон учурларды алдын алуу максатында тутумдуу мониторингди камсыз кылуу зарыл экенин белгилешти.

Мониторинг көрсөткөндөй, МКЮЖ кардарларынын канааттануу деңгээли жогору болгон – 72,70%. Белгилүү нааразычылыктар 14,5% учурларда катталган. 5,7% учурларда көрсөтүлгөн жардам оң таасирин тийгизген, анткени кардарлар жардам алуу процессиндеги айрым көйгөйлөргө карабастан, керектүү маалыматтарды алышкан.

Корутундулар

1. Улуттук мыйзамдар мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапатын мониторинг жүргүзүү зарылдыгы боюнча норманы камтыбайт. Мониторинг көрсөткөндөй, бардык респонденттер үчүн мониторингдин жана адвокаттардын МКЮЖ тутумундагы иш сапатын баалоо жыйынтыктарынын ачык-айкындуулугу жана кесиптик чөйрөдө чагылдырылышы маанилүү. МКЮЖ адвокаттары, негиздүү даттанууларды алган, этикалык принциптерди сактабаган же компетентсиз адистерди Реестрден чыгарып салуу максатында тутумдуу мониторингди жүргүзүүнүн зарылдыгын белгилешет. Бул, ошондой эле, адвокаттык ишмердүүлүктү таза коммерциялык максатта пайдаланууну алдын алууга жардам берет. Соттордун, тергөөчүлөрдүн жана адвокаттардын ичинен респонденттер ыйгарым укуктуу

[199] Кыргыз Республикасынын жергиликтүү жамааттарында юридикалык консультациялардын жеткиликтүүлүгүнүн жана сапатынын деңгээлине мониторинг, GGL системасын өнүктүрүү боюнча БӨУлардын Улуттук тармагынын отчету, 2022-жыл, Бишкек ш. №1 сунушту караңыз, 20-б.

орган тарабынан МКЮЖ тутумун мониторинг жүргүзүү боюнча атайын Усулдар жыйындысы/Усулдамасы иштеп чыгуунун маанилүүлүгүн жана зарылдыгын белгилешти. Андан соң бекитилген усулдар жыйындысына так ылайык тутумдуу мониторинг жүргүзүү керек. МКЮЖ тутумун мониторинг жүргүзүү Усулдар жыйындысы/Усулдамасы координаторлор жана адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн кызматтар боюнча кардарлардын канааттануу деңгээлин баалоону камтышы керек.

2. Кээ бир учурларда КУЖ жана КЮЖ сапатын жана жеткиликтүүлүгүн мониторинг жүргүзүү жана баалоо үчүн укуктук негиздер болгондугуна карабастан, практикада бул процесстер толук кандуу ишке ашырыла элек. Практикалык колдонмо алкагында координатор тарабынан жүргүзүлгөн КЮЖ мониторинги көрсөтүлгөн жардамдын коюлган максаттарга жана МКЮЖ[200] тууралуу Мыйзамдын талаптарына шайкештигин толук баалоого мүмкүндүк бербейт. Мониторинг жаатында ЮЖК менен Адвокатуранын ортосундагы өз ара аракеттенүү натыйжасыз бойдон калууда, ал эми учурдагы тутум жардамдын коюлган максаттарга жана МКЮЖ тууралуу Мыйзамдын талаптарына шайкештигин толук баалоого мүмкүнчүлүк бербейт. Граждандык коомдун көз карандысыз өкүлдөрү катышпаган учурдагы «мониторинг» тутуму, негизинен, “иш берүүчү — кызматкер" вертикалдык көзөмөл мамилесин түзөт, бул адвокаттардын көз карандысыздыгын азайтып, жардамдын сапатына терс таасирин тийгизет.

3. Мониторинг жүргүзүү боюнча усулдар жыйындысы кардарлардын адвокаттар жана МКЮЖ координаторлорунун ишине болгон канааттануу деңгээлин баалоону эске алышы маанилүү.

Сунуштамалар

1. БА ЮЖК үчүн зарыл:1)мыйзам талаптарын аткаруу максатында консультациялык-укуктук жардамдын жана квалификациялуу юридикалык жардамдын сапатын мониторинг жүргүзүү жана баалоо боюнча өзгөчө усулдар жыйындысын иштеп чыгып, бекитүү (анын ичинде сайтта онлайн сурамжылоолорду өткөрүү, даттануулардын жыштыгын жана ички текшерүүлөрдүн жыйынтыктарын эске алуу); 2)мониторинг жыйынтыктарын кесиптик чөйрөдө дайыма жарыялап туруу жана МКЮЖ адвокаттарынын сапат стандарттарын жана этикалык нормаларын сактоо маселелерин чагылдыруу; 3)2018-жылдын 3-декабрында МКЮЖ борборунун директору бекиткен №28 буйругуна ылайык, кылмыш иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүгө катышкан координаторлор жана адвокаттар үчүн Практикалык колдонмодо көрсөтүлгөн 13.1 жана 20.1 пункттарын жокко чыгаруу; 4)Параюристтер ассоциациясы менен биргеликте параюристтердин ишмердүүлүгүн мониторинг жүргүзүү жана баалоо үчүн усулдар жыйындысын иштеп чыгуу.

2. Адвокатурага сунуш кылынат: 1)юридикалык жардамдын сапатын мониторинг жүргүзүү усулдары менен процедураларын иштеп чыгууга активдүү катышуу жана адвокаттардын ишин баалоодо эске алынуучу стандарттарды иштеп чыгуу; 2)мониторинг жана юридикалык жардамдын сапатын баалоо стандарттарын иштеп чыгуу жана ишке ашырууда адвокатуранын катышуусун камсыз кылуу үчүн механизмдерди түзүү.

[200] 1-бөлүк, МКЮЖ жөнүндө Мыйзамдын 1-беренеси: Бул Мыйзамдын максаты – адамдардын адилет соттук териштирүүнү камсыз кылуу, сот адилеттигине жетүү укуктарын ишке ашыруу, ошондой эле адам укуктарын коргоону жана мыйзамдын үстөмдүгүн сактоону негиз туткан, натыйжалуу, адилеттүү жана отчеттуу сот тутумун түзүү болуп саналат.

ЧӨЙРӨНҮ БААЛОО

5- ЧӨЙРӨ. ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ			
Көрсөткүч	**Көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөр**	**Баалоо**	**Баалоого комментарий**
1. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү			
1. Муктаж адамдар баштапкы юридикалык жардамга (консультациялык-укуктук жардамга) жеткиликтүү	1.1 Өлкөдөгү муктаж адамдар үчүн баштапкы юридикалык жардамга кеңири жеткиликтүүлүк камсыз кылынган	0,5	$З_1 + П_{0,5} = 0,5$ Мыйзамдуу кепилдиктерге карабастан, акысыз юридикалык жардамга жеткиликтүүлүк чектелген бойдон калууда, айрыкча айыл жергелеринде жана алыскы аймактарда адвокаттардын жана адистердин жетишсиздигинен улам. Калк өз укуктары жөнүндө, айрыкча, кылмыш иштери жана административдик иштер боюнча жакшы маалымдалган эмес. МКЮЖ субъекттеринин ортосундагы координацияда көйгөйлөр бар. Интерактивдүү картадагы АЮЖББ боюнча маалымат так эмес, мамлекеттик мекемелерде жана соттордо акысыз жардам боюнча стенддер жок. Жарандардын канааттануусун системалуу баалоонун жоктугу МКЮЖ тутумун жакшыртууга тоскоол болууда.
2. Муктаж адамдар кылмыш сот өндүрүшү жана укук бузуу иштери боюнча квалификациялуу юридикалык жардамга жеткиликтүү	2.1 Бардык кармалгандар квалификациялуу юридикалык кызматтарга (юридикалык жардамга эрте жеткиликтүүлүккө) ээ.	0,5	$З_1 + П_{0,5} = 0,5$ Жазык сот өндүрүшүнүн алгачкы баскычтарында жана алыскы аймактарда юридикалык жардамдын чектелүү болушу, адвокаттардын формалдуу мамилесинен улам сапаттын төмөндүгү, мамлекеттик органдардын ортосундагы координациянын жоктугу, инфраструктуранын жоктугу, маалыматтын жетишсиздигинен коомчулукка түшүндүрүү иштеринин начардыгы, тергөө органдары тарабынан адвокаттарды дайындоо тартибин бузуу фактылары.

5- ЧӨЙРӨ. ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ			
Көрсөткүч	Көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөр	Баалоо	Баалоого комментарий
	2.2 2.2 Адвокаттын катышуусу милдеттүү болгон бардык учурларда шектүүлөр жана айыпталуучулар жеке же мамлекет кепилдеген адвокаттын юридикалык кызматынан пайдаланышат.	0,5	$З_1 + П_0 = 0,5$ Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө мыйзам эл аралык стандарттарга ылайык келгенине карабастан, укук колдонуу практикасы алуучулардын укуктарын коргоону камсыздай албайт. Талдоо ЮЖК жана тергөө органдары мыйзамда белгиленген талаптарды дайыма эле аткара бербестигин көрсөттү.
3. Жабырлануучулар квалификациялуу юридикалык жардам ала алышат	3.1 Укук бузуулардын/кылмыштардын (жабырлануучулардын) жабырлануучулары юридикалык жардамга муктаж болгон учурда юридикалык жардам алышат	0,5	$З_{0,5} + П_{0,5} = 0,5$ Өлкөнүн мыйзамдары эл аралык стандарттарга жарым-жартылай дал келет, юридикалык жардам көрсөтүүнү камсыз кылат, бирок жабырлануучулардын, жапа чеккендердин жана жабыр тарткандардын макамы боюнча толук жана так аныктаманы бербейт. Мыйзамдарды колдонуу практикасы дагы эле бирдиктүү эмес: Акыйкатчы институту өз отчетторунда жабырлануучулар тутумга ишенбөөчүлүк, жеткиликтүү кызматтар тууралуу маалыматтын жоктугу жана квалификациялуу адистердин жетишсиздиги сыяктуу тоскоолдуктарга дуушар болуп жатканын белгилейт, бул юридикалык колдоого жеткиликтүүлүктү кыйындатууда. Мыйзамдарды колдонуу практикасы мыйзамдарга ылайык келет, бирок балдар-жабырлануучуларды жана алардын мыйзамдуу өкүлдөрүн мамлекет эсебинен юридикалык жардам алуу мүмкүнчүлүгү тууралуу жакшыраак маалымдоо аркылуу, ошондой эле шектүү же айыпталуучу бала үчүн адвокатты МКЮЖ тутумунан тартууга тергөөчү колдонгон ыкмадай эле, жабырлануучу бала үчүн да адвокатты өз алдынча тартууга тергөөчүнүн ыйгарым укуктарын кеңейтүү аркылуу өркүндөтүлүшү мүмкүн.

5- ЧӨЙРӨ. ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ			
Көрсөткүч	**Көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөр**	**Баалоо**	**Баалоого комментарий**
4. Муктаж адамдар жарандык сот өндүрүшү чөйрөсүндө квалификациялуу юридикалык жардамга жеткиликтүү	4.1 Мыйзамдар жарандык иштер боюнча мамлекет кепилдеген юридикалык жардам көрсөтүүнү жана муктаж адамдардын категорияларын аныктоону караштырат	0,5	$З_1 + П_{0,5} = 0,5$ Улуттук мыйзамдардын эл аралык стандарттарга ылайык келгенине карабастан, мыйзамдарды колдонуу практикасы бир калыпта өнүккөн эмес. Натыйжада, ишеним каттарды берүүдө жана иш материалдарына чектелген жеткиликтүүлүккө байланыштуу, алуучулардын укуктарын коргоо ар дайым камсыз кылынбайт. Соттук процесстин катышуучулары, анын ичинде адвокаттар, прокурорлор жана соттор тарабынан ыйгарым укуктарды жол-жоболоштуруунун нормаларын ар түрдүү чечмелөө жарандык жана административдик иштер боюнча юридикалык жардам көрсөтүүгө тоскоолдук жаратат.
	4.2 Мыйзамдарды колдонуу практикасы аярлуу топторго жарандык иштер боюнча МКЮЖ тутумуна жеткиликтүүлүктү камсыз кылат	0,5	$З_1 + П_{0,5} = 0,5$ Улуттук мыйзамдардын эл аралык стандарттарга толук шайкеш келгенине карабастан, мыйзамдарды колдонуу практикасы бирдей эмес бойдон калууда. Натыйжада, алуучулардын укуктарын коргоо ар дайым кепилденбейт, анткени үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандарды кошкондо аярлуу калк топтору юридикалык жардамга кайрылууда кыйынчылыктарга туш болушат, бул алар үчүн юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүн чектейт
5. Муктаж адамдар административдик сот өндүрүшү чөйрөсүндө квалификациялуу юридикалык жардамга жеткиликтүү.	5.1 Мыйзамдар административдик иштер боюнча мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам көрсөтүүнү жана муктаж адамдардын категорияларын аныктоону караштырат	0,5	$З_{0,5} + П_0 = 0,5$ МКЮЖ жөнүндө мыйзам жана Кыргыз Республикасынын Административдик процессуалдык кодекси эл аралык стандарттарга жарым-жартылай дал келет, бирок мыйзамдарды колдонуу практикасы алуучулардын укуктарын толук кандуу коргоону камсыз кылбайт. Талдоо адвокаттар мыйзам тарабынан белгиленген талаптарды аткарууда кыйынчылыктарга туш болуп жатканын көрсөттү. Адвокаттарды дайындоо координатордун чечими менен

5- ЧӨЙРӨ. ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ			
Көрсөткүч	**Көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөр**	**Баалоо**	**Баалоого комментарий**
			гана жүзөгө ашырылат, ал эми мыйзамдар сотко МКЮЖ реестринен адвокат дайындоо мүмкүнчүлүгүн караштырбайт. Адвокаттын ыйгарым укуктары адвокаттык ишмердүүлүк тууралуу мыйзамга ылайык берилген тапшырма ордери менен гана тастыкталат.
	5.2 Мыйзамдарды колдонуу практикасы аярлуу топторго административдик иштер боюнча МКЮЖ тутумуна жеткиликтүүлүктү камсыз кылат	0,5	$З_1 + П_{0,5} = 0,5$ Улуттук мыйзамдар эл аралык стандарттарга толук шайкеш келгенине карабастан, мыйзамдарды колдонуу практикасы бирдей эмес бойдон калууда. Бул алуучулардын укуктарын коргоо практикасында ар дайым кепилденбей жаткандыгына алып келет, айрыкча административдик иштер боюнча жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн төмөндүгүнөн улам. Адвокаттардын ыйгарым укуктарын жол-жоболоштуруу боюнча көйгөйлөр олуттуу бойдон калууда, бул аларды дайындоо процедураларын өркүндөтүү зарылдыгын баса белгилейт.
2. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумунун каржылоо			
6. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутуму мамлекеттик бюджеттин эсебинен бааланган муктаждыктарга (чыныгы муктаждыктарга ылайык келген) ылайык каржыланат	6.1 Юридикалык жардамга бөлүнгөн жылдык бекитилген мамлекеттик бюджет жетиштүү болуп саналат	0,5	$З_1 + П_0 = 0,5$ Изилдөөлөр көрсөтүп тургандай, мамлекет кепилдеген юридикалык жардам тутумун каржылоо чыныгы муктаждыктарга жооп бербейт жана адвокаттар үчүн тарифтердин кыйла көтөрүлүшүнө карабастан, инфляцияны жана чыгымдардын өсүшүн эске алуу менен көбөйгөн жок. Төлөмдөрдүн кечигиши жана Юридикалык жардам тутумундагы отчёттуулук көйгөйлөрү адвокаттардын нааразычылыгын пайда кылып, Квалификациялуу юридикалык жардамга катышууга болгон кызыгуусун төмөндөтөт. Юридикалык жардам тутумунун бюджети боюнча отчёттуулук, айрыкча анын ишке ашырылышы,

5- ЧӨЙРӨ. ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ			
Көрсөткүч	**Көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөр**	**Баалоо**	**Баалоого комментарий**
			транспаренттүү жана ачык эмес. Чыгымдар беренелери Квалификациялуу юридикалык жардам жана КЮЖдын чыныгы муктаждыктарына ылайык бөлүнгөн эмес.
3. Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапаты			
7. Муктаж адамдарга натыйжалуу жана сапаттуу юридикалык жардам көрсөтүлөт	7.1 Мамлекет кепилдеген квалификациялуу юридикалык жардамды көрсөтүү үчүн адвокаттарды тандоонун бекитилген критерийлери сакталат, адвокаттарды тандоо процесси ачык-айкын.	0,5	$З_{0,5} + П_{0,5} = 0,5$ Адвокатура жөнүндө мыйзам жана мамлекет кепилдеген квалификациялуу юридикалык жардамды көрсөтүүгө катышуу үчүн адвокаттарды тандоо критерийлери эл аралык стандарттарга ылайык келгенине карабастан, мыйзамдарды колдонуу практикасы алуучулардын укуктарын коргоону камсыз кылбайт. Талдоо көрсөткөндөй, адвокаттарды тандоо критерийлери формалдуу түрдө зарыл стандарттарга жооп берген менен, алардын жеткиликтүүлүгү жана ачыктыгы суроо жаратат. Дагы бир көйгөй — “чөнтөк” адвокаттарды дайындоо практикасы тутумга болгон ишенимди алсыратып, көрсөтүлүп жаткан жардамдын сапатын начарлатат.
	7.2 Мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардамды көрсөтүүгө ыйгарым укуктуу адамдарды даярдоо жана аларга усулдук жардам көрсөтүү туруктуу негизде жүргүзүлөт	0,5	$З_{0,5} + П_{0,5} = 0,5$ Өлкөнүн мыйзамдары эл аралык стандарттарга жарым-жартылай шайкеш келип, адвокаттардын квалификациясын жогорулатууну камсыз кылганы менен, Кыргыз Республикасынын Адвокатурасынын Окуу борбору менен өз ара аракеттенүү үчүн мөөнөттөрдү, графикти жана туруктуу процессти белгилебейт. Мыйзамдарды колдонуу практикасы бирдей эмес экенин көрсөтүүдө, анткени сурамжылоо учурунда адвокаттар акыркы жылдары МКЮЖ боюнча окутуу жүргүзүлбөгөнүн белгилешти. Юридикалык жардам тутуму менен Адвокатуранын Окуу борборунун ортосундагы факты түрүндө өз ара

5- ЧӨЙРӨ. ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ			
Көрсөткүч	Көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөр	Баалоо	Баалоого комментарий
			аракеттенүү жок. Талдоо балдардын иштери боюнча тергөөчүлөрдүн, прокурорлордун, соттордун жана МКЮЖ тутумунан тышкаркы адвокаттардын ишинде адистештирилген даярдык менен квалификацияны жогорулатуу тутумунун иш жүзүндө жоктугун көрсөттү, бирок Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси алардын милдеттүү адистешүүсүн карайт
	7.3 Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын алкагында юридикалык жардам көрсөтүү сапатынын стандарттары Адвокаттар коллегиясы менен макулдашуу аркылуу бекитилген	0,5	$З_1 + П_{0,5} = 0,5$ Улуттук мыйзамдар эл аралык стандарттарга толук шайкеш келгенине карабастан, мыйзамдарды колдонуу практикасы бирдей эмес калыптанууда. Натыйжада, укук алуучулардын укуктарын коргоо иш жүзүндө ар дайым кепилденбейт, айрыкча кылмыш-жаза, жарандык жана административдик соттук өндүрүштөрдөгү негизги сот териштирүүлөрүндө
	7.4. Юридикалык жардам көрсөтүү боюнча даттанууларды берүү механизми көз карандысыз органдын негизинде иштейт	0,5	$З_1 + П_{0,5} = 0,5$ Улуттук мыйзамдар эл аралык стандарттарга толук шайкеш келгенине карабастан, мыйзамдарды колдонуу практикасы бирдей эмес калыптанууда. Натыйжада, укук алуучулардын укуктарын коргоо иш жүзүндө ар дайым кепилденбейт, айрыкча адвокаттар тарабынан көрсөтүлгөн квалификациялуу юридикалык жардамга карата даттанууларды кароо учурунда
	7.5 Мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүлөт	0,5	$З_{0,5} + П_0 = 0,5$ Юридикалык талдоо улуттук мыйзамдар эл аралык стандарттарга толук дал келбегенин көрсөттү, мыйзамда координатордун МКЮЖ адвокаттарынын ишмердүүлүгүнө мониторинг жүргүзүү зарылдыгы

5- ЧӨЙРӨ. ЮРИДИКАЛЫК ЖАРДАМ			
Көрсөткүч	Көзөмөлдөөчү көрсөткүчтөр	Баалоо	Баалоого комментарий
			тууралуу норма бекитилгенине карабастан, Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы мониторинг жана баалоусулдамасын иштеп чыгууга катышуу, ошондой эле адвокаттардын ишмердүүлүгүн баалоо жана мониторинг жүргүзүү үчүн милдеттендирилген. Бирок мониторинг жүргүзүү учурунда дагы эле «КЮЖнын сапатын мониторинг жүргүзүү жана баалоо тартиби» жана «КЮЖдүн сапатын мониторинг жүргүзүү жана баалоо тартиби» иштелип чыккан эмес. Мониторинг Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы тарабынан МКЮЖ адвокаттарынын иш сапатын мониторинг жүргүзүү жана баалоо ишке ашырылбаганын көрсөттү, ал эми Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин алдындагы Юридикалык жардам тутуму (ЮЖК) тарабынан мониторинг жүргүзүлгөн эмес
	Жыйынтык	7 балл	

КОРУТУНДУ

Юридикалык жардам тутумуна жүргүзүлгөн мониторингдин натыйжасында негизги көйгөйлөр аныкталып, келечекте жакшыртуулар үчүн негиз боло турган маанилүү жыйынтыктар чыгарылды. Юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын баалоо реформалар жүргүзүлүп жатканына карабастан, кызмат көрсөтүүдө аймактар жана калк топтору ортосунда олуттуу айырмачылыктар бар экенин көрсөттү. Бул ресурстарды тең салмактуу бөлүштүрүүнү жана алардын колдонулушун көзөмөлдөөнү жогорулатуу зарылдыгын көрсөтөт.

Негизги жыйынтыктарды жалпылай келгенде, юридикалык жардам тутуму стандартташтырууга жана так мониторинг жүргүзүүгө муктаж экени белгилүү болду. Жергиликтүү калктын жеткиликтүү юридикалык кызматтар боюнча жетишсиз маалымдуулугу алыскы аймактарда укуктук коргоонун натыйжалуулугун төмөндөтөт. Алгачкы юридикалык жардамдын мониторингинин жоктугу жана негизги кызмат көрсөтүүчүлөрдүн жетиштүү маалымдалбагандыгы жергиликтүү деңгээлде укуктук коргоо каражаттарынын натыйжасыз экенин тастыктайт. Изилдөө ошондой эле айыпталуучулардын жана кылмыштын курмандыктарынын укуктарын бузуу, анын ичинде адвокатка чектелген жеткиликтүүлүк олуттуу көйгөй бойдон кала бергенин белгиледи. Натыйжалуу квалификациялуу юридикалык жардам алуу үчүн багыттоо механизми кайра иштеп чыгууну, бирдиктештирүүнү жана ушул тутумду санариптештирүү/автоматташтырууну талап кылат. Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы менен ыйгарым укуктуу орган ортосундагы өз ара аракеттенүүдөгү көйгөйлөр коммуникацияны жакшыртууга муктаждыкты көрсөтөт. Изилдөөнүн жыйынтыгында ресурстарды бөлүштүрүү жана юридикалык жардамдын жеткиликтүүлүгү боюнча бирдей эместик, юридикалык жардам тутумунда стандартташтыруу жана мониторингдин жетишсиздиги, калктын жеткиликтүү кызматтар жөнүндө маалымдуулугунун төмөн деңгээли, адвокаттарга жетүү жана укуктук коргоонун сапаты боюнча көйгөйлөр, мамлекеттик органдар менен адвокатуранын ортосунда координацияны жакшыртууга муктаждык аныкталды.

Жүргүзүлгөн мониторинг Кыргызстандагы юридикалык жардамдын учурдагы чакырыктарын түшүнүүгө маанилүү салым кошту. Изилдөөнүн жыйынтыктары укуктук жардам тутумун реформалоо жана анын жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу үчүн баштапкы чекит болуп калышы мүмкүн. Андан тышкары, сунушталган сунуштамалар сот адилеттигин жакшыртууга жана адам укуктарын камсыз кылууга багытталган жаңы саясаттарды иштеп чыгуу үчүн негиз катары пайдаланылышы мүмкүн. Ошондой эле, мониторингде колдонулган усулдук мындан аркы изилдөөлөргө жана тутумдук өзгөртүүлөргө негиз болот.

Тутумдук ыкма юридикалык жардам чөйрөсүн мындан ары изилдөөнү талап кылат. Изилдөөлөр өлкөнүн ар кайсы аймактарында юридикалык жардамга жеткиликтүүлүктөгү айырмачылыктардын себептерин тереңирээк изилдөөнүн зарылдыгын көрсөттү. Бул юридикалык жардамдын сапатына таасир эткен социалдык жана экономикалык факторлорду деталдуу изилдөөнү камтышы мүмкүн. Ошондой эле, башка өлкөлөрдүн, айрыкча юридикалык жардамга мониторинг жүргүзүү жана анын сапатын баалоо жаатындагы тажрыйбасын изилдөө актуалдуу. Келечекте калктын юридикалык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатына канааттануусун так баалоо үчүн жаңы ыкмаларды киргизүү маселесин кароо зарыл болушу мүмкүн.

Бул изилдөө өзүнүн чектөөлөрү бар экенин белгилей кетүү керек. Негизги чектөө алыскы аймактардагы маалыматка жетүү менен байланышкан, бул алынган маалыматтардын толуктугуна таасирин тийгизиши мүмкүн. Комплекстүү мамилеге жана ар кандай маалымат булактарын колдонууга карабастан, изилдөө дагы эле кээ бир аймактарда толук маалыматка

жетүүгө, ачык-айкындуулуктун жоктугуна жана “Ачык Өкмөт Өнөктөштүк” OGP – Open Government Partnership[201] алкагындагы милдеттенмелердин толук аткарылбаганына байланыштуу чектөөлөргө туш болууда. Ошондой эле, субъективдүү баа берүүнүн негизинде юридикалык жардамдын сапаты боюнча айрым маалыматтар алынган, бул жалпы көрүнүшкө таасир этиши мүмкүн. Бирок, колдонулган маалыматтарды чогултуу жана талдоо ыкмалары бул чектөөлөрдү минимумга чейин кыскартууга жана корутундулардын объективдүүлүгүн камсыз кылууга мүмкүндүк берди

Изилдөө Кыргызстандагы жазык сот адилеттигин жана юридикалык жардам тутумун мындан ары реформалоо зарылдыгын ачык көрсөттү. Бул реформалар бардык жарандардын социалдык же географиялык абалына карабастан юридикалык жардам алуу мүмкүнчүлүгүн жакшыртууга багытталышы керек. Биз ырааттуу жана мазмундуу өзгөртүү аркылуу гана эл аралык стандарттарга жооп берген жана ар бир адамдын укугун коргогон адилеттүү жана натыйжалуу сот адилеттигин түзө алабыз.

[201] караңыз.: URL: https://www.ogp.el.kg/ru